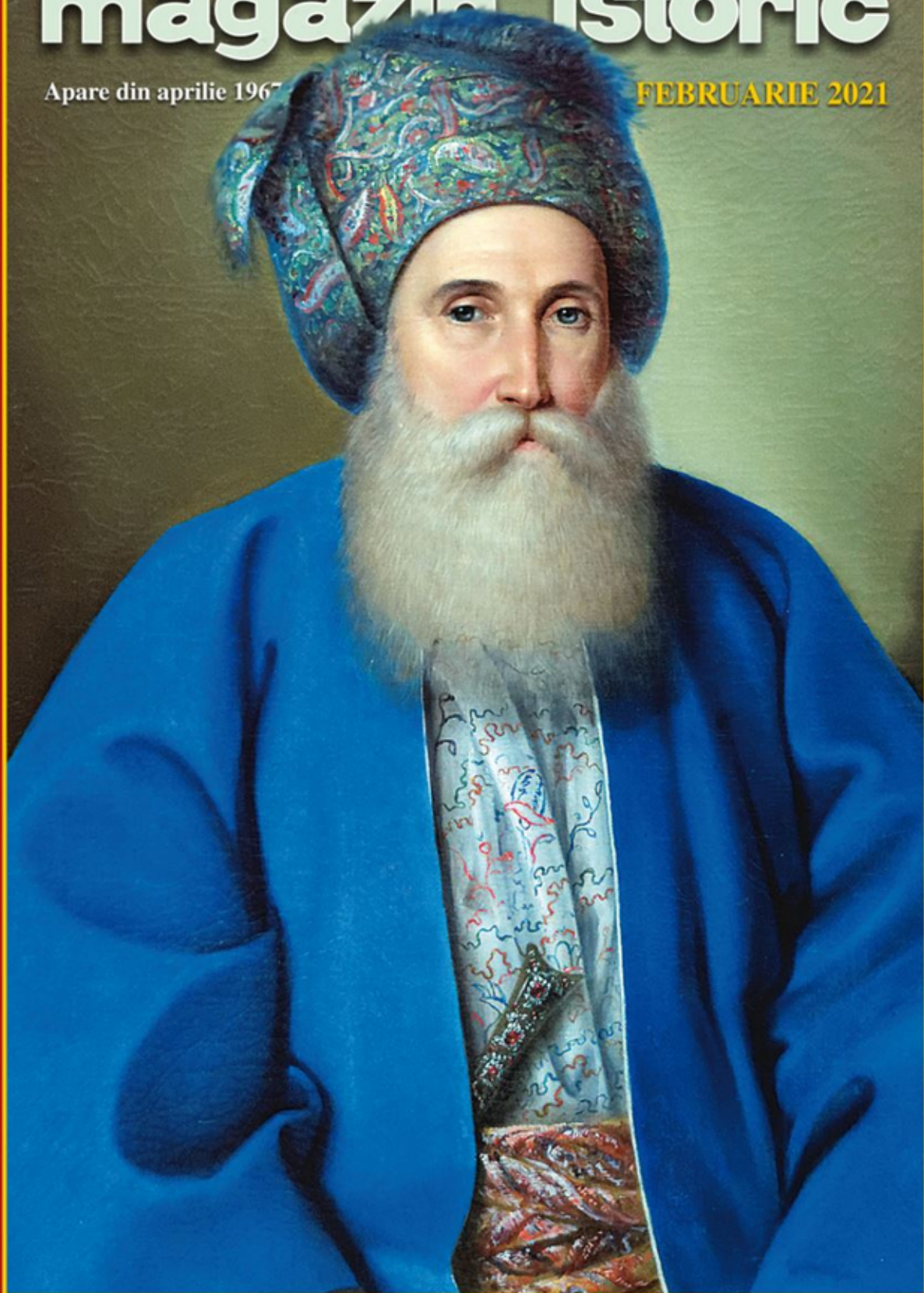

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2021

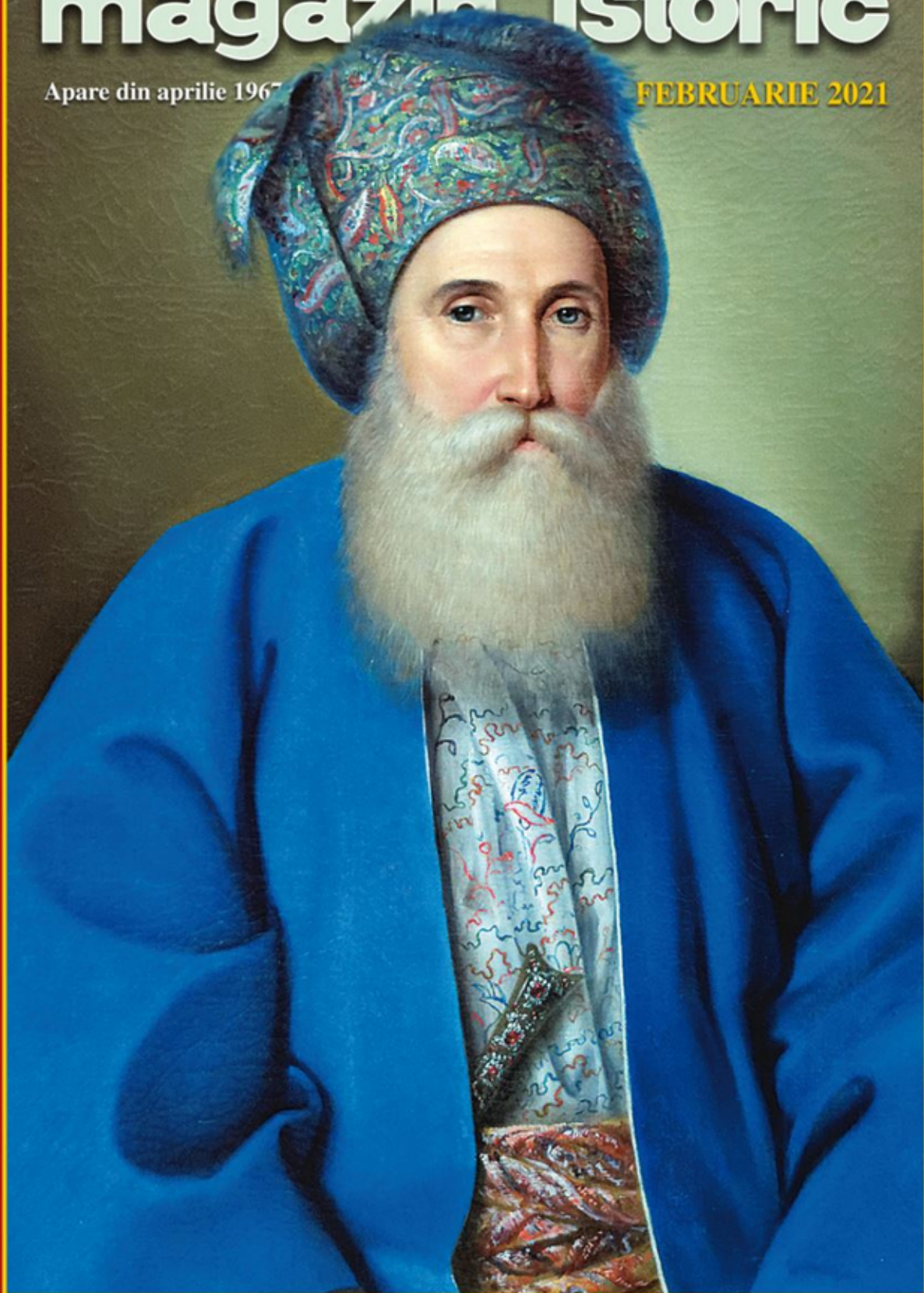

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2021

SUMAR

februarie

2021

4 Modernitatea
și fibra morală
T. FRĂȚILĂ

ISTORICI PE CARE I-AM CUNOSCUȚ

5 Profesorul
Keith Hitchins...
P.E. MICHELSON

10 ... și locul său
într-un panteon
al prietenilor românilor
I. IERONIM

LUI 1821 SUNTEM DATORI CU ORICE PROPĂȘIRE AM FĂCUT

12 Până când să le
fim robi?
I. BOLOVAN

17 „Sta drept, țănoș,
vorba brevă“
D.-V. PĂTRAȘCU

22 Creșterea și
descreșterea României
Mari
M.E. IONESCU

EXCLUSIVITATE

26 Peștera
Chiquihuete rescrie
preistoria Americii
C.F. ARDELEAN

30 All inclusive...
în Imperiul Roman
G. RYAN

33 Când nu crezi
ce-ți spune
globul de cristal
*De ce nu au fost ascultați
cei care au prezis
prăbușirea comunismului*
A. POP

37 Domnitorul Cuza
acordă drept
de a bate monedă
lui Bank of Roumania Ltd.
M. RĂDOI,
AL.M. TĂNASE

42 Bovideele
de la Turdaș
S.A. LUCA

DICȚIONAR ISTORIC

45 Cu gusla
într-o mână
și flinta în cealaltă
Munteșenii
I.G. ANDREI

49 Străjerul înjumătățit
de pe Valea Oltului
Turnul Spart
C. URDUZIA

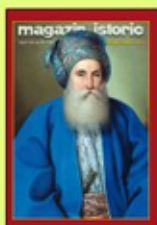
magazin istoric

Anul LIII – serie nouă – nr. 2 (647)
februarie 2021

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Grigore Brâncoveanu (1767 – 1832) a fost unul dintre cei trei mari boieri care au alcătuit „Comitetul de Oblăduire”, constituit la 15/27 ianuarie 1821, după moartea domnului Alexandru Suțu, pentru a conduce țara și care l-a mandatat pe Tudor Vladimirescu să ridice „norodul cu arme” pentru „obștescul folos al neamului creștinesc și patriei noastre”. Tabloul, al cărui autor este necunoscut, se află la Muzeul Național de Artă al României (credit foto: Yelkrokoyade)

2 Augusta Ada King, contesă Lovelace (aici într-un portret semnat în 1836 de pictorița engleză Margaret Sarah Carpenter, contemporană ei), născută în 1815 la Londra, singurul copil legitim al Lordului Byron, a moștenit de la tată talentul literar, pe care l-a însoțit însă cu o pasiune constantă pentru cercetarea științifică, fiind un veritabil geniu în matematică, disciplină în care a premers inventarea calculatorului mecanic polivalent (limbajul de programare Ada îi poartă numele). Prima programatoare din istorie a trăit numai 36 de ani, dar aventuros, alături de un soț, William, care i-a încurajat extravaganțele și activitatea de matematiciană

3 Legenda spune că zeița frumuseții, dragostei și fertilității, Venus, pentru a putea evada și a-și vedea iubitul, zeul războiului, Marte, și-ar fi fermecat soțul, pe Vulcan, aruncându-l în brațele somnului, cu o fiertură de pește. Tabloul, semnat în 1754 de pictorul John Singleton Copley (1738 – 1815), născut în America, dar care și-a desfășurat cea mai mare parte a activității în Anglia, înfățișează cele trei zeițe; este păstrat la Kalamazoo Institute of Arts, Michigan, S.U.A.

4 În anul 1974, în numărul din luna noiembrie, revista noastră publica acest portret al lui Tudor Vladimirescu, pentru prima oară în culori și integral. Este vorba despre un panou votiv aflat inițial în ctitoria lui Tudor din Prejna Mehedinților. Alături de Tudor (stânga) apare prietenul lui Gheorghe Duncea, ctitor și el al bisericii. Personajul feminin nu a putut fi identificat cu certitudine. Cum această imagine a rămas puțin utilizată – era greu să facă concurență tabloului lui Aman, despre care un contemporan spunea că nu seamănă cu personajul istoric – o reproducem încă o dată. Panoul votiv este astăzi la Muzeul Național de Artă

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotessei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puia Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15,
Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon:
021.312.68.77

BUCUREȘTIUL ÎNTRE IERI ȘI AZI

T. FRĂȚILĂ

Azi, după un veac de progrese și de prefaceri – care mândresc pe unii și desamăgesc ispititor pe alții –, azi avem în centrul Capitalei modernizări ce răsfăță ochiul și înalță sufletul. Ele pot rivaliza cu Apusul pe care l-am ajuns în 70–80 de ani.

Pe întinderea maidanilor de infecții și bălării de ieri se văd palate ca de ieie și de zmei din povești. În locul labirintului de hudiți și urdinișuri, printre cocioabe și bordeie, se întind strade în betonul cărora lumina de la felinare se răsfrânge ca pe oglinda unui lac. În locul ulițelor strâmte și întortochiate, înecate în praf sau în noroaie, printre curțile și grădinile marilor boicri, se pierd la nesfârșit în zare bulevarde asfaltate și iluminate ca ziua, refugii, trotore și piețe mai curate decât lutul locuinței milioanelor de bieți români. Paragina de mlaștini și gunoaie infecte e împodobită în monumente, în scuaruri și grădini de vară, în clădiri și spitale monumentale, dar în tămăduirea boalelor și în alinarea gratuită a mizeriei umane suntem ca de la pământ la cer față de vremile milostiveniei de ieri. În loc de vraci, mulți satrapi.

Avem Dâmbovița canalizată și canalizări pretutindeni. Avem teatre, muzee, atenee, ștranduri, avioane, radio și telefoane. Avem căi ferate și vehicule în zbor de rândunică cu transport de oameni și de mărfuri ușurate ca prin vis.

Avem cofetării, berării, cafenele, restaurante, chioscuri și automate de bunătăți și de tribut strein; avem luminații și reclame luminoase la care provincialii sgâiesc ochii ca la comedianții bălciului de ieri; iar liniștea stradelor tăcute e întreruptă prelung de grohotul și huetul drăciilor de la mașini.

Avem jandarmi și gardieni cu școală, zapcii

și polițai titrați, dar pungașii, hoții și tâlharii de pe drumuri îngrozesc lumea mai fioros decât pe vremea faimoșilor haiduci. Omenia ne dispare pe măsura dezvoltării magistraturii savante, iar religia pe a dispariției preoților bigoți.

Avem canalizări pe strade și în curți, avem lumină electrică și robinete de apă cristalină țâșnind ca prin vrajă la ușa și din peretele casei fiecăruia din noi. Și câte altele. Ce minuni de basme pentru omul de ieri care și-ar auzi glasul de la distanțe neînchipuite? Ce nu avem?

În schimb, din zăvoaiele și păduricile înviorătoare de pe Colentina: Pantelemon, Teiu – cu parcul domnesc –, Floreasca, Herăstrău, Băneasa, Dămăroaia – fiicei lui Ipsilanti –, Crângași etc., din toate aceste puncte de slăbă și desfătare populară gratuită n-au rămas decât urma puturoasă a taberelor părăsite de sălbatici. Din ape o cultură de țăntări și strai de broaște [...]

Recreația și regenerarea poporului o vedem numai în cârciumi, radio și cinema. Tendința e de a trăi prin cap și senzații. Restul de corp îl socotim un balast inutil. Preumblări, excursii, sporturi și desfătări ieftine și nevinovate în aerul liber și îmbălsămat de natură. Cultul acestei naturi, ce face din mitocan un suflet de noblețe, din neamț și din englez un om de forță, din minoritari chiar tipuri diferențiate ca aspect? O, nu! Cu așa ceva ne-am săturat din moși strămoși. Ele ne-ar periclita cointeresarea în desfătări de exploatare și de tribut străin. Înlocuim totul prin pervertirea stradei și a focarelor de vicii, de lux și lene, ce ne pot degenera și degrada. Deși mai prolifici și conservați prin avere, minoritarii își fortifică descendența prin excursii și orice mijloc. Noi ne mimăm urmașii cu o furie de barbari inconștienți.

(Urbanism... și cult național, București, 1930)

54 Care aur?

Cel despre care vorbesc
arhivele ruse și sovietice

Cum a ajuns

Tezaurul B.N.R. la Moscova

I. SCHIPOR

59 În serviciul
primului așezământ
financiar al țării

Romulus Roman,

casierul central al B.N.R.

GH. BIRĂU

63 Ioan Scurtu – 80 ani

M. ȘTEFAN

65 Milenii, secole și o
lună într-o pagină**66** Avatarurile
yachtului

„Carolus Primus“

S. IOSIPESCU

70 Părintele
Paulin Lecca
și Rugul Aprins

M. VASILEANU

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ****74** Sus plete,
jos muste/ La mijloc
cămeșe crețe

G. ROȘU

76 Spaniola din City

Lola Montez

A. DARIE

81 Fotbal și politică
P.-N. CONSTANTIN**ISTORII
CU GUST****84** Nicio masă
fără pește

T. STĂNESCU-
STANCIU

89 Precum
rotirea unei păsări
Roata Ferris

D. MIHALCEA

**HOOVER
INSTITUTION****93** Adunarea
Națiunilor Europene
Captive la Strasbourg**RUBRICI****92** Fotografii
de la cititori

A.A. PROOROCU

92 Istorie și școală
A. REPEDE**64** Pentru biblioteca
dumneavoastră**73; 94; 95**

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

învățați americani, cunoscut pentru generozitatea și amabilitatea sa. A fost vestit și pentru informațiile vaste despre cărțile și publicațiile românești și pentru biblioteca sa legendară, împărțind din amândouă fără ezitare. Mai presus de toate, era renumit pentru maniera neîntrecută în care cunoștea trecutul românilor și cultura și civilizația românească. De altfel, el vorbea aproape 20 de limbi și a fost și un expert respectat al istoriei, literaturii și culturilor georgiene, tadjice și kurde, contribuind și la *Encyclopaedia Iranica*.

Profesorul Hitchins a fost și un deschizător de drumuri pentru studiile românești în Statele Unite. A aparținut primei generații de americani specializați în studii românești, iar vizitele sale cu caracter de pionierat în România, scrierile sale, contactele și eforturile sale răbdătoare de a parcurge în amănunt detaliile culturii și mediilor academice românești au deschis drumul pentru generațiile următoare. Reușita lui a fost una cu efecte în timp, din mai multe puncte de vedere.

Profesorul Keith A. Hitchins s-a născut în Schenectady, New York, în 1931. A studiat la Union College, o instituție de științe umaniste din Schenectady, obținând licența în 1952. Educația umanistă a determinat abordarea largă, interdiscipli-

nară, pe care a utilizat-o în studiile sale în general și în studiile românești în mod special. În 1953, a obținut masterul în istorie la Harvard University, urmat de doctorat în 1964.

A fost asistent și profesor asistent de istorie la Wake Forest University între 1958 – 1965, profesor asistent la Rice University între 1965 – 1967, apoi, din 1967, a fost numit profesor asociat la University of Illinois, unde și-a petrecut restul ilustrei cariere. A ajuns rapid profesor titular în 1969, odată cu publicarea primei sale cărți, bazată pe o cercetare extrem de riguroasă și foarte bine scrisă: *The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780 – 1849* (Mișcarea națională a românilor din Transilvania, 1780 – 1849).

Inițierea profesorului în studiile românești a început în 1957 – 1958, la Institut d'Études Roumaines (Institutul de studii românești) de la Sorbona, Paris, unde a studiat sub tutela filologului și distinsului literat Emil Turdeanu și a filologului Jean Boutière. Apoi, în 1960 – 1962, a fost unul dintre primii

Paul E. Michelson este Distinguished Professor Emeritus de istorie la Huntington University din Indiana. A studiat sub tutela lui Glenn E. Torrey la Emporia State University din Kansas și și-a obținut doctoratul la Indiana University, sub îndrumarea lui Barbara Jelavich, Charles Jelavich și Norman J. G. Pounds, în 1975. A fost președinte (2006 – 2010), secretar (1977 – 2006; 2010 – 2015) și editor (1978 – 2006) al Societății de Studii Românești. A studiat cu burse IREX și Fulbright în România în 1971 – 1973, 1982 – 1983 și 1989 – 1990. Lucrarea sa *Romanian Politics, 1859 – 1871: From Prince Cuza to Prince Carol* (Politica românească, 1859 – 1871: De la principele Cuza la principele Carol) a fost aleasă de *Choice Magazine* în 1998 ca o lucrare academică de excepție și a primit Premiul „Nicolae Bălcescu” pentru istorie din partea Academiei Române în 2000.

PROFESORUL KEITH HITCHINS (1931 – 2020)

PAUL E. MICHELSON
(Huntington University, S.U.A.)

Îi sunt dator pentru rândurile ce urmează în primul rând profesorului Glenn E. Torrey, care a fost primul meu învățător în problemele românești, pentru că mi-a împărtășit amintirile despre profesorul Hitchins și despre momentele de început ale studiilor făcute de americani în România. Profesorul Torrey a aparținut celui de-al doilea grup de bursieri americani din programul Fulbright, din 1961 – 1962. Mi-au fost de asemenea folositoare contribuțiile lui Hitchins (pp. 63 – 64) și Torrey (p. 140) în Liliana Ursu, Ioana Ieronim și Arhiepiscopul Hrisostom, *Să vezi lumea cum o văd ceilalți, București, Editura Vremea, 2003*; Keith Hitchins și istoria românilor (editor Nicoleta Sălcudeanu), *Vatra, Târgu Mureș, vol. 33 (2006), nr. 7, pp. 29 – 87*; contribuțiile lui Keith Hitchins (pp. 50 – 52, 139 – 149) în Remus Pricopie, Dorina Guțu, and Mihai Moriou, eds., *Fulbright Ripple Effect on International Education (Efectele Fulbright asupra educației pe plan internațional, București: Comunicare.ro, 2010)*; Vasile Pușcaș, Keith Hitchins: Honesty and the Writing of History (Keith Hitchins: onestitatea și scrierea istoriei), în *Transylvanian Review, vol. 20 (2011), nr. 3, pp. 88 – 125 (bibliografie pp. 101 – 125)*; Lucian Boia, *Tineri americani în România în Dosarele secrete ale agentului Anton. Petru Comarnescu în arhivele Securității, selectat și cu introducere și comentariu de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2014, pp. 231 – 273*; și Marcel Popa (ed.), *Keith Hitchins at 85. Biographical and Professional Information (Keith Hitchins la vârsta de 85 de ani. Informații biografice și profesionale), București, Editura Enciclopedică, 2016, o bibliografie cuprinzătoare, care include un număr incredibil de recenzii realizate de profesorul Hitchins.*

În noiembrie 2020, am pierdut o mare personalitate internațională a studiilor românești, în cel de al 90-lea

an de viață: Keith A. Hitchins, profesor de istorie la Universitatea din Illinois, Champaign-Urbana, unde a predat

din 1967 până când s-a retras, în 2019. Profesorul Hitchins a fost nu doar mentorul și prietenul iubit și respectat al multor

pentru majoritatea celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea, Charles Jelavich fiind membru de mult timp al *US Committee to Promote Studies of the History of the Habsburg Monarchy* (Comitetul Statelor Unite pentru promovarea studiilor istorice monarhiei habsburgice). Profesorul Hitchins a ajuns un bun prieten și colaborator al soților Jelavich – de multe ori i-am auzit vorbind despre el cu respect și admirație.

Profesorul Hitchins a participat la conferința deschizătoare de drumuri, organizată la Indiana University, despre „Problema naționalității în cadrul monarhiei habsburgice”, din aprilie 1966, organizată de soții Jelavich în colaborare cu profesorul R. John Rath, de la Rice. A fost un moment important în relațiile academice româno-americane, când pentru prima dată o delegație română importantă a participat la o conferință americană. În mare măsură, faptul a fost posibil datorită contactelor create de profesorul Hitchins în România, inclusiv cu conducătorii delegației, Andrei Oțetea și Ștefan Pascu. Lucrările conferinței au fost publicate în trei volume masive ale *Anuarului de istorie austriacă*, profesorul Hitchins fiind editor asociat. Mulți ani după eveniment, „Conferința despre Habsburgi din Indiana din 1966” a fost un punct de referință adesea amintit în mediul academic.

Activitățile de pionierat ale profesorului Hitchins au continuat la Universitatea Illinois, acolo unde lumina călăuzitoare a studiilor de slavistică și est-europene,

Ralph T. Fisher Jr., punea bazele a ceea ce avea să devină unul dintre cele cinci mari centre pentru aceste studii din Statele Unite. Profesorul Hitchins a fost probabil convins, în parte, să meargă la Illinois de eforturile susținute ale lui Fisher, de a crea cea mai mare bibliotecă pentru studii de slavistică și est-europene din cadrul unei universități din America. Când Fisher a ajuns la Illinois în 1958, biblioteca avea un buget de achiziții minuscul, de 5.000 de dolari pe an; până în 1965 – 1966, crescuse la peste 100.000 de dolari pe an. Profesorul Hitchins a jucat un rol major în construirea colecției românești. În anii 1980, colecția din Illinois, alături de serviciul său de referințe de slavistică și laboratorul de vară pentru studii ruse și est-europene, au devenit o resursă națională indispensabilă și o destinație academică importantă.

O altă contribuție importantă a profesorului Hitchins în anii de început ai studiilor românești au fost cele cinci volume ale publicației *Rumanian Studies* (Studii românești), pe care a editat-o între 1970 – 1986 cu

sprijinul Universității din Illinois. Profesorul Hitchins scria în articolul introductiv *From the Editor* (Din partea editorului) că imboldul pentru apariția noii publicații a survenit în urma reușitelor schimburilor româno-americane dintre 1960 și 1970. „Pentru unii dintre noi, care am participat la aceste schimburi, ni s-a părut că a sosit vremea să extindem scopul colaborării, prin includerea noilor cercetări, realizate de ambele părți ale Atlanticului”. Spera ca „studiile din Statele Unite cuprinzând toate aspectele culturii și istoriei românești” să fie astfel impulsionate și de asemenea să ofere un forum pentru cercetătorii români „să vorbească unei audiențe mai largi... despre noile direcții de cercetare și despre schimbările în interpretarea istoriei survenite în țara lor”. Și într-adevăr, *Studii românești* a realizat aceste obiective în prea-scurtul său deceniu și jumătate de existență.

Contactele mele cu profesorul Hitchins oglindesc ceea ce au spus adesea mulți alții. Când am devenit membru al Comitetului Societății de Studii Românești în 1976, iar apoi secretar în 1977, el era activ ca membru fondator al comitetului (1973 – 1978). Aceasta în ciuda cunoscutelor sale reticențe să își risipească energiile călătorind la conferințe și întrerupându-și programul de lucru. Odată l-am întrebat despre aceasta, iar el mi-a răspuns sincer că a merge la o conferință însemna să piardă cel puțin cinci zile cu drumul și participarea, toate cu un prea mic folos. În schimb, dacă rămânea acasă, putea să

doi bursieri ai programului Fulbright în România, dincolo de Cortina de Fier. Începând cu 1960 – 1961, a lucrat la Institutul de Istorie din București, unde a fost sprijinit din plin de directorul Andrei Oțetea, uneori dincolo de limitele oficiale. Oțetea a fost cel care a insistat ca arhiviștii și bibliotecarii să permită tinerilor bursieri americani, precum Hitchins, acces la cărți și la arhive, pentru a putea să contribuie la cunoașterea culturii și trecutului românesc în Vest, ceea ce ar fi fost în avantajul României și al civilizației românești.

În 1961 – 1962, tânărul bursier s-a mutat la Cluj, epicentrul natural al cercetărilor sale. Și mai important, momentul a fost începutul unei prietenii de o viață cu Pompiliu Teodor, care lucra atunci la secțiunea de manuscrise a filialei Bibliotecii Academiei Române. Având aproape aceeași vârstă (Teodor

s-a născut în 1930, Hitchins în 1931), împărtășeau practic aceleași direcții de cercetare: istoria culturală și politică a secolului al XVIII-lea, dar și multe alte domenii. Profesorul Teodor cunoștea în detaliu lucrările și manuscrisele corifeilor Școlii Ardelene, pe care le-a împărtășit în mod generos și fără rezerve cu profesorul Hitchins.

La Cluj, profesorul Hitchins a făcut cunoștință și cu cel mai important specialist român al secolului al XVIII-lea, David Prodan. Deși marxist toată viața, acesta a avut dese conflicte cu nomenclatura partidului comunist și a fost un adevărat cărturar, a cărui abordare multidisciplinară a trecutului a fost admirată și imitată de Hitchins. Profesorul Hitchins a scris mai târziu despre Teodor și Prodan că l-au „ajutat probabil mai mult decât își dau ei seama prin discuțiile

noastre despre istoria românilor din Transilvania“.

La Cluj și la Sibiu în 1961 – 1962 și mai apoi, profesorul Hitchins a stabilit o legătură strânsă și cu Mihail Triteanu, director al Bibliotecii Academiei Române, care nu doar că l-a sprijinit în mod generos pe Hitchins, dar și, din ce mi s-a spus, l-a ajutat să-și transporte în Statele Unite sute dintre cărțile cumpărate, trecând peste birocrăția obișnuită. Printre cei pe care i-a remarcat profesorul Hitchins de-a lungul anilor se numără și István Semlyén, director adjunct al Filialei Bibliotecii Academiei, care l-a sprijinit „în diverse moduri“; Ștefan Pascu, rector al Universității Babeș-Bolyai; Sofron Vlad, directorul Institutului Teologic Ortodox din Sibiu, care l-a „ajutat când era mare nevoie“; și protopopul Ioan N. Beju, directorul Bibliotecii institutului respectiv, față de care profesorul Hitchins avea, „mai presus de toți... o datorie deosebită... pentru sprijinul său profesional și moral constant“.

Cariera de pionierat a profesorului Hitchins a căpătat amploare națională și internațională la Rice University, un centru pentru studiul Habsburgilor din S.U.A. Printre obligațiile sale profesionale se număra și cea de editor asociat la *Austrian History Yearbook* (Anuarul de istorie austriacă), ce începuse să apară din 1965. Astfel a devenit parte a domeniului studiilor habsburgice, nou apărut, în S.U.A., și i-a cunoscut pe mentorii mei, Charles și Barbara Jelavich, de la Indiana University. Soții Jelavich au fost principalele personalități ale domeniului

vedit în continuare gradul în care stăpâna cunoașterea istoriei pământurilor românești cu lucrările *The Romanians, 1774 – 1866* (Românii, 1774 – 1866) și *Rumania 1866 – 1947* (România, 1866 – 1947), publicate de Oxford University Press în 1996 și 1994, respectiv. Bineînțeles, paginile despre Transilvania rezumă lucrările

sale anterioare, însă restul este nou. Accentul cade asupra integrării pământurilor românești în Europa, transformarea treptată a guvernării țării, fiind povestea construirii unei națiuni moderne. Cel mai bine pot să rezum calitatea sintezei spunând că în volumul consacrat perioadei 1866 – 1947, care în mare coincide cu domeniul

meu de cercetare, profesorul Hitchins făcuse câteva afirmații care mi-au stârnit întrebări. De fiecare dată, după ce am revăzut referințele, care îmi erau deja cunoscute, a trebuit să recunosc că interpretarea sa asupra problemei respective era cea corectă.

In 2003, profesorul Hitchins a fost coautor la, probabil, cea mai bună sinteză colectivă de istorie românească: Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea și Pompiliu Teodor, *Istoria României*, publicată la București, de Editura Enciclopedică, cu o ultimă ediție revizuită în 2014 publicată de Editura Corint. Contribuția lui s-a axat pe formarea și dezvoltarea statului român între 1821 și 1947, bazată pe cele două volume publicate la Oxford. Totul a fost încununat în 2014, când a publicat la Cambridge University Press *A Concise*

UN AMERICAN CU AFECȚIUNE PENTRU ROMÂNI

Un moment pasager – și de neuitat – cu Keith Hitchins la Palatul Elisabeta, după 1989. La vremea când porțile palatului (unde regele Mihai fusese silit să-și semneze abdicarea) erau deschise, iar în sălile cu eleganța lor împletind tradiții locale și europene ori în parcul tihnit al palatului se petreceau evenimente culturale, academice, întruniri de ONG-uri, think tanks...

Momentul acela, vară, toamnă – în ce an? –, aproape de zăgazul mileniului. Keith Hitchins la o reuniune academică, cu specialiști străini dedicați României și mulți români din *intelligentsia*, desigur. Din țesătura umană și de aici

aleg o clipă care mi-a rămas definitiv imprimată în inimă. Când a venit momentul lui Keith Hitchins să vorbească – pupitrul pentru vorbitor și scaunele participanților erau instalate în parc –, soarele se cernea pieziș printre ramuri în după-amiaza aurie.

lucreze mult mai mult la multiplele sale proiecte. Așadar, erau cu atât mai valoroase acele ocazii când contribuia la lucrările Societății de Studii Românești sau când se hotăra să participe la conferințe. Și nu încapă îndoială că sacrificiile sale personale au avut un rol important în crearea Societății de Studii Românești și în dezvoltarea studiilor românești în Statele Unite și în lume.

Am beneficiat de asemenea și am apreciat amabilitatea sa de a-mi răspunde la întrebările legate de probleme bibliografice, deși domeniul meu de cercetare nu se suprapunea cu al său. Am participat la câteva dintre laboratoarele de vară de la Universitatea din Illinois, mai ales ca să pot utiliza colecția românească. Știam că adesea cărți ce nu puteau fi găsite altundeva le aflam acolo. Am beneficiat și de eficiența serviciului de referințe de slavistică.

Am colaborat de asemenea pentru scurt timp cu profesorul Hitchins în cadrul proiectului ambițios, însă nefinalizat, al profesorului James G. Chastain, *Encyclopedia of Revolutions of 1848* (Enciclopedia revoluțiilor din 1848). Fusesem invitat de Cornelia Bodea să coeditez articolele românești din cadrul proiectului. Până spre mijlocul anilor 1990, editasem și terminasem 34 de articole. Printre acestea, erau și cinci, realizate în mod expert de profesorul Hitchins, despre George Barițiu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, Avram Iancu și Andrei Șaguna. Din nefericire, din mai multe motive, proiectul nu a fost niciodată încheiat, deși cele 34 de articole

au fost publicate online.

Numărul mare de lucrări ale profesorului Hitchins vorbește de la sine, însă trebuie evidențiate aici câteva. Printre articolele sale de început se numără un articol bibliografic, scris în colaborare cu Lajos Jordáky *The History of the Habsburg Monarchy (1789 – 1918) in Romanian Historiography since 1945* (Istoria monarhiei habsburgice, 1789 – 1918, în istoriografia românească de la 1945 încoace), publicat în *Anuarul de istorie austriacă*, vol. 4 (1968), pp. 303 – 334, care ilustrează atât colaborarea cu cercetătorii români, cât și cunoașterea sa neîntrecută a cărților și bibliografiei românești. În mod interesant, mult mai târziu, a publicat un articol bibliografic comprehensiv în *The American Historical Review* (Revista americană de istorie), vol. 97 (1992), nr. 4, pp. 1064 – 1083, intitulat *Historiography of the Countries of Eastern Europe: Romania* (Istoriografia țărilor Europei de Est: România).

Prima sa carte, *The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780 – 1849* (publicată de Harvard în 1969), l-a poziționat clar drept un cercetător de prim rang al studiilor românești. Nu doar că i-a pus în valoare abordarea științifică impecabilă, ci a evidențiat un moment major al istoriei românilor. Lucrarea a subliniat și rolul hotărâtor al preoților și fiilor de preoți în cadrul mișcării naționale românești din Transilvania, un fapt ce fusese adesea trecut cu vederea.

A doua carte a profesorului Hitchins a fost *Orthodoxy and Nationality. Andrei Șaguna and*

the Rumanians of Transylvania, 1846 – 1873 (Ortodoxia și naționalitatea. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846 – 1873), publicată la Harvard, în 1977. A fost pentru prima dată când viața și activitatea acestei figuri importante a românilor transilvăneni au fost puse în evidență într-o limbă occidentală. Precum în prima sa carte, profesorul Hitchins a folosit cunoștințele dobândite privind sursele de arhivă și publicate într-o manieră ce reda meritul deplin personajelor istorice, fără însă a cădea în capcana părtinirii, care cel mai adesea compromitea scrierile despre acest subiect.

Idilele din aceste două lucrări importante au fost dezvoltate în alte trei cărți, publicate în România: *The Idea of Nation: The Romanians of Transylvania, 1691 – 1849* (Ideea de națiune: Românii din Transilvania, 1691 – 1849), la Editura științifică și Enciclopedică, 1985; *A Nation Discovered: Romanian Intellectuals in Transylvania and the Idea of Nation, 1700 – 1848* (O națiune descoperită: intelectuali români din Transilvania și ideea de națiune, 1700 – 1848) și *A Nation Affirmed: The Romanian National Movement in Transylvania, 1860 – 1914* (O națiune afirmată: Mișcarea națională românească din Transilvania, 1860 – 1914), ultimele două cărți publicate în 1999 la Editura Enciclopedică. Laolaltă, aceste cinci volume reprezintă cea mai bună prezentare apărută până acum a mișcării naționale românești din Transilvania, de la 1691 până în 1914.

Profesorul Hitchins a do-

REVOLUȚIA DE LA 1821 ÎNTRE SÔCIAL ȘI NAȚIONAL

IOAN BOLOVAN

Theodor Aman ne propune un Tudor Vladimirescu a cărui imagine a reconstituit-o pe baza descrierilor contemporanilor, în primul rând a lui Petrarhe Poenaru, apropiat al lui Tudor

Revoluția Franceză și mai ales războaiele napoleoniene au conferit „Problemei orientale”, la începutul secolului al XIX-lea, noi conotații, relațiile internaționale din Sud-Estul Europei fiind complicate de afirmarea ideii naționale moderne sub forma principiului de naționalitate. Amplificarea mișcărilor de eliberare națională și socială din Balcani (sârbi, bulgari, greci) a apropiat valul revoluționar și de granițele Principatelor Române. Spiritul reacționar al Sfintei Alianțe, constituită după înfrângerea lui Napoleon pentru a menține dominația imperiilor autocrate, nu a putut reprimă dorința de eliberare națională a numeroaselor națiuni europene aflate în cuprinsul Imperiilor Otoman, Rus și Habsburgic și nici aspirația popoarelor spre liberalizarea regimurilor politice, progres economic și cultural.

Firește, românii nu au rămas în afara acestui curent, care a contaminat aproape întreg continentul, astfel că la începutul secolului al XIX-lea erau și ei pregătiți să se alăture spanioli-

lor, polonezilor, italienilor, sârbilor, grecilor etc. Repetatele memorii pe care boierii români le-au adresat marilor puteri, cu precădere din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin

care s-a încercat modificarea statutului politico-juridic al Principatelor și modernizarea structurilor social-economice interne, s-au dovedit insuficiente și ineficiente.

History of Romania (Scurtă istorie a României). Aici, în plus față de ceea ce știm despre punctele sale de vedere asupra epocilor 1691 – 1947, avem pentru prima dată perspectiva sa asupra întregii istorii românești, de la începuturile preromane până la perioadele comunistă și postcomunistă. Creditându-i pe Lucian Boia și pe Vasile Pușcas pentru că i-au oferit noi puncte de vedere, profesorul Hitchens a demonstrat din nou cunoașterea surselor și maniera de a scrie. Nu există un ghid mai bun prin încâlcelele trecutului complex al României. Nu degeaba Adrian Marino, în autobiografia publicată postum în 2010, *Viața unui om singur*, îl numea pe profesorul Hitchens drept unul dintre puținii („doi sau trei”) istorici americani care chiar au înțeles România contemporană, precum și istoria și cultura sa.

Profesorul Hitchens și-a început cariera dând tonul pentru

cei care aveau să-l urmeze în România, deschizând drumul pentru viitoare generații de învățați americani. A continuat de-a lungul deceniilor să-și lărgască aceste contacte și cunoștințe despre cultura și civilizația românească. Doar un exemplu. Când a fost întrebat cum și-l amintea pe Keith Hitchens, Glenn Torrey a povestit cu căldură: în primul rând în calitate de mentor, care împărtășea generos contactele, cunoștințele și cărțile sale. Apoi, profesorul Torrey a definit relația sa cu profesorul Hitchens drept un prieten și colaborator de-o viață. După cum a spus o altă cunoștință a profesorului Hitchens, loialitatea sa față de prieteni era constantă și legendară: odată ce lega o prietenie, nu o rupea niciodată.

Profesorul Hitchens a fost nu doar un învățat american de excepție,

specializat în istorie și studii românești, a fost poate principalul expert în lume al „fenomenului românesc”. Aparținea școlii vechi: demn, ținea la standarde stricte și era formal. Dar avea un simț al umorului contagios – rar l-am văzut fără un zâmbet binevoitor. Era un profesor exigent, și totuși mulți dintre studenții săi au spus că era un mentor talentat și care te stimula. A fost autorul unor lucrări care vor rămâne de căpetenie pentru mult timp și un mediator al culturii românești pentru publicul academic și cel larg, de oriunde. Profesorul Hitchens l-a laudat odată pe directorul Centrului rus și est-european din Illinois, Ralph T. Fisher Jr., apreciindu-i „omenia și integritatea”, abordarea cooperantă și colegială și modestia. Toate acestea se pot spune despre profesorul Hitchens. Probabil nu-i vor mai fi mulți asemenea. ■

Istoricul a venit în fața noastră cu acru lui știut, modest, gânditor, discret melancolic, de o discretă și profundă căldură și a început evocarea Primului Război Mondial pe frontul românesc.

Intotdeauna este interesant să asculți cum spune un străin povestea țării tale, aducând de multe ori detalii și unghiuri de vedere relevante, surprinzătoare – cu atât mai mult când e vorba de un personaj specializat la standarde academice impecabile. Recunoscut ca istoricul de prim rang al României în lumea anglofonă, implicarea lui Keith Hitchens în materia istorică românească debutase în 1960 cu o bursă Fulbright, prima acordată în țara noastră. Câteva decenii de studiu, prelegeri și volume mai târziu, el venea acum să reviziteze o poveste esențială despre noi înșine, cunoscută, dar mereu de redescoperit.

Clipa aceea de neuitat a fost când, referindu-se la

momentele teribile ale războiului în România, Keith Hitchens s-a oprit din șirul prezentării, a ridicat ochii și a spus, cu vocea schimbată (citez aproximativ): „Voi, românii, nu vă gândiți la gravitatea situației de cumpănă în care v-ați aflat: ați fost la un pas să vă pierdeți complet țara!”. Și ne-a privit intens, cu lacrimi umplându-i ochii sub lentilele ochelarilor. În momentul lung de tăcere, ne-a ținut în față, tulburător, solidar, personal, oglinda destinului. Profesorul a continuat apoi prezentarea, ajungând, desigur, la momentul minunat și greu plătit al Marii Uniri.

Dacă am avea un panteon anume pentru străinii care au avut/au pentru țara noastră această adâncă afecțiune știutoare, înțelegere și compasiune, într-un asemenea templu Keith Hitchens ar avea un loc de frunte.

Ioana IERONIM

Alexandru Suflu

[învingem] pe cei răi, ca să ne fie nouă bine. Și să se aleagă din căpeteniile noastre cei care pot să fie buni. Accia sunt ai noștri și cu noi dimpreună vor lucra binele“.

Aparent, Proclamația de la Padeș lasă să se înțeleagă că mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu ar avea numai un caracter social, antifeudal, fiind îndreptată împotriva boierilor români și greco-fanarioti. Dovadă în acest sens este și ampla mișcare țărănească declanșată după lansarea apelului, o parte a țăranilor încădrându-se în Adunarea Norodului, alta acționând paralel și manifestându-se în forme tradiționale, la fel ca în timpul răscoalelor țărănești medievale. Însă Revoluția de la 1821 a avut preponderent un caracter național. Raporturile liderilor mișcării românești cu Eteria, fortificarea mănăstirilor din Oltenia (Tismana,

Strehaia, Motru) ca baze de luptă, preocupările de organizare militară a Adunării Norodului, disciplina riguroasă instaurată de Tudor etc. demonstrează adevăratul mobil al declanșării evenimentelor revoluționare din Țara Românească.

Firește, din motive de diplomatie, dar și pentru că avea ușoare rețineri față de organizarea eteriștilor și față de posibila intervenție a rușilor în sprijinul românilor și grecilor, Tudor a căutat să menajeze susceptibilitățile Porții otomane. De aceea, pentru a nu atrage o intervenție rapidă a otomanilor, în documentele oficiale ale revoluției nu a fost inclus obiectivul național antiotoman. El a fost afirmat însă de Tudor de mai multe ori pe parcursul evenimentelor revoluționare, fiind confirmat în vara și toamna anului 1821 prin conținutul memoriilor boierești adresate marilor puteri chemate să decidă în privința evoluțiilor recente din cadrul „Chestiunii orientale“. Oricum, acțiunea românilor nu era singulară în acei ani, împotriva dominației otomane din Balcani ridicându-se la luptă atât sârbii, cât și grecii.

Acva forte colorată, cu autor anonim, înfățișând uciderea arnăuților lui Bimbașa Sava; acesta îi trădase pe eteriști, alăturându-se otomanilor, dar răsplata a fost atragerea lui într-o capcană și uciderea

Iordache Olimpiu

„AJUTORÂNDU-NE UNII PE ALȚII“

Documentul-program care preconiza reorganizarea internă a țării a fost definitivat în cursul lunii februarie și se numea „Cererile norodului românesc“. Printre revendicările imediate ale revoluției se aflau: suprimarea abuzurilor din administrație, desființarea vămilor interne, reducerea impozitelor, formarea unei armate naționale etc., toate acestea vizând modernizarea societății românești, fără a submina însă total puterea economică și politică a boierimii care l-a desemnat conducător.

Era nevoie în cadrul acțiunii conduse de Tudor Vladimirescu de solidarizarea tuturor forțelor interne pentru înlăturarea dominației otomano-fanariote. Au fost luate măsuri pentru limitarea caracterului social al revoluției, pentru ca actele violente ale țăranilor împotriva boierilor să nu se extindă.

Tudor a părăsit

UN NUCLEU DE ARMATĂ NAȚIONALĂ

În aceste condiții, elita politică din Țara Românească și Moldova a decis să abandoneze soluția petițiilor și să recurgă la formula insurecțională pentru a-și realiza programul politico-național: emanciparea de sub dominația otomano-fanariotă. A fost găsit în persoana lui Tudor Vladimirescu și omul potrivit care să organizeze militar mulțimile, deoarece acest mic boier din Oltenia nu numai că îndeplinise anumite funcții în administrația locală și fusese în contact cu largi segmente ale populației rurale, dar dobândise și experiență militară, luptând, în calitate de comandant de panduri, în cadrul armatei rusești în timpul războiului ruso-otoman din 1806 – 1812.

La 15/27 ianuarie 1821, trei mari boieri reprezentanți ai partidei naționale din Țara Românească (Grigore Brâncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu – cei care la moartea lui Alexandru Suțu, ultimul domn fanariot, au și constituit un organism politic provizoriu intitulat „Comitetul de Oblăduire”) – l-au mandatat pe Tudor Vladimirescu să ridice „norodul cu arme” pentru „obștescul folos al neamului creștinesc și patriei noastre”.

Ridicarea la luptă a românilor urma să se realizeze într-un cadru mai larg, simultan cu insurecția grecilor pusă la cale de societatea secretă Eteria (*Philike Hetairia*), înființată în anul 1814,

la Odessa. De altfel, în spatele tuturor acestor acțiuni se afla Rusia, care se erija în apărătoarea drepturilor creștinilor din Imperiul Otoman. Între 1815 și 1820, în diferite orașe din Principate s-au înființat secții (eforii) ale Eteriei, la care au aderat negustorii, boierii și clericii greci, dar și unii boieri români. În planurile eteriștilor de ridicare la luptă a grecilor din Balcani, Principatele Române ocupau un loc important. În Oltenia urma să se declanșeze, sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, o insurecție populară, care să-i rețină pe otomani; pe acest fond, armata eteristă, ce-și constituia în Moldova o bază de operațiuni, trebuia să treacă nestânjenită la sud de Dunăre pentru a elibera Grecia. De altfel, în convenția (legământul) încheiată în ianuarie 1821 de Tudor cu lordache Olimpiotul și Ioan Farmache (conducătorii militari eteriști din București) se preconiza explicit organizarea unor diversțiuni care să creeze confuzie în rândul otomanilor, pentru „atingerea scopului nostru comun”.

În seara zilei de 18/30 ianuarie 1821, Tudor Vladimirescu a părăsit Bucureștiul, îndrep-

tându-se spre Oltenia, pentru a transpune în practică planul militar convenit cu eteriștii și cu boierii patrioți. Ajuns acolo, Tudor a început fortificarea câtorva mănăstiri, concentrarea pandurilor și distribuirea armamentului pe care îl adunase anterior la cula sa de la Cernceți. Pandurilor li s-au alăturat și unii țărani, prefigurându-se astfel un nucleu de armată națională, ce va fi denumit în documentele vremii Adunarea Norodului.

MENAJAREA SUSCEPTIBILITĂȚILOR PORȚII

Tudor a lansat la 23 ianuarie/4 februarie 1821 un apel pentru ridicarea la luptă a poporului, cunoscut sub numele de Proclamația de la Padeș. În textul Proclamației, prin cuvinte simple, inteligibile de către mulțime datorită limbajului presărat cu expresii biblice, se justifica ridicarea la luptă invocându-se dreptul de rezistență la opresiune în numele dreptului natural al oamenilor și cetățenilor. „Nicio pravilă [lege] nu oprește pre om de a întâmpina răul cu rău. Șarpele când îți iese înaintea, dai cu

ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața, carea mai de multe ori nu să primejduiește din mușcarea lui! Dar pre balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atât cele besericești, cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi? Până când să le fim robi?... Veniți dar fraților cu toții, cu rău să pierdem

Litografie de Carol Isler înfățișând trecerea Oltului de pandurii lui Tudor

Tudor a refuzat să lupte alături de eteriști împotriva otomanilor, angajându-se însă să nu-i atace pe cei din tâi. Ipsilanti a considerat atitudinea lui Tudor drept o trădare a angajamentelor anterioare și eteriștii au pus la cale asasinarea conducătorului pandurilor. După ce a fost ridicat din tabăra sa

Monumentul ridicat la Padeș în prima jumătate a secolului trecut, de arhitectul State Balșin; basoreliefurile au fost realizate de sculptorii Gheorghe Tudor și Emil Wilhelm Becker, după schițele pictorilor Stoica Dumitrescu și Costin Petrescu

de Iordache Olimpiotul și dus la Târgoviște, unde a fost supus de eteriști unui simulacru de proces, Tudor a fost asasinat mișelește în noaptea de 26 spre 27 mai/7 spre 8 iunie 1821. În scurt timp, armata revoluționară românească s-a dezagregat, iar la începutul lunii iunie 1821, trupele eterice au fost înfrânte succesiv de otomani la Mănăstirea Nucet și apoi la Drăgășani.

Revoluția de la 1821 a implicat și Moldova, dar s-a desfășurat preponderent în Țara Românească. Prin cauze, pregătiri și stare de spirit a fost însă un fenomen general românesc, observatorii străini remarcând acest aspect. De altfel, consecințele politico-naționale au fost identice pentru Țara Românească și Moldova. Ca primă manifestare viguroasă a națiunii române, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a deschis drumul pentru împlinirea în epoca modernă a dezideratelor de libertate și unitate națională, dar înainte de toate a marcat debutul primei modernizări a societății românești din cele două principate. Pe bună dreptate afirma Mihail Kogălniceanu în Cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie națională la Academia Mihăileană, în noiembrie 1843,

că „întâmplărilor de la 1821 suntem datori cu orice propășire ce am făcut de atunci, căci ele ne-au deșteptat duhul național, ce era adormit cu totul“.

Ecoul evenimentelor din 1821 peste Carpați, la românii transilvăneni, este și el unul cu totul remarcabil. În Marele Principat Transilvania și în Banat, aflate în componența Imperiului Habsburgic, autoritățile au înregistrat un val de nemulțumiri și frământări, alimentate de zvonurile conform cărora „crăișul Todoruț“ sau Todorășii va elibera și pe românii din acele teritorii. Autoritățile habsburgice au reținut în rapoartele lor starea de spirit din provinciile de peste munți, așa cum rezultă și din scrisoarea comitelui Hunedoarei către guvernatorul Transilvaniei. „Toate circumstanțele arată că țărânimii române de aici îi plac cele întâmplate în Țara Românească, iar în cazul când de acolo s-ar face o invazie la noi, ar fi dispusă cu siguranță să i se alăture“.

Necesitatea înlăturării domniilor fanariote a fost exprimată nu numai de Tudor Vladimirescu, ci și de zecile de memorii și petiții pe care boierii din Țara Românească și Moldova le-au adresat în anii 1821 – 1822

Imperiului Otoman, Austriei și Rusiei. Prima mare realizare a Revoluției de la 1821 a fost revenirea la domniile pământenice. Un contemporan, este vorba de Ion Heliade Rădulescu, a sintetizat clocvent importanța momentului 1821, din acest punct de vedere al restaurării domniilor

pământenici: „Tudor își vărsă sângele; și din sângele lui cși Domnia pământească și multe din drepturile Patriei“. Astfel, la 1/13 iulie 1822, sultanul i-a numit domni în Moldova pe Ion Sandu Sturdza și pe Grigore al IV-lea (Dimitrie) Ghica în Țara Românească, Poarta susținând și excluderea grecilor din administrația civilă și ecleziastică.

Prin revenirea la domniile române, pământenici, Principatele Române au reușit să obțină o primă mare concesie din partea Imperiului Otoman pe drumul largirii autonomiei interne. Era fără îndoială o schimbare de regim politic, împlinindu-se unul dintre obiectivele majore ale partidei naționale, care militase în acest sens încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Într-o „epocă a renașterii naționale“, restaurarea domniilor pămâtentene a avut o valoare simbolică deosebită pentru românii din Principate, semnificând reintroducerea vechilor libertăți pe care le avuseseră Țara Românească și Moldova înainte de fanarioți. Instituția domniei devine în simbolistica epocii exponenta intereselor națiunii, în jurul domnului gravitând din ce în ce mai mult acțiunile și manifestările de solidaritate națională. ■

Oltenia și s-a îndreptat în fruntea armatei revoluționare spre București, unde a și ajuns la sfârșitul lunii martie, concomitent cu armata eteristă condusă de Alexandru Ipsilanti, care venise din Moldova și urma să se îndrepte spre Dunăre, pentru a declanșa lupta de eliberare din Balcani împotriva turcilor.

Din păcate, contextul internațional nu se arăta a fi favorabil mișcărilor cu caracter revoluționar. La Congresul Sfintei Alianțe de la Laibach (Ljubljana), țarul Rusiei a condamnat și dezavuat atât mișcarea lui Tudor, cât și acțiunea lui Ipsilanti, lăsând otomanilor mână liberă în vederea suprimării acestora. În aceste condiții, Tudor a înțeles că este obligatoriu să colaboreze cu boierimea, pentru a da legitimitate regimului politic pe care l-a instaurat la București. Timp de aproape două luni, Tudor a condus Țara Românească precum un domn adevărat – nu întâmplător în conștiința poporului a rămas denumirea de „domnul Tudor”. Cronicarul bucureștean Ioan Dobrescu a reținut foarte bine aceste aspecte în cronică sa, scriind: „Tudor la Cotroceni își punca titla de domn. Iar căi boieri mai era, toți asculta și ce le porunca, accia făcea. Boieri boieră, ispravnici punca, poștile la el venea, judecări făcea și jălbi primea”.

El a exprimat și intenția colaborării cu elita politică din Moldova, țară a cărei situație economico-socială și politică era identică cu cea din Țara Românească. Această dorință a lui Tudor confirmă caracterul național, antiotoman al evenimentelor din 1821. Tudor a îndemnat Divanul (guvernul) de la București să colaboreze cu cel de la Iași. În scrisoarea

*Alexandru Ipsilanti
era fiul lui Constantin Ipsilanti,
care a domnit în ambele
principate române;
intrase în armata rusă,
pierzându-și un braț*

adresată la 5 aprilie 1821 mitropolitului Dionisie și vel-vistierului Al. Filipescu-Vulpe, Vladimirescu arăta: „Prea Sfinția Ta și dumneatați trebuie să știți bine, iar mai cu dinadins trebuința urmează să aveți co-

Vel-vistierul Al. Filipescu-Vulpe

respondențe cu dumnealor boieri moldoveni, ca unii ce suntem de un neam, de o lege și supt aceeași stăpânire și ocrotiți de aceeași putere. Așadar, urmează să știm cele ce să fac acolo și să le vestim ceste de aici ca fiind la un gând și într-un glas cu Moldova, să putem câștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutându-ne unii pe alții”. De altfel, programul revoluționar pentru Țara Românească elaborat de Vladimirescu se plia în mare și pe necesitățile moldovenilor, restructurarea instituțiilor statului, reformele preconizate a fi introduse și schimbarea statutului politico-juridic erau la fel de necesare și pentru Moldova.

EPOCA RENAȘTERII NAȚIONALE

Jafurile și abuzurile armatei eteriste care nu a mai trecut Dunărea, precum și intrarea armatei otomane în Țara Românească la începutul lunii mai au complicat situația din țară. Conștient că armata sa de aproximativ 6.000 de oameni, împreună cu trupele eteriste dezorganizate nu vor putea să-i înfrunte cu sorți de izbândă pe otomani (lipsiți fiind de sprijinul Rusiei pe care se contase la începutul declanșării insurecției), Tudor continuă tratativele cu otomanii, față de care nu se manifestase ostil în mod oficial și direct. El se decide să se retragă la mănăstirile fortificate din Oltenia, sperând că acolo ar putea organiza o rezistență de durată împotriva intervenției otomane până la o posibilă internaționalizare a evenimentelor și intervenția marilor puteri creștine în favoarea grecilor și a românilor.

bunic al lui Theodor (Tudor) Vladimirescu, Mitrofan, s-ar fi căsătorit în intervalul de timp 1660 – 1670 este foarte puțin probabilă, mult mai veridică fiind că acest bunic, oricum s-ar fi numit, să fi trăit și să se fi căsătorit câteva decenii mai târziu, poate chiar în primii ani ai secolului al XVIII-lea.

COPIL DEȘTEPT, ÎNDRĂZNEȚ, CU DRAG DE CARTE

Constantin Ursu și soția, Ioana, au avut trei copii: Pavel, „căruia i se mai zicea și Papa, o fată, Dina sau Constandina, și un băiat Teodor” (Constantin V. Obedeau). Acesta din urmă fiind, în opinia lui Constantin Obedeau, „născut între 1770 – 1775”. Afirmările autorului se bazează pe mărturiile unor contemporani ai lui Tudor Vladimirescu ce considerau că, în momentul asasinării sale de eteriști, acesta avea „vârstă cam de 50 de ani”. Numeroși alți contemporani apreciau însă că Tudor Vladimirescu avea circa 40 de ani în timpul desfășurării

Portretul lui Tudor Vladimirescu aflat în anul 1929 în posesia domnului Georges Olszewski, directorul muzeului „Toma Stelian”, din București, ce a funcționat între 1925 și 1948

revoluției, ceea ce a determinat istoriografia românească să accepte ca dată aproximativă a nașterii lui Theodor (Tudor) din satul Vladimir anul 1780. Ulterior, denumirea satului său natal îi va deveni patronimic, fiind cunoscut sub numele de Tudor Vladimirescu.

Conform descrierii lui Ștefan Scarlat Dăscălescu, secretarul consulului rus din București, care l-a cunoscut personal, în 1821 slugerul Teodor Vladimirescu avea între 40 și 50 de ani, fiind „om de statură mai mult înalt decât de mijloc, talia bine proporționată, fața blondă, mustața galbenă, părul castaniu, obrazul, mai mult rotund decât oval, nici prea durduliu, nici slab, cu o mică bărbie, om nu urât; sta drept, tanțos; vorba brevă, răstită și după facultatea lui destul de elocuentă, aer de comandant”.

Constantin Obedeau aprecia că „primii ani ai copilăriei Tudor sau Teodor – și ar fi bine să-i zicem Teodor, căci așa a fost botezat, și mai târziu tot așa a semnat – [...] și i-a petrecut în tovărășia fratelui său, Papa, la casa părintească în plaiurile Gilortului” iar primele noțiuni de citire și scriere le va dobândi „când ajunse la vârsta de a începe învățătura”, moment

în care „tată-său îl dete în grija preotului satului, Părvu Ciuhoi, de la care căpătă primele cunoștințe ale scrisului și cititului”.

Când Tudor a ajuns „la vârsta de 12 ani, văzând Ursu că copilul este deștept, îndrăzneț și că îi place cartea, se duse cu el la Craiova, la un fel de rubedenie, unul Lupu Condicarul, din curtea bisericii și școlii Obedeauului, care va fi făcută școală domnească după revoluție, de primul domn pământean”. După o perioadă de timp petrecută la Craiova sub îndrumarea lui Lupu Condicarul, acesta a decis să-l încredințeze pe Tudor „boierului bogat și cu sentimente naționale Ioan Glogoveanu, [...] rugându-l să-l primească pe Tudor la Curte”. Ioan (Ioniță) Glogoveanu „îl primi și-l puse pe băiețaș în tovărășia de joacă a fiului său, Nicolae”, astfel că boierul, care „avea în casă dascăli franțuzești și clinești, care îl învățau pe Nicolae retorica și gramatica, nu făcu nicio diferență între fiul său și copilul de moșnean” – scria Constantin Obedeau.

... și un desen care îl ilustrează pe conducătorul Revoluției de la 1821

Un portret al lui Tudor Vladimirescu donat Academiei Române...

*Casa memorială
„Tudor
Vladimirescu”
din comuna
Vladimir*

TUDOR VLADIMIRESCU FAMILIA, COPILĂRIA ȘI CASA MEMORIALĂ

Dr. DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

La 200 de ani de la Revoluția din 1821 condusă de Theodor (Tudor) Vladimirescu, ne propunem să prezentăm principalele evenimente ce i-au conturat destinul uneia dintre cele mai importante figuri ale istoriei moderne a românilor, evenimente ce au contribuit la modelarea trăsăturilor definitorii ale caracterului său de comandant militar și de lider politic.

Născut într-o familie de țărani liberi (moșneni) din satul Vladimir, județul Gorj, Theodor, așa cum avea să fie botezat copilul de părinți, are, în egală măsură, origini gorjene și mehedintene. Mama era originară din satul Vladimir, județul Gorj, iar tatăl, din satul Prejna, plaiul Cloșani, județul Mehedinți.

Analizând originile bunicilor și părinților lui Tudor Vladimirescu, într-un studiu publicat în anul 1929 Constantin V. Obedeanu arăta:

„Bunicul său [din partea tatălui – *n.n.*] se numea Mitrofan și era ieromonah, însurat pe la 1660–1670 cu o femeie, anume Rusandra. Cu această femeie a avut un singur fiu, pe Constantin, poreclit Ursu” (Constantin V. Obedeanu, *Tudor Vladimirescu*, în *Arhivele Olteniei*, Anul VIII, nr. 43–44, mai – august 1929). Originar din plaiul Cloșanilor, Constantin Ursu „se însură cu o fată, Ioana, fiica preotului Grigore Bondoc din comuna Vladimirlu Gorjului, sat de țărani moșneni.

*Portretul lui Tudor Vladimirescu
în acvaforte,
realizat de pictorul
Theodor Aman, 1879*

și, cum se întâmplă de multe ori, Ursu se mută în Vladimir, la casa femeii”.

Informația oferită de Obedeanu, conform căreia ipoteticul

Vladimirescu“ a fost amenajată la inițiativa Ligii Naționale a Femeilor Române, filiala Gorj, prezidată de Arethia Tătărescu, soția prim-ministrului Gheorghe Tătărescu (Zenovia Cârlegea, Zoia Elena Deju, *Arethia Tătărescu. Marea doamnă a Gorjului interbelic*).

Amenajarea casei memoriale a fost realizată de arhitectul Iulius Doppelreiter, după achiziționarea de Liga Națională a Femeilor Române a casei bătrânești, construită din lemn, ce se afla în proprietatea lui Tudor C. Vladimirescu din comuna Vladimir, fiul lui Constantin I. Vladimirescu, fost primar al comunei Vladimir, decedat în cursul anului 1922, unul dintre fiii lui

Ioan P. Vladimirescu, unicul fiu al lui Pavel (Papa) Vladimirescu.

Conform cercetărilor Zeno-
vie Cârlegea și Zoia Elena Deju,
„ideea de amenajare a casei lui
Tudor Vladimirescu din Vladimi-
rii Gorjului a fost sugerată de
marele istoric Nicolae Iorga, încă
din 1921, într-o adresă trimisă din
partea Comitetului Central Execu-
tiv al Ligii Culturale din București,
în calitate de președinte al acesteia,
d-lui dr. Nicolae Hasnaș, președin-
tele Ligii Culturale din Târgu-Jiu,
cu prilejul comemorării din luna
martie, la București, a Marelui
Pandur“.

În cuprinsul respectivei adrese,
cu referire la Congresul Ligii Cul-
turale, ce urma a se desfășura la

Târgu-Jiu în perioada 9 – 11 iunie
1921, adresă destinată lui Nicolae
Hasnaș, Nicolae Iorga sublinia:
„Sper că secția dv. va depune toate
silințele ca să dea acestor serbări o
cât mai mare strălucire, făcând să
participe cât mai mulți săteni din
județul dv., din județele vecine, cât
și din Banat, Ardeal etc. Ar fi bine
dacă s-ar putea organiza un muzeu
și o bibliotecă“ (Vasile Andrițoiu,
Crestomația istoriei Gorjului).

La scurt timp de la achizițio-
narea casei din comuna Vladimir
unde s-a născut Tudor Vladimi-
rescu, din *Situația veniturilor și
cheltuielilor* întocmită în anul
1935 de Liga Națională a Femei-
lor Române din Gorj reiese că se
cheltuiseră „pentru casa Domnului

Casa în care s-a născut Tudor Vladimirescu

În cuprinsul actului de vânzare-cumpărare,
datat la 14 septembrie 1934, se menționează:

Eu, Tudor C. Vladimirescu din Comuna Vla-
dimir județul Gorjiu, fiul strănepotului Marelui
Erou Național, vând de veci Ligei Naționale
a Femeilor Române din Gorjiu, reprezentată
prin doamna Arethie Tătărescu, soția primului
ministru Gh. Tătărescu și președinta Ligei, care
acceptă, casa și terenul unde a văzut lumina
zilei Tudor Vladimirescu.

Imobilul are următoarele dimensiuni și înve-
cinări: latul 30 metri, lungul 40 metri, vecini la
Miază Noapte, Răsărit și Apus cu restul propri-
etății și la Miază Zi cu moștenitorii defunctului
Nițu Matei Cărașan, situat în comuna Vladimir,
județul Gorjiu.

Considerațiunile care mă îndeamnă să fac
această vânzare sunt următoarele:

Socotesc că acest drept material este un
patrimoniu național și va fi un loc de pelerinaj
al întregii suflări românești, de unde gene-

rațiile viitoare vor putea să aibă, ca exemple
și convingere, de unde și cum pot să răsără
adevăratele virtuți ale neamului nostru în tim-
puri de restriște.

Cunoscând scopul ce urmărește Liga
Națională a Femeilor Române de a nu se dis-
truge ceva și a nu se pierde urma locului sfânt
unde s-a născut Eroul, casă și loc ce va fi de
acum înainte un Muzeu Național, unde se vor
aduna toate obiectele ce au aparținut Eroului
și epocii lui.

M-am hotărât să vând pentru marea perso-
nalitate și activitate a președintei Ligei, care a
adus la bun sfârșit și orice acțiune începută și
care va desăvârși-o și pe aceasta. Cu acest
gând, mă despart fără nici un regret de acest
drept.

Prețul vânzării este de 25.000 lei, bani pe
care i-am primit.

Liga Națională a Femeilor Române din Gorj,
prin Președinta ei, intră, cu începere de azi, în
plină și absolută proprietate și posesiune.

În cazul când Liga n-ar mai avea ființă,
acest patrimoniu național intră în proprietatea
Județului Gorjiu.

Custodele Muzeului va rămâne vânzătorul
Tudor C. Vladimirescu cât va trăi, iar după
moartea lui această calitate va avea-o descen-
dentul cel mai în vârstă de sex bărbătesc.

Făcut în Tg-Jiu, azi, 14 septembrie 1934..

CALITĂȚI DE COMANDANT MILITAR

Ulterior, odată cu înaintarea în vârstă a lui Tudor Vladimirescu, boierul Ioniță Glogoveanu „făcu din el un fel de logofețel de Curte, iar când se făcu băiatul de 17 – 18 ani, îi dădu cam toate afacerile casei pe mână, încredințându-i în multe rânduri vitele cornute, rămătorii și caii, să se ducă să-i vândă pe la Orșova, Ada-Khaleh, ba chiar în sus pe Dunăre pe la Zimoni și la Budapesta, căci așa era obiceiul la Curțile boierești oltenesti” (Constantin Obedeau).

Implicat în comerțul cu vite, călătorind în Imperiul Habsburgic, Tudor Vladimirescu învață și utilizează limba germană, în timp ce „din educația ce și-o făcuse în țară de mic pe la Curtea Glogoveanului, Tudor apucase a învăța ceva limbi străine, ca franțuzește și rusește”.

Ca urmare a faptului că „se implicase în afaceri de comerț, în arendări de pământ, având serioase cunoștințe juridice și dând dovadă [...] de o desăvârșită cinste și de multă intransigență” Tudor Vladimirescu „a apărut și cauze în justiție, mai ales cele ale moșnenilor, din rândul cărora se ridicase”.

Ajuns la vârsta maturității, Tudor Vladimirescu a făcut parte din rândul pandurilor, o forță armată semipermanentă, formată din țărani liberi posesori de cai și arme, organizată cu acordul domnitorilor fanarioți cu scopul asigurării pazei frontierelor, a ordinii interne în județele din Oltenia și respingerii incursiunilor de jaf ale otomanilor veniți din sudul Dunării.

Îndeplinindu-și exemplar îndatoririle și dovedind calități

*O altă reprezentare
a lui Tudor Vladimirescu
realizată de pictorul craiovean
Ioan Stăncescu-Giovanni
(1870 – 1912).*

*Se află în colecțiile secției de istorie
a Muzeului Județean Gorj
„Alexandru Ștefulescu”
din Târgu-Jiu*

de comandant militar, Tudor a fost remarcat de domnitorul fanariot Constantin Ipsilanti, care a avut două domnii în Țara Românească, prima între 1 septembrie 1802 – august 1806, iar cea de-a doua între decembrie 1806 – 31 mai 1807. El l-a numit la începutul celei de-a doua domnii „mare comis, vătaf de plai la Cloșani, și, în fine, mare sluger, ca recompensă pentru serviciile aduse în prima domnie” (Constantin Obedeau).

*Nicolae Hasnaș (așezat în primul rând,
cu pălărie pe genunchi
și un câine la picioare;
sursa: facebook.com/targu.jiu.odinioară)*

Cartea domnitorului fanariot Constantin Ipsilanti de numire a lui Tudor Vladimirescu în calitate de vătaf de plai se află în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, din Târgu Jiu.

În aceste condiții, „în timpul războiului ruso – turc din 1806 – 1812, la care a luat parte în fruntea pandurimii alăturată armatei ruse”, Tudor Vladimirescu „a ocupat funcții de comandă, având sub ordinele sale, la un moment dat, 6.000 de panduri”. Participând la bătăliile de la Negotin, Rahova și Fetislam, Tudor Vladimirescu demonstrează vitejie în luptă și calități de comandant militar, astfel că, „pentru actele sale de bravură, generalul rus Cheraloff îl recomandă împăratului Alexandru, care îl decoră cu Ordinul «Sfântul Vladimir» cu spade” (Constantin Obedeau). Totodată, Tudor Vladimirescu primește gradul de „porucic” (locotenent) în armata rusă.

Perioada petrecută de Tudor Vladimirescu la Viena în iunie – decembrie 1814, unde fusese trimis de boierul Nicolae Glogoveanu cu însărcinări legate de clarificarea moștenirii soției boierului, Elenco, decedată în capitala Imperiului Habsburgic, i-a permis acestuia să fie la curent cu cele mai recente evoluții diploma-

matice europene determinate de prima abdicare a împăratului Napoleon Bonaparte și de pregătirile pentru un viitor congres de pace.

CASA MEMORIALĂ „TUDOR VLADIMIRESCU”

Amplasată în comuna Vladimир, județul Gorj, la circa 40 km sud-est de municipiul Târgu-Jiu, pe valea râului Gi-lort, Casa memorială „Tudor

DE CE S-A RISIPIT ROMÂNIA MARE?

MIHAIL E. IONESCU

Politica externă a României, așa cum s-a definit teritorial o dată cu încheierea Tratatelor de la Paris de după Primul Război Mondial, a înregistrat fluctuații, uneori majore, determinate nu atât de obiectivele urmărite – păstrarea integrității teritoriale a statului și a suveranității sale fiind o constantă –, cât de evoluțiile situației geopolitice generale și de curentele mari de gândire și acțiune manifestate pe continent în privința viitorului Europei.

Carol al II-lea, fotografie de pe coperta revistei Realitatea ilustrată

Politica externă a statului român interbelic trebuia să țină cont de o serie de date geografice și social-economice constrângătoare, precum și de poziția ocupată de el în noua constelație de putere din Europa. La capitolul date geografice, trebuie menționat că România, care unise teritoriile naționale la sfârșitul conflictului, era vecină nemijlocită cu statele cărora acestea, integral sau parțial, le aparținuseră anterior. Or, vecinătatea Rusiei (bolșevice), a Ungaricii și a Bulgaricii era tabloul extrem de grav a ceea ce s-a numit în limbajul vremii „problemă strategică românească”. Aname, existența practică a unei încercuiri revizioniste, „problemă strategică” ce trebuia rezolvată în caz de război european sau regional (ori chiar, la început,

doar bilateral, cu unul dintre statele numite, pentru că celelalte, cu mare probabilitate, ar fi intervenit). O singură „fațadă” terestră era liberă, aceea către Iugoslavia, dar nu pentru multă vreme, iar pe calca Mării Negre România se izbea de eterna chestiune a Strămtorilor, unde Turcia era legată printr-un tratat de U.R.S.S. Prin Convenția de la Montreux, încheiată în 1936, Pontul devenea un „lac” turco-sovietic.

Identificarea unei soluții a fost un considerabil efort intelectual și deopotrivă constructiv al statului român pentru a păstra unitatea națională și intangibilitatea teritorială. Pe de o parte, România era acum, comparativ cu perioada de dinainte de 1914, un stat de dimensiuni mijlocii față de normele vremii, dar cu o

economic preponderent agrară, cu o industrie (mai ales de apărare) incipientă, așadar departe de a putea să-și asigure autonom capabilitățile de apărare. Mai mult, asimetria în apărare față de prezumtivii inamici revizionisti, acționând în comun, iar în cazul Rusiei Sovietice chiar singură, era covârșitor constrângătoare din perspectivă strategică. De la terenul defavorabil apărării în vest și sud-est la marile discrepanțe în forțe și mijloace față de adversar, mai ales la fațada estică, de la necesitatea de a ceda eventual voluntar teritoriu pentru a se stabiliza defensivă pe alinamente favorabile (atât în vest, cât și în est) la faptul că infrastructura de comunicații nu putea asigura optim manevra forțelor naționale față de un atac din trei direcții cardinale, cum era de

Domnilor senatori, să invităm presa, școala, și toate organele de publicitate ale țării să-și îndrepte pașii în ziua centenarului spre locul și locuința unde bunul Dumnezeu hărăzi

poporului român, în vremuri grele, un român ce a contribuit puternic la împărtășirea drepturilor de care vitregia vremii lipsise pe încercatul neam românesc.

Preot Ilie Roșoga, senator

Tudor, din Vladimirul Gorjului (cumpărarea terenului, clădirea casei și cumpărarea pieselor de muzeu) suma de 191.308 lei“ (*Gorjeanul*, anul XII).

Anterior propunerii formulate de Nicolae Iorga, preotul gorjean Ilie Roșoga, ales senator de Gorj în noiembrie 1919, luând cuvântul în plenul Senatului, la 17 februarie 1920, în prezența a 158 de senatori, arăta că dorește să facă „o propunere care privește întreg neamul nostru românesc întregit astăzi“ (Daniela-Liliana Pătrașcu, *Preotul Ilie Roșoga, din Turburea, initiatorul amenajării casei memoriale Tudor Vladimirescu în comuna Vladimir, în Drobeta*, nr. XXV). În continuarea discursului său, preotul Ilie Roșoga menționa că, „e o propunere relativă la sărbătorirea unui erou național, ale cărui fapte intră în marile acte istorice ce slăvesc neamul nostru, oropsit altădată. Astăzi, când grație vitejiei românești de sub domnia gloriosului nostru rege al tuturor românilor, Ferdinand I, răzbnat aproape integral astăzi, grație și energiei intelectualilor noștri conducători, idealul nostru național s-a realizat și suntem datori să ne amintim pe eroii neamului care au preparat acest mare eveniment. Iată ce propun onor matorului Corp parlamentar român, onor Senat prim al României Mari, pe veci împreună

și unită în gânduri și fapte. Peste un an trebuie să serbăm centenarul viteazului Tudor Vladimirescu, din al cărui sânge eroic și îndrăzneț se redete românilor dreptul lor, drept ce a contribuit la mărirea și gloria țării lui.

Casa lui de țaran român e în ființă în comuna noastră gorjeană, în valea și satul Vladimir. Un altar sfânt și slăvit al neamului. Dacă se poate păstra, e grație unui sărac strănepot al său, Costică Vladimirescu, ce și din impulsul său și al nostru o păstrează prin generații, ca să o prezinte ca pe o mireasă aleasă ce a găzduit la pieptul său, sub scutul său, pe acela ce istoria îi rezervă marele loc în anele ei.

Domnilor senatori, să invităm presa, școala și toate organele de publicitate ale țării să-și îndrepte pașii în ziua centenarului spre locul și locuința unde bunul Dum-

Bustul lui Tudor Vladimirescu realizat de sculptorul Vasile Blendea, amplasat în curtea casei memoriale

nezeu hărăzi poporului român, în vremuri grele, un român ce a contribuit puternic la împărtășirea drepturilor de care vitregia vremii lipsise pe încercatul neam românesc“.

În concluzie, preotul Ilie Roșoga propunea: „Statul să intre în posesia celui altar ce e al neamului românesc și, oricare ar fi piedicile de peste hotare și interne ele nu pot opri zborul neamului către împlinirea rolului său, care nu e altul decât a merge înainte și numai înainte, în împlinirea sacralului său rol de adevărat stăpân al României Mari, întregite pe vecie“.

O altă inițiativă de amenajare a unui muzeu în casa din comuna Vladimir în care s-a născut Tudor Vladimirescu, sortită, din păcate, eșecului, asemenea celei a preotului Ilie Roșoga, a fost cea a domnului Alexandru Grigorescu, „proprietar din Bengești – Gorj, președinte al Băncii Populare «Staicu Bengescu» din numita comună“, cel care „a luat cu mulți ani înainte inițiativa străngerii unui fond cu care să se cumpere casa lui Tudor din satul Vladimir – Gorj, cu locul ei“.

Inițiativa avea însă să eșueze, în ciuda faptului că „s-au și strâns ceva bani, care sunt depuși la banca de mai sus“, ca urmare a faptului că, „murind Const. Vladimirescu, proprietarul casei, de la care au rămas opt copii minori, cumpărarea nu s-a mai putut face“.

Preotul Ilie Roșoga este, în consecință, primul inițiator și cel care a formulat public necesitatea achiziționării de statul român a casei din comuna Vladimir unde s-a născut Tudor Vladimirescu și amenajării în respectiva casă a unui muzeu dedicat personalității conducătorului Revoluției de la 1821.

(Continuare în p. 62)

La München, cei patru mari ai Europei de atunci (de la stânga la dreapta): Mussolini, Hitler, Daladier și Chamberlain au ajuns la un Acord care a deschis calea desființării statului cehoslovac; jos: intrarea trupelor germane în Praga

menționate trebuie adăugată una esențială de ordin intern, dincolo de ceea ce era un stat economic precar. Anume, existența unui sistem politic național dezvoltat pe coordonate democratice indiscutabile – votul pentru femei a fost introdus în 1937 –, dar care nu a avut flexibilitatea și capacitatea de inovație necesare pentru a se consolida și a se evita evoluții negative ample. Pe de o parte, nu a putut fi împiedicată constituirea unor veritabile coloane a cincea ale inamicilor prezumtivi, ilustrativ fiind cazul Partidului Comunist, trecut în ilegalitate încă din anii '20, dar continuând să funcționeze în subteran, sau al Legiunii, organizație de dreapta opusă orientării versailleze în politica externă, care a fost trecută în ilegalitate din 1938. Pe de altă parte, moșteniri istorice și evoluții prin hazard au hrănit propensiuni către un regim de „mână forte” – amintitor al „vizirului” lui I.C. Brătianu –, mai ales după ce a devenit rege în iunie 1930 Carol al II-lea. Eșecul în dictatura personală al sistemului politic românesc interbelic s-a produs astfel în februarie 1938, dar anii anteriori nu au fost decât o călătorie rapidă și dezastruoasă către acest autoritarism final.

Ceea ce trebuie însă subliniat este că cu toate aceste constrângeri obiective

în calea unei politici consecutive a României, ea a putut să-și mențină orientarea stabilită încă din anii '20, anume fidelitatea față de sistemul versaillez de alianțe, opus oricărei încercări de reformatare/revizuire a așezămintelor teritoriale și politice instalate după Marele Război. La întrebarea: se putea duce în interbelic românesc o altă politică externă?, răspunsul

nu poate fi decât negativ. Pentru că o opțiune pentru Est însemna invitație la hegemonie și riscul unei bolșevizări treptate a societății cu prețul păstrării Basarabiei, iar o orientare bruscă și totală către Germania însemna încadrarea în frontul revizionist, generatoare de turbulențe interne și externe, cărora România Mare nu le-ar fi putut face față.

Ceea ce nu a însemnat însă că Bucureștii nu au încercat toate căile pentru a-și apăra interesele fundamentale, căutând să răspundă eficient și la timp volutelor dramatice ale situației politice europene, mai ales în ultimii doi ani înainte de declanșarea războiului mondial.

Situația politică internă din România epocii a fost luată arareori în calcul în ce privește politica externă. Mult citata

Presa epocii înfățișa numeroase instantanee care trebuia să asigure populația că regele se preocupă de asigurarea capacităților de apărare a țării

așteptat, la faptul că o rezistență îndelungată era legată de o improbabilă aprovizionare fluentă cu materiale și echipamente de luptă din exterior – iată doar câteva restricții obiective în rezolvarea „problemului strategic” specific în perioada interbelică.

Pe de altă parte, imediat după Marea Unire, România trebuia neapărat să desfășoare cu rapiditate un proces extrem de complex și costisitor de omogenizare a țării unificate – de la sistemul monetar la celelalte legate de administrația națională coerentă, legislativ, educațional, economic, infrastructură etc. –, iar aceasta în condițiile în care circa 30% din populația țării era alcătuită din minoritari, mulți dintre ei rămași fideli vechilor așezăminte (vezi procesul optanților din anii '20, cu reverberații până azi în politica de retrocedări; sau revolta instrumentată de Rusia bolșevică de la Tatar Bunar din 1924; sau raidurile de comitații la sud de Dunăre în anii '20; *Magazin istoric*, nr. 12/2004). Aceste imperative de acțiune neîntârziată au influențat și cheltuielile bugetare și prevalența unor instituții de supraveghere locală și națională,

inclusiv organizarea sistemică militară de recrutare și dislocare a forțelor armate.

Desigur, responsabili politici și militari și-au făcut datoria de a identifica și prioritiza amenințările la adresa statului român. Aici a intervenit un alt element constrângător pentru apărare, anume faptul că evoluțiile geopolitice continentale au concretizat schimbări bruște și neașteptate, unele de înaltă magnitudine. Cazul cel mai tipic din această perspectivă este cel al relației cu Rusia Sovietică, identificată pe bună dreptate ca inamicul principal al unității României. Politica urmată de Partidul Comunist Român, membru al Cominternului, în această perioadă este un barometru limpede. Rusia Sovietică a inaugurat în anii '30, pe fondul ascensiunii lui Hitler la putere în Germania, orientarea către securitatea colectivă europeană, odată cu ieșirea din

Regimul sovietic a ținut să ridice un impozant monument în amintirea „eroilor” de la Tatar Bunar, după ocuparea Basarabiei

izolarea „socialismului într-o singură țară”. Din 1934 – 1935 până la finele deceniului (Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939), urmând atitudinea marilor aliați, mai ales Franța, România și-a

„Problemul strategic românesc” – încercuți de state revizioniste, fără o industrie de apărare care să permită o autonomie de înzestrare și aprovizionare, fără o infrastructură de comunicații optimă pentru manevra forțelor militare naționale

adaptat politica de apărare și pe cea externă în acest sens. Numai că evoluțiile europene au făcut ca schimbarea de paradigmă în politica externă sovietică în august 1939 să fie decisivă pentru falimentul României Mari. După cum Acordul de la München (30 septembrie 1938), când patru mari puteri europene au dezagregat teritorial, prin înțelegere, victima nefiind prezentă, Cehoslovacia, aliata de bază a României, a fost un alt caz plin de învălmășeală la București.

La marile constrângeri

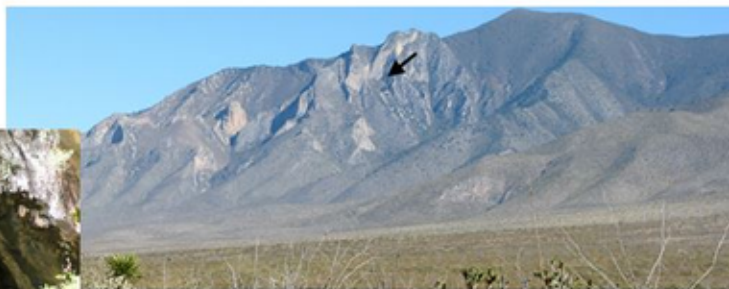
Regele citește mesajul de deschidere a Parlamentului; un Parlament al cărui rol a fost tot mai mult redus de voința suveranului

Vă prezentăm partea a doua a articolului scris special pentru Magazin istoric.

TRIBURI FANTOMĂ. DESCOPERIRILE DIN PEȘTERA CHIQUIHUITA (MEXIC)

CIPRIAN F. ARDELEAN

Autorul în fața intrării peșterii Chiquihuita, înainte de începerea unei campanii de săpături, în vara anului 2015 (stânga) și sectorul central al Munților Astillero, văzut dinspre sud-sud-vest, în apropierea orașului Concepcion del Oro, din nordul statului mexican Zacatecas. Localizarea peșterii, la 2740 m altitudine, este indicată de săgeată (decembrie 2014; imaginile cu care ilustrăm articolul au fost realizate de autor)

Istoria arheologiei preistorice americane, până la momentul instaurării celei de A Patra Paradigme, era marcată de o serie de șabloane pe baza cărora funcționa acceptarea sau respingerea de noi situri, mecanisme pe care le putem observa, cu variațiile lor locale, și în alte domenii academice sau în alte regiuni ale lumii. a) Arheologii din Statele Unite influențează în mare măsură scenariul cercetării preistorice la nivel continental, iar paradigmele capătă autoritate sau cad în funcție de gradul de implicare a personalităților științifice de renume. b) O nouă descoperire arheologică are mai multe șanse de a fi acceptată dacă între liderii proiectului se află un cercetător din S.U.A. c) Un sit pre-Clovis care a avut mari dificultăți în a fi acceptat de știința oficială își îmbunătățește imediat șansele de acceptare dacă include în rândul cercetătorilor pe unul dintre foștii contestatari, care se va transforma într-un avocat al apărării. d) Istoriografia preistoriei americane s-a bazat pe impunerea sau refutarea de bariere cronologice.

Noua barieră cronologică (și psihologică) în cercetarea Pleistocenului american este limita recentă a Ultimului Maxim Glaciar (LGM, după siglele sale în engleză). Pleistocenul (Era

Glaciară) a durat 2,6 milioane de ani, în decursul cărora au existat multe glaciații (epoci de răcire) și inter-glaciații (epoci de încălzire). De 12.000 de ani, noi ne aflăm în epoca numită Holocen, care de

fapt nu este altceva decât o fază inter-glaciară. LGM-ul se referă la ultima mare etapă de răcire înainte de finalizarea Pleistocenului și, în cazul specific al Americii de Nord, a fost caracterizată de

Nicolae Titulescu în vizită la ministrul U.R.S.S. la București, Mihail Ostrovski, și soția acestuia; politica concepută de ministrul român al Afacerilor Străine față de puterile vecine de la Răsărit s-a încheiat cu un eșec

solicitare a lui Nicolae Titulescu – „Dați-mi o politică internă bună și veți avea o bună politică externă” – era frustrarea diplomatului investit cu depline puteri pentru o misiune externă (în cazul de față tratatul de neagresiune și asistență cu Rusia solicitat de Franța) și nu reflecta nicidecum complexitatea scenei politice românești a anilor '30, deopotrivă cu neajunsurile unei democrații incipiente străbătute de curente ideologice noi și tentații totalitare întărite odată cu reînnoirea pe tron a lui Carol al II-lea.

În comparație cu democrațiile consolidate din Vest, în România libertatea de expresie și de asociere era turburată de manifestări politice și culturale diverse, unele extremiste – în special la capătul fronturilor de stânga și dreapta –, cu un centru capabil de stabilitate în continuă mișcare fără tendință fermă de coagulare și extensie. Cele două partide mari – Național Liberal și Național-Țărănesc – nu erau în măsură să adjuceze îndeajuns de multe voturi pentru a forma guverne fără a avea nevoie de „prima electorală”, iar puzderia de partide și formațiuni politice mici și efemere – încheiate în

jurul unei personalități de multe ori – contribuia la un tablou politic fragmentar și divizat, rețeta sigură pentru instabilitatea politică cronică. S-a adăugat, odată cu revenirea pe tron a regelui, amestecul brutal al acestuia în sistemul politic, ceea ce a agravat și mai mult situația existentă, cu un plus de voluntarism și impredictibilitate. Singurele alegeri generale desfășurate în anii '30 au avut loc în toamna anului 1937 și au avut un rezultat neconcludent, scoțând în față dreapta totalitară (Garda de Fier), grăbind practic instalarea dictaturii personale a regelui.

În Vest, de pildă în Franța, alternanța la putere a stângii și drepte moderate a creat posibilitatea lansării unor inițiative în politica externă, cum ar fi, de pildă, semnarea tratatului de asistență mutuală cu Rusia Sovietică și legalizarea lui parlamentară. Pe de altă parte, în Anglia, dominația conservatoare pe scena politică și aprehensiunea marcată față de bolșevism întrupat geopolitic în Rusia Sovietică, dar și un declin imperial încă neconștientizat la nivelul elitelor au generat o tendință de conciliere a revizionismului

în politica europeană, care s-a impus și Franței și a avut ca punct culminant Acordul de la Munchen din septembrie 1938.

In România, unde trăsături caracteristice ale sistemului politic intern erau fragmentarea și propensiunea totalitară, nu a fost practic loc pentru inițiative politice externe, exceptând cazul în care ele erau asumate sau impuse sub presiunea aliată (franceză îndeosebi) – cum a fost cazul cu începerea negocierilor unui tratat de asistență mutuală cu Rusia Sovietică, dar și cu decizia îndepărtării lui Titulescu de la șefia diplomației române (august 1936). Încercări de largire a cadrului de manifestare internațională dincolo de perimetrul orientărilor antirevizioniste versailleze au avut loc sporadic – încheierea Înțelegerii Balcanice, unde Turcia făcea rezerva de a nu putea fi antrenată, din cauza angajamentelor sale, în război cu Rusia Sovietică; sondajul făcut la Berlin de Gheorghe Brătianu în 1936 și 1938 (din însărcinarea regelui); comunicatul decis personal de condamnare de către Nicolae Titulescu a actului ocupării naziste a zonei demilitarizate a Rinului din 11 martie 1936 în numele Miciei Înțelegeri – și au fost practic fără consecințe în planul politicii externe generale. Aici trebuie menționat și faptul că aliații majori aveau nu rareori intervenții cominatorii brutale, cum a fost cazul, de pildă, cu condiționarea recunoașterii Guvernului Goga – Cuza în 1938 de nominalizarea la Ministerul de Război a generalului Ion Antonescu, socotit atunci, în 1938, și așa și era, un antantofil convins.

(Va urma)

Deci, nu un sit de locuire permanentă, ci unul de vizite scurte (cu durate de zile sau săptămâni), probabil pe timp de iarnă, ca parte a comportamentului unui grup nomad într-un teritoriu aproape infinit și practic nelocuit. Frecvența redusă a pieselor litice în straturi este congruentă cu această interpretare. Numărul și densitatea liticelor crește enorm odată trecut pragul de sfârșit de LGM (deci după 16.000 calBP). În timpul LGM-ului și

înaintea acestuia, prezența este, într-adevăr, extrem de redusă. Însă, în realitate, în termeni binari, de prezență-absență, chiar prezența unui singur artefact uman cu datare pre-LGM este un argument solid în favoarea antichității umane. Îndelungata durată cronologică a peșterii este, într-adevăr, șocantă, dar nu face decât să confirme viabilitatea ipotezei că sosirea oamenilor pe continent a precedat începutul LGM-ului și, mai ales, că aparțineau unor orizonturi culturale total străine culturilor ulterioare de la finele Pleistocenului, cu care nu se ascamă deloc și cu care probabil nu erau relaționate genetic. Deci, din nou, o populație fantomă.

LIPSA ADN-ULUI UMAN

Unelte de piatră sunt, în majoritate, simple așchii și lamele din calcar verde local (materia primă predilectă la Chiquihuile) folosite drept cuțite, unelte de tăiat material moale (vegetal sau animal), și drept răzuitoare, utilizate, aparent, pentru prelucrarea de pici, pentru șlefuirea de lemn de sulice și pentru curățarea

Săpătura principală din peștera Chiquihuile (ale cărei rezultate au fost publicate în revista Nature) a ajuns la dimensiuni uriașe de-a lungul mai multor sezoane.

Sedimentele sfărâmișoare de nisip, lut și pietriș au impus folosirea unui sistem de săpătură în trepte, care a reușit să atingă niveluri de peste 30.000 de ani vechime (vedere dinspre peretele de est, februarie 2017)

oaselor de țesuturile moi. Unele așchii au fost prelucrate sumar și transformate în vârfuri de proiectil (de sulică sau săgeată). Criticile din presă au insistat asupra faptului că nu există material exotic (deci unelte din roci importate de la mare distanță) și că industria

litică din peșteră este prea „expeditivă”. Folosirea de roci „de lux” importate din depărtări este o caracteristică proprie populațiilor mult mai târzii, precum Clovis, și această trăsătură a lăsat o urmă profundă în gândirea arheologilor actuali. Majoritatea triburilor de vânători-culegători (atât din Mexic, precum și din lumea întreagă) folosesc, ca bază, tipul de rocă disponibil pe plan local. Pe de altă parte, dacă locuitorii peșterii aveau cu ei arme sau unelte din materiale exotice, aduse din vastele lor teritorii de migrație, este puțin probabil ca acele piese să fi fost neglijate, aruncate, lăsate în urmă pentru ca noi să le găsim. Ceea ce găsim în săpătură sunt tocmai piesele expeditivă, de „unică folosință”, im-

Exemple de artefacte litice (de piatră) din peștera Chiquihuile: așchii și lamele folosite pentru tăiat (a-d), vârfuri de proiectil (sulică sau săgeată, e-g), dar și un tip foarte neobișnuit de artefacte pe care le numim „geometrice” (h-i): piese de calcar rupte în mod artificial în forme simetrice de pătrate și triunghiuri, cu funcționalitate necunoscută. Studiul uneltelor de piatră de la Chiquihuile continuă în prezent, în sarcina arheologului Ciprian Ardelean (j), în vederea publicării lor detaliate și complete în viitorul apropiat

fuziunea a două calote glaciare gigantice care au ocupat aproape tot teritoriul actual al Canadei și nordul S.U.A., în așa fel încât accesul terestru dinspre Alaska și Yukon înspre interiorul continentului a fost complet blocat vreme de aproape zece milenii de un strat compact și steril de gheață de 3 km grosime. Accesul a fost posibil abia după ce s-a format un coridor fără gheață (*ice-free corridor*, lat de 400 m până la 40 km, pe alocuri), acum aproximativ 13.500 de ani, când „sutura” dintre cele două calote a început să se topească.

RELEVANȚA DESCOPERIRILOR

Nu numai că LGM-ul, prin condițiile sale climatice, pusec o formidabilă barieră în fața migrațiilor umane antice, ci impusese și un fel de blocaj epistemic rațiunii cercetătorilor preistorici americani. Paradigma actuală argumentează: nu este posibil să existe prezență umană mai veche de 16–18.000 de ani (deci la sfârșitul LGM-ului), pentru

Odată începută o campanie de săpături, gura peșterii se transformă în zona de bucătărie și sufragerie pentru echipa de lucru (ianuarie 2016)

că înainte de acel „prag” nu era posibil să se treacă formidabila barieră de ghețari, nici măcar prin navigație maritimă de coastă. „Erezie” propusă de o minoritate de cercetători – dintre care fac și eu parte – contra-argumentează: dar este posibil să fi ajuns în America înainte de închiderea barierei de gheață, înainte de LGM, deci pre-27.000 calBP (ani calendaristici înainte de prezent). Asta ar însemna, practic, o sosire a oamenilor pe continentul american acum 30.000 de ani sau mai mult, deci dublu față de data acceptată curent. Aceasta a fost una dintre ipotezele de lucru care au condus cea mai mare parte a campaniilor noastre de săpături la peștera Chiquihuite.

Vedere interioară a galeriei principale a peșterii, cu zona de săpătură iluminată pe fundalul peretelui de nord. Lumina soarelui intră în peșteră doar pentru vreo două ore pe zi, după-amiază; munca depinde în totalitate de folosirea iluminării artificiale, cu ajutorul unei rețele electrice conectate la generatoare pe benzină (ianuarie 2016)

La început, după ce vizitasem peștera prima dată în 2010, Chiquihuite nu arăta promițătoare. În plin deșert, la mare altitudine, la mare înălțime deasupra văilor înconjurătoare, cu acces foarte dificil, lipsa apei în apropiere, galerii mari și parțial întunecate; o locație opusă în toate sensurile siturilor tradiționale ale preistoriei americane: peșteri mici, de tip adăpost

rocos, campamente în aer liber pe marginea lacurilor sau locuri de vânătoare în apropiere de mlaștini și pârâuri. După câteva sezoane de șantier, am realizat pe deplin că săpăturile mele dezvăluiseră prezență umană încă dinaintea de intervalul corespunzător LGM-ului, aparținând unui grup uman total necunoscut până acum: o populație fantomă, care locuia într-un peisaj natural complet diferit de cel actual. În loc de deșert, regiunea era bogată în lacuri, izvoare termale, pârâuri active în apropierea peșterii și o abundență de falnice păduri de conifere.

În *Nature* am publicat rezultatele campaniilor din 2012–2017, fără a menționa, deocamdată, săpăturile făcute în 2019. Practic, toată evidența arheologică publicată se limitează la artefacte litice (de piatră) găsite în straturi sedimentare datate foarte minușios între 32.000 și 12.500 de ani în urmă. O prezență umană rară și sporadică, dar manifestată constant de-a lungul a 18 milenii, probabil ca rezultat a nenumărate vizite scurte făcute de un misterios grup uman total necunoscut, cu o demografie redusă și cu cicluri migratorii extrem de vaste și lente care presupuneau revenirea în zona peșterii după intervale de absență de zeci sau sute de ani.

TURISMUL ÎN LUMEA ROMANĂ

Dr. GARRETT RYAN
(University of Michigan, S.U.A.)

Călătorii umpleau drumurile și porturile lumii romane. Negustorii traversau dus și întors Mediterana, ajungând până în Sri Lanka (Magazin istoric, nr. 4/2011). Actorii, atleții și muzicienii călătoreau din oraș în oraș, urmând rundele anuale de jocuri și festivaluri. Cărturarii și studenții se strângeau în marile centre de învățătură. Coloniștii se deplasau la marginile civilizației, iar descendenții lor mai ambițioși se și întorceau. Pelerinii se prezentau în fața oracolelor, iar funcționarii făceau naveta dintr-o provincie în alta. Sclavii erau vânduți, soldații mășăluiau, misionarii erau conduși. Iar un număr mic, dar sigur de turiști plecau să exploreze lumea.

Doar foarte puțini aveau timpul și banii să facă excursii de plăcere. Aceștia însă călătoreau distanțe enorme. Biograful Plutarh, de exemplu, descrie o întâlnire cu doi prieteni care tocmai se întorseseră din călătorii îndelungate. Unul umblase prin Egipt, îi vizitase pe locuitorii din peșteri de pe coasta Mării Roșii și se deplasase dincolo de Golful Persic. Celălalt fusese trimis de autorități să exploreze câteva insule depărtate de pe coasta Britanici, unde se zvonea că ar ședea demoni (se dovedise că erau locuite doar de câțiva druizi).

PIRAȚI, DISCONFORT, CĂLĂTORII ÎNTÂRZIATE LUNI DE ZILE ȘI HANGII UCIGAȘI

Atunci când se putea, călătoriile îndelungate – precum cele ale prietenilor lui Plutarh – se făceau pe mare. Întrucât nu existau nave-pasager, călătorii trebuia să își cumpere un loc pe nave comerciale ce se îndreptau în direcția potrivită. Deși uneori erau disponibile cabine mici, majoritatea trebuia să doarmă pe punte și fiecare trebuia să se descurce cu mâncarea și locul de dormit. Pasagerii trebuia de asemenea să ajute echipajul pe vreme rea, ce putea distruge și cele mai mari nave. Un autor roman descrie cum el și alți 600 de pasageri au

O trăsură romană cu patru roți, reprezentată pe un basorelief descoperit în Austria

fost azvârliti în mare când nava lor a fost scufundată de un vânt puternic. Doar 80 au supraviețuit, fiind ridicați de o navă în trecere, în dimineața următoare. Pirații erau un pericol și mai mare, mai ales în primul secol î.H., când erau suficient de numeroși și de îndrăzneți să răpească senatori romani – inclusiv pe un tânăr numit Iulius Caesar.

O navă antică rareori naviga cu o viteză mai mare de 5,3 mile pe oră, sau mai mult de 107 de mile într-o zi. Dar dacă avea un vânt favorabil, o navă ce pleca din portul Romei putea să ajungă în Africa de Nord chiar în două zile, pe coasta de sud a Franței în trei, iar în Strâmtoarea Gibraltar

Zona de săpătură secundară, realizată în 2019, la câțiva metri vest de săpătura principală și ale cărei rezultate nu au fost încă publicate (februarie 2019)

provizate ad-hoc, din roci locale similare sillexului, folosite pentru activități specifice desfășurate în scurtele răgazuri ale grupului în misterioasa peșteră.

Alte critici vehiculate de contestatari se referă la faptul că nu am raportat oase de faună prelucrate de oameni. În realitate, avem mai multe exemplare cu potențial, dar studiile sunt încă în curs. Folosirea de răzuitoare concave sugerează tocmai activități de curățare a oaselor. De asemenea, ni se reproșează faptul că nu raportăm vetre sau concentrări de cenușă. De fapt, straturile noastre conțin mari cantități de cărbuni probabil derivați de la vetre, însă analizele sunt încă în desfășurare, planificate pentru un viitor articol. În plus, săpăturile noastre au fost la 50 m în interiorul peșterii, departe de vechea intrare care acum se află colapsată, sub tone de dărâmături căzute de pe stâncile de deasupra. Ca urmare, nu avem acces la punctele unde locuitorii preistorici își făceau focul, ci doar la cărbunii spulberați înspre interior. În peșteri precum aceasta, vetrele pot fi făcute doar la gura cavernei, din cauza faptului că, în interior, fumul s-ar acumula, producând rapid sufocarea.

În sfârșit, critica majoră împotriva descoperirilor noastre se referă la lipsa ADN-ului uman în

sedimentele analizate. Mulțumită colegilor danezi de la Universitatea din Copenhaga, aplicasem o tehnică revoluționară numită ADN ambiental (eDNA), care permite recuperarea de molecule de ADN antic (uman, animal, vegetal) păstrate direct în pământ, fără a necesita prezența oaselor sau țesuturilor. Acest ADN provine din saliva, sângele, părul, urina animalelor sau din plantele îngropate. Este o metodă fantastică de reconstrucție a mediului ambient, dar și de detectare a prezenței umane în lipsa altor evidențe. Atunci, de ce nu am raportat eDNA la Chiquihuite? În primul rând, pentru că acesta, deși prezent, se află în cantități foarte mici, prea mici pentru a fi statistic relevant și este complet obliterat de ADN-ul animalelor care bănuiau peștera în lungile perioade de absență umană, mai ales urșii negri și urșii pleistocenici. În al doilea rând, pentru că metoda de extragere de mostre a fost punctiformă, deci mostre de 2x2 cm obținute dintr-un singur punct al fiecărui strat. Șansele de a nimeri exact locul unde celulele umane (mătreață, păr, salivă, etc.) au lăsat în urmă ADN prezervat sunt extrem de mici. Ca analogie, dacă cineva ar analiza acum un colț al bucătăriei cititorului nostru, s-ar

putea să nu găsească deloc urmele sale de ADN, recent distruse de o curățenie generală. Asta însă nu înscamnă că cititorul nostru nu se află la câțiva metri, în sufragerie, citind acest articol.

A CINCEA PARADIGMĂ? QUO VADIS?

Peștera Chiquihuite a apărut subit pe scenariul paradigmatic al arheologice americane, surprinzând și atacând vădit toate accepțiunile sale: de la cum arată un sit și unde poate fi situat, până la cât de vechi poate să fie și cum ar arăta unelte de piatră etc. Avalanșa de atacuri – aflată și de faptul că articolul apăruse tocmai în *Nature* – a fost extrem de agresivă, fapt explicabil și de înțeles, mai ales că această peșteră oferă informații care nu pot fi încă explicate.

Chiquihuite a fost, vreme de milenii, locul de pelerinaj al unei populații misterioase venite dintr-o regiune nedeterminată a planetei și folosind o tehnologie litică simplă, dar eficientă, fără analogie în spectrul arheologic cunoscut pe continent. Un trib fantomă care a populat America mii de ani înainte de sosirea culturilor sofisticate ale vânătorilor de mamuți Clovis. Triburi similare celor din Chiquihuite rămân ascunse în fața ochilor noștri, din pricina incapacității arheologilor de a recunoaște artefacte umane care nu îndeplinesc criteriile estetice și tehnologice proprii epocii Clovis, Folsom și ulterioare. De asemenea, se ascund în plină vedere din cauza rigidității criteriilor pe baza cărora arheologii caută situri preistorice, aproape mereu aplicând șabloanele învățate de la Clovis.

(Continuare în p. 83)

nunau de comorile artistice ale Acropolei. În Sparta, vedeau cum băieții locali treceau prin faimoasa și brutală educație spartană, ce implica exerciții intense, jocuri care încurajau mușcatul sau scosul ochilor și concursuri de biciuit ritual. Sanctuarul montan de la Delphi, strălucind cu statuile și ofrandele lăsate de pelerini de-a lungul secolelor, era un alt loc preferat, la fel precum magnifica statuie a lui Zeus din Olimpia, una dintre cele șapte Minuni ale Lumii. Rămășițele altor minuni se puteau vedea în Rodos, unde turiștii încercau să cuprindă cu mâinile degetul mare al Colosului prăbușit. Între orașele faimoase și comorile artistice, vizitatorii se opreau să aprecieze reliefele miturilor grecești, inclusiv lutul din care a modelat Prometeu omenirea și o replică a sânelui Elenci din Troia.

Cititorii interesați pot afla mai multe vizionând un videoclip realizat de autor, *Where did the Greeks and Romans go on vacation?* (Unde mergeau grecii și romanii în vacanță?), care poate fi accesat pe website-ul său, www.toldinstone.com.

În Asia Mică (Turcia actuală), turiștii o vizitau pe faimoasa Afrodită din Cnidos, situată într-un pavilion de marmură parfumat de copaci înfloriți. Această sculptură, despre care se credea că întrupează puterea zeiței dragostei, era în general considerată a fi cea mai atrăgătoare capodoperă grecească, iar vânzătorii de suveniruri din zonă produceau o largă selecție de ceramică erotică pentru vizitatorii care doreau să ducă acasă o amintire.

Pentru orice călător roman prin Asia Mică însă, principala atracție era orașul Ilium, considerat a fi locația Troiei lui Homer. Întrucât romanii se credeau descendenți ai eroului troian Enea și ai tovarășilor săi, considerau Ilium a fi casa lor strămoșească. Ghizii din zonă încurajau bucuroși această idee și le arătau turiștilor unde avusese loc fiecare episod al Războiului Troian, inclusiv mormântul lui Ahile.

Colonna Venus, o copie romană a Afrodităi din Cnidos

Coloșii lui Memnon, fotografiați în veacul al XIX-lea de Antonio Beato (1832 – 1906)

Când doreau ceva cu adevărat exotic, turiștii romani vizitau Egiptul. Majoritatea începeau navigând spre Alexandria. După ce acostau în umbra farului impunător al orașului – înalt de peste 90 m și vizibil până în 50 km distanță –, cutreierau bulevardele largi, împrejmuite de colonade pe kilometri întregi. Cei pioși vizitau imensele complexe de temple. Cei crudiți participau la prelegeri în faimoasa bibliotecă. Dar numai puțini aveau voie să viziteze trupul îmbălsămat al lui Alexandru cel Mare, în sarcofagul lui de cristal, iar doar împărații puteau să ridice capacul și să-i atingă fața tăbăcită.

Din Alexandria, turiștii își cumpărau loc pe o navă ce naviga pe Nil și vizitau Egiptul propriu-zis. De obicei, prima destinație era Memphis, unde putea fi văzut taurul Apis sacru făcând exerciții în țarcul său. La scurtă distanță, vizitatorii priveau uimiți cum sătenii locali se cățară pe Marca Piramidă, aproape dispărând din fața ochilor pe când se apropiau de vârf. Unii turiști continuau traseul pe Nil spre orașul modern Aswan, unde cei mai îndrăzneți traversau curenții rapizi ai Primei Cataracte folosind o variantă antică a raftingului. Majoritatea însă nu depășea Teba (actualul Luxor). Cea mai faimoasă atracție din Teba erau Coloșii lui Memnon, statui ce „cântau” la răsăritul soarelui când roua se strecura prin crăpăturile din piatră. Turiștii vizitau de asemenea Valca Regilor, aprinzând torțe ca să exploreze mormintele deschise. Într-unul dintre acestea, denumit Mormântul lui Memnon, au fost descoperite peste o mie de grafiti în greacă și latină. Aceste grafiti confirmă că romanii se bucurau la fel ca noi de călătorii. Un mesaj înscris le rezumă pe toate: „incredibil, incredibil, incredibil!”.

În românește de Andrei OPREA

*Reconstituirea unei trăsurii romane,
aflată la muzeul Romano-German
din Köln, Germania*

în șapte. În cazul deplasării spre est din Roma sau Napoli, se putea ajunge în Grecia în cinci zile, iar în Egipt doar în nouă (deși durata obișnuită era de 12 zile). Acestea însă erau cazurile cele mai fericite. Vânturile nefavorabile puteau lungi călătoria vreme de săptămâni sau luni, iar timp de aproape jumătate din an – din noiembrie până în martie – puțini căpitani porneau pe mare. Aceste restricții, alături de diversele pericole și disconfortul călătoriei pe mare, îi încurajau pe mulți turiști romani să călătorească măcar în parte pe uscat.

Romanii ce traversau distanțe lungi pe uscat foloseau adesea trăsurile. Existau multe feluri. Trăsurile cu două roți erau adesea ușoare și rapide, însă nu puteau căra multe bagaje sau să ducă mai mult de doi pasageri. Trăsurile cu patru roți erau mai grele și încete, dar mult mai spațioase, iar – dacă proprietarul avea bani – luxoase. Împărații și senatorii își puneau în trăsurile statui de aur, tapițerii de mătase, scaune pivotante și jocuri de masă încorporate. Întrucât chiar și cele mai luxoase exemplare nu aveau amortizoare, călătoria într-un astfel de palat rulant putea să fie neplăcută. Era mult mai comod să călătorești într-o lectică amortizată cu perne și acoperită, fiind astfel posibil să dormi, să citești sau chiar să scrii pe drum.

Un ritm bun pe jos sau în lectică era de aproximativ 30 de km pe zi. Trăsurile grele erau doar cu puțin mai rapide, probabil putând parcurge în medie aproximativ 40 de km pe zi. O trăsură ușoară putea să fie de două ori mai iute, dar tot nu depășea 8 km/h. Călătoria lui Caesar, de 160 de km într-o singură zi, într-o trăsură ușoară, era un fapt excepțional.

Călăritul era cel mai rapid mod de deplasare. Întrucât șeile erau rudimentare și nu existau scărițe de șar, călăritul pe distanțe lungi era incomod. Având o statură relativ mică și nefiind potcoviți, caii din Antichitate nu puteau merge la fel de repede sau de departe precum descendenții lor moderni (*Magazin istoric*, nr. 4/1991). Recordul unei zile de călărit, cu schimbări dese ale calului, era de 320 de km.

Oricât de dificil sau de periculos era drumul, hanurile erau adesea și mai rele. Majoritatea hanurilor romane erau înghesuite, murdare și pline de ploșnițe. Nici mâncarea nu era foarte atrăgătoare; despre unii hangii se zvonea că pun carnea musafirilor omorâți în tocană. Călătorii care își permiteau evitau hanurile. Unele personaje din înalta societate romană cumpărau cabane pe drumul dintre Roma și vila lor, le înzestrau cu sclavi și dormeau acolo în timpul călătoriilor. Atunci când puteau, călătorii bogați preferau să stea în casele prietenilor și cunoștințelor. Dacă nu erau disponibile, era trimis un sclav în următorul oraș de pe traseu, unde îl informa pe proprietarul celei mai mari case că o persoană importantă avea nevoie de o cameră.

MARILE MINUNI ALE LUMII ANTICE ȘI SÂNUL ELENEI DIN TROIA

Pentru romanii bogați, cea mai comună destinație de vacanță era Golful Napoli. Deși insula Capri, proprietatea împăraților, era interzisă accesului publicului, turiștii puteau să stea în Grota Sibilei din Cumae, să viziteze băile alimentate de izvoare și parcurile umbrite de la Baiac sau să se bucure de concursuri atletice și spectacole de teatru grecești în Napoli. Cei cu interese culturale mai profunde călătoreau în Grecia. În Atena, turiștii romani se mi-

*Un mozaic roman din Africa de Nord,
ce reprezintă o legendă din mitologia greacă:
zeul Dionysus a fost răpit de pirați,
pe care divinitatea i-a pedepsit luându-le mințile*

*Adolf Hitler sosește la tribunal pentru a fi judecat
în procesul intentat de autorități după puciul eșuat
din 9 noiembrie 1923 (februarie 1924)*

*O salvare îi așteaptă pe spectatorii care ieșeau
de la proiecția unui film despre Dracula, în S.U.A. (februarie 1931)*

ALBUM ISTORIC

Fotografiile acestui album istoric au un element comun: au fost surprinse în luna februarie, în ani diferiți.

*„Ziariștii“, băieții care vindeau ziarele pe stradă la New York
(2 februarie 1906)*

*La 16 februarie 1923 arheologul britanic Howard Carter
descoperea mumia faraonului Tutankhamon*

*La 22 februarie 1944
avioane sovietice
au bombardat
capitala Suediei,
Stockholm,
din motive rămase
până astăzi
neclare;
un fragment
de bombă
este prezentat
ziariştilor*

*4 februarie 1934: la Viena are loc botezul fiicei
principesei Ileana, Maria Ileana, în prezența reginei Maria;
în stânga reginei, tatăl micuței, Anton de Austria*

Stelian Popescu, patronul ziarului Universul, și Nicolae Titulescu surprinși la St. Moritz, Elveția (februarie 1937)

Președintele Germaniei, Paul von Hindenburg, își plimbă nepoții (februarie 1932)

În 1987, președintele american Ronald Reagan enumeră, în fața Porții Brandenburg din Berlin, cauzele fundamentale ale prăbușirii comunismului

Brent Scowcroft, consilierul pe probleme de securitate al președintelui S.U.A., Jack Matlock, ambasadorul american la Moscova, surprindea complexitatea crizei în care se zbătea Uniunea Sovietică. Ea afecta nu numai sferele politică, militară, economică și socială ale sistemului sovietic, ci și, în egală măsură, pe cea ideologică. Fiind confruntată cu o criză sistemică, Uniunea Sovietică practic și-a declarat „falimentul”.

Între cei care au prefigurat corect viitorul colaps al imperiului sovietic s-au aflat și o serie de politicieni. Anticipările lor au fost ghidate deopotrivă de convingeri personale anticomuniste și antisovietice și de un profund simț al evoluției istorice – care este, îndeobște, apanajul liderilor politici cu vocație. Încă din 1975, Ronald Reagan și-a exprimat convingerea că sistemul comunist este „o aberație temporară,

care va ajunge să dispară de pe pământ, pentru că este contrară înseși naturii umane”. După ce a devenit cel de al 40-lea președinte al S.U.A., Reagan și-a reiterat convingerea în anii '80, în câteva discursuri succesive, memorabile prin caracterul lor anticipator. Într-un discurs rostit în 1982, la Palatul Westminster, în fața membrilor Parlamentului britanic, președintele Reagan afirma: „Ceea ce descriu acum este [...] marșul libertății și democrației care va lăsa marxism-leninismul în mormantul de cenușă al istoriei”. În 1983, el s-a referit la comunism ca la un „capitol trist, bizar din istoria

umanității, ale cărui ultime pagini se scriu chiar acum”. Iar în 1987, în discursul celebru rostit la Poarta Brandenburg, el a punctat câteva dintre cauzele fundamentale care vor precipita prăbușirea economico-socială: întârzierea tehnologică, scăderea standardelor de sănătate și lipsa hranei.

La rândul său, senatorul American Daniel Patrick Moynihan a subliniat în repetate rânduri, începând cu sfârșitul anilor '70, slăbiciunea crescândă a Uniunii Sovietice. Provoacă să anticipeze în 1979 ceea ce se va întâmpla în anii '80, el a spus că sistemul sovietic „ar putea exploda” ca urmare a declinului economic, creșterii ratei mortalității infantile și sporirii tensiunilor naționaliste. Într-un discurs ținut în fața Senatului american la începutul anului 1980, el a revenit asupra acestei teze, subliniind: „Indicii stagnării economice și chiar ai declinului sunt extraordinari. Indicii dezordinii sociale – patologia socială nu este un termen prea exagerat – sunt cu atât mai mult. Evenimentul definitoriu al deceniului ar putea fi destrămarea imperiului sovietic”.

Pentru ca, în 1984, întemeindu-se pe datele ce indicau slăbiciunea sa crescândă, să proclame, *avant la lettre*, victoria Occidentului în Războiul Rece, pentru că „Uniunea Sovietică [...] s-a prăbușit. Ca societate, pur și simplu nu funcționează. Nimeni nu mai crede în ea”.

Nu în ultimul rând,

CIA anunța, în iunie 1983, scăderea dramatică a ritmului de creștere al industriei sovietice

După venirea la putere a lui M.S. Gorbaciov, avertismentele privind apropiatul colaps al U.R.S.S. s-au înmulțit, dar foarte puțini dintre analiștii occidentali credeau că sfârșitul era atât de aproape (Magazin istoric, nr. 11 – 12/2020; 1/2021).

ANTICIPAREA PRĂBUȘIRII COMUNISMULUI UN EȘEC PARȚIAL

ADRIAN POP

Mihail Gorbaciov își anunță demisia, decembrie 1991

În 1986, sociologul american Randall Collins – scriind dintr-o perspectivă weberiană, ce analiza atât tensiunile etnice, cât și problemele de legitimitate cu care se confrunta statul sovietic – surprindea lumea academică prin afirmația că Uniunea Sovietică „își atinsese deja limita [...] și intra într-o perioadă de [...] declin, [...] cu probabilitatea foarte mare ca declinul amplu să survină înainte de secolul XXI”.

În 1984, utilizând conceptul marxist-leninist de „situație revoluționară”, Richard Pipes atrăgea atenția cercurilor academice asupra posibilității emergenței în viitor a unei astfel de situații în U.R.S.S. În 1988, într-o abordare dialectică inspirată tot de marxism, ce punea accentul pe tensiunile dialectice dintre diversele componente ale sistemului sovietic – unele rămânând în urma altora –, istoricul Moshe Lewin, deși considera P.C.U.S. drept

„principalul stabilizator al sistemului politic”, anticipa că schimbări structurale vor determina prăbușirea sa în viitor. În 1989, referindu-se la viitorul Uniunii Sovietice, Zbigniew Brzezinski avansa cinci scenarii: 1. „succesul perestroikăi”; 2. „tulburări prelungite, dar neconcludente”; 3. „stagnare reînnoită”; 4. „o lovitură de stat politică regresivă și represivă” (ca reacție fie la scenariul 2, fie la scenariul 3); 5. „fragmentarea Uniunii Sovietice” (ca urmare

a unei combinații între scenariile de mai sus). Pe termen scurt, „în următorii câțiva ani”, alternativa cea mai probabilă i se părea scenariul 2 – care, pe ansamblu, în perioada 1989 – 1991, a fost confirmat –, însă nu excludea nici variantele 4 și 5, care au avut loc în august și, respectiv, decembrie 1991. În același an, într-o telegramă intitulată „Uniunea Sovietică în următorii cinci ani”, transmisă la 3 februarie 1989 Departamentului de Stat, precum și generalului

ar putea fi pus sub semnul întrebării, iar țările care se opuneau acestuia ar putea să se confrunte cu revolte populare. Este interesant de observat că în privința României, toate cele trei scenarii avansate cu acel prilej s-au materializat, sub o formă sau alta, peste exact un an, în decembrie 1989. Astfel, „explozia nemulțumirii populare”/revolta populară a precipitat declanșarea „loviturii de palat”/loviturii de stat, iar aceasta din urmă, la rândul ei, a precipitat „decesul lui Ceaușescu” – cu diferența că în versiunea experților în informații americani acesta ar fi putut surveni în urma bolii (cancerul de prostată) de care suferea liderul de la București, nu a unei condamnări la moarte în urma unui simulacru de proces regizat de noua putere instalată în România. Documentul evidențiază corect că un scenariu de criză desfășurat la București ar fi implicat Iugoslavia și deteriorarea relațiilor româno-maghiare, iar de pe urma sa cel mai mult ar fi avut de câștigat Moscova. Un raport al Oficiului CIA pentru Analize Sovietice (SOVA) din septembrie 1989, intitulat „Rula internă a lui Gorbaciov și instabilitatea U.R.S.S.”, aprecia: „șansele ca Gorbaciov să depășească cu succes dilemele (multe provocate de el însuși) cu care se confruntă sunt, pe termen lung, îndoicelnice în cel mai bun caz”. Raportul nu excludea nici o lovitură în forță materializată „într-o lovitură de stat, îndepărtare legală sau chiar asasinat” din partea unora dintre membrii elitei politice sovietice, frustrați de „cursul

Adio, tovarășe Stalin!

spre liberalizare și disoluție imperială” pe care se angajase Kremlinul. La rândul său, estimarea Consiliului Național de Informații – „Sistemul sovietic în criză: perspective pentru următorii doi ani” – din noiembrie 1989 aprecia că tensiunile etnice în creștere și gravele probleme economice care măcinau imperiul sovietic amenințau „viabilitatea sistemului”.

I „opinie separată” formulată de directorul adjunct pentru informații al CIA și semnalată ca atare în text întregia tabloul viitorului posibil și probabil al imperiului sovietic, sporindu-i gradul de adevărat. „Presupunând că Gorbaciov păstrează puterea și se abține de la recurgerea la represiune, este probabil ca următorii doi ani să aducă un avans semnificativ spre un sistem democratic pluralist – deși haotic –, acompaniat de un grad mai înalt de instabilitate politică, de mișcări sociale și de conflicte interetnice decât cel considerat posibil de prezenta evaluare. În aceste circumstanțe, credem că există o probabilitate importantă ca,

în timpul perioadei avute în vedere, Gorbaciov să piardă treptat controlul evenimentelor. Puterea politică personală pe care a acumulat-o este posibil să se erodeze, iar poziția sa politică să fie sever testată. Esența crizei sovietice este că nici sistemul politic pe care Gorbaciov încearcă să îl schimbe, nici sistemul emergent pe care îl clădește nu sunt potrivite pentru a răspunde efectiv noilor cereri populare masive și adâncirii crizei economice”.

Faptul că acest diagnostic corect reprezenta o „opinie separată” – introdusă în text cu acordul directorului CIA, William Webster, ca urmare a tentației experților Agenției de a acoperi toate scenariile posibile și probabile – atestă, o dată în plus, nu numai existența unor importante divergențe de opinie la nivelul analiștilor CIA, dar confirmă și concluzia – documentată anterior în cazul sovietologilor universitari – conform căreia adesea cei ce au intuit corect viitorul Uniunii Sovietice au fost mai degrabă voci izolate, chiar dacă unele dintre ele au fost reprezentative. ■

au existat și analize ale comunității americane de informații, dar și experți în informații care și-au susținut opiniile separate pe marginea unora dintre ele, care, într-un fel sau altul, au prefigurat colapsul viitor al Uniunii Sovietice. O analiză CIA din iunie 1983 sublinia scăderea dramatică a ritmului de creștere al industriei sovietice în

perioada 1976 – 1982, agravată de povara cheltuielilor militare și multiplele tare sociale ale societății sovietice, între care absenteismul, dezinteresul, lipsa de disciplină și alcoolismul. Un memorandum din noiembrie 1983 redactat de Herbert E. Meyer, vicepreședintele Consiliului Național de Informații al S.U.A., susținea, cu argumente pertinente, ideea că U.R.S.S. a pierdut Războiul Rece. Subliniind că „Lumea Liberă a surclasat Uniunea Sovietică din punct de vedere economic, a zdrobit-o ideologic și a înfrânt-o politic”, Meyer concluziona: „Dacă Uniunea Sovietică nu-și împlinește ambiția de a înlocui S.U.A. ca principala putere a lumii în – cu mare aproximație – următorii 20 de ani, nu va reuși niciodată”. Deși această concluzie nu se bucura de susținerea mării majorități a experților în informații și kremlinologilor, la ea subscriau personalități-cheie precum șeful CIA, Bill Casey, președintele Reagan și chiar câțiva sovietologi cunoscuți.

În iunie 1984, într-un nou memorandum adresat

În ciuda imaginilor de propagandă din presă, rata mortalității infantile creștea constant

directorului CIA, intitulat „Ce e de făcut cu rușii?”, Meyer a revenit cu precizări suplimentare asupra noii perspective pe care încerca să o impună în cercurile experților în informații. „Această perspectivă recunoaște Uniunea Sovietică drept ceea ce este – un imperiu – și admite faptul că, la fel ca toate imperiile, și acesta trebuie, în cele din urmă, să se dezintegreze. Mai mult decât atât, acest punct de vedere susține că începuturile acestei descompuneri sunt evidente acum”. Luând în calcul trei scenarii posibile ale comportamentului Uniunii Sovietice în viitorul previzibil – reforme

fundamentale, eșecul lor și „ruperea pisicii în două”, altfel spus o acțiune aventuroasă expansionistă ca soluție externă la problemele interne cu care se confrunta imperiul sovietic –, Meyer recomanda o strategie care să facă imposibilă materializarea celui de al treilea scenariu, considerat a fi cel mai nefavorabil intereselor

de securitate ale S.U.A.

După accederea lui Gorbaciov la putere, gradul de adecvare al anticipărilor avansate de comunitatea de informații americane privitoare la viitorul imperiului sovietic a sporit. O analiză CIA din decembrie 1988, consacrată politicii sovietice față de Europa Răsăriteană în era Gorbaciov, radiografia câteva dintre elementele de natură a potența gradul de instabilitate al regiunii. Documentul aprecia, de pildă, că în unele dintre țările care s-au angrenat în imitarea programului de reforme al Kremlinului, monopolul politic al partidelor comuniste

O imagine obișnuită: îmbulzeală la o coadă

Anularea dreptului de existență a băncii nu pare a se justifica decât probabil din motive de reorganizare, deosebite imediat, tot în 1869 (în timpul domniei regelui Carol I), Statutul băncii și Documentele de Asociere sunt reaprobat de Guvern într-o formă modificată, iar banca a continuat să funcționeze. În fapt, ceea ce s-a intenționat și s-a reușit prin această reorganizare a fost ca banca înființată de Alexandru Ioan Cuza să își piardă dreptul de emisiune, drept ce era rezervat viitoarei Bănci Naționale a României, înființată la 17 aprilie 1880.

Pentru o bancă din actuala comunitate mondială, ca și în urmă cu peste 150 de ani, două date reprezintă criteriile de apreciere a *standingului* și puterii sale financiare: capitalul și profiturile. Dacă astăzi o bancă este considerată mică la un capital de 1 – 5 milioane lire sterline, în 1870 o bancă cu un capital de 1 milion lire sterline nu era mică, cel puțin pentru motivul că suma din 1870 ar putea reprezenta astăzi între 100 – 500 milioane lire sterline. Oricât de mare ar părea cifra de 1 milion lire sterline cu valoarea din 1870, trebuie ținut cont de

Alexandru Ioan Cuza,
litografie de Josef Kriehuber, 1861

faptul că acesta era capitalul subscris, și nu plătit, al lui Bank of Roumania. Capitalul de 1 milion lire sterline sau 25 milioane franci a fost denominat în 50.000 de acțiuni de 20 lire sterline sau de 500 franci fiecare, dar capitalul plătit efectiv a fost de numai 400.000 lire sterline (10 milioane de franci), cu valoarea reală a fiecărei acțiuni de 8 lire sterline (200 franci).

În procesul de constituire a băncii ca instituție independentă și în reglementările legate de înregistrarea capitalului apare o legătură evidentă cu Imperial Ottoman Bank, o bancă contemporană cu Bank of Roumania,

Regele Carol I

care avea legături în sistemul bancar al vremii și sucursale în toată Europa. Imperial Ottoman Bank face de fapt demersurile necesare pentru acceptarea acțiunilor Bank of Roumania la bursa de acțiuni londoneză, lucru deosebit de important pentru orice instituție financiară. Această listare a acțiunilor se făcea însă numai în baza unei cercetări și a unui control serios efectuat de un comitet specializat al Bursei (*Stock Exchange*).

Scrisori pe care le publicăm în continuare ne edifică asupra procedurilor din acele timpuri, care de fapt nu erau fundamental diferite de cele de astăzi.

„Comitetul Bursei de Valori și Acțiuni

Londra, 9 iulie 1870
67, Lombard Street, London

Domnilor,

Dorim să vă anunțăm că pentru cele 35.000 de acțiuni oferite pentru subscripție publică (din totalul de 50.000 de acțiuni Bank of Roumania) am

Mihai Rădoi este director al unui Fond de Investiții specializat în Europa de Est și fost director executiv al Anglo-Romanian Bank, Londra, și anterior al Banque Franco-Romaine Paris.

Alexandru M. Tănase este consultant independent și fost Associate Director, Senior Banker la BERD și fost IMF Advisor. Este doctor în economie la A.S.E. București din 1997.

Acestea reprezintă păreri personale ale autorilor. Analizele și păreri exprimate nu sunt cele ale BERD și/sau F.M.I. și/sau B.N.R. și/sau ale vreunei bănci comerciale și/sau ale oricăror altor instituții citate. Analiza și datele sunt bazate pe informații existente la sfârșitul anului 2020.

O BANCĂ ROMÂNEASCĂ LA LONDRA ÎN SECOLUL XIX

MIHAI RĂDOI,
ALEXANDRU M. TĂNASE

Publicațiile de specialitate din trecut precum și cele moderne au acordat o importanță deosebită procesului incipient de naștere a sistemului bancar românesc imediat după Unirea principatelor Țara Românească și Moldova în ianuarie 1859. Sperăm ca acest demers modest canalizat pe înființarea și evoluția primei bănci românești la Londra (Magazin istoric, nr. 7/2006) să servească drept punct de pornire pentru o nouă enciclopedie a sectorului bancar la dispoziția generațiilor viitoare, lucrare care să completeze vestita Enciclopedie a României, vol. IV, apărută în 1943.

Dacă există o carte de căpătâi a bancherilor, probabil *Bankers Almanac* (Almanahul Bancherilor) deține o șansă majoră de a cuceri această poziție de invidiat. Dintr-un motiv simplu: conține o monumentală cantitate de informații despre toate (sau aproape toate) băncile din lume, grupate în ordine alfabetică în peste 1.000 de pagini. Acest almanah este un ghid simplu, dar prețios către o lume de cifre, istorie, profituri, bonitate, dividende, prețuri etc. și reprezintă o fascinantă geografie financiar-bancară, actualizată anual, apreciată și foarte respectată.

Ceea ce ne-a atras atenția în mod deosebit la acest catalog modern a fost secțiunea rezervată băncilor dispărute de pe piața londoneză. Acestea au fost bănci cu nume neobișnuite pentru bancherul modern, cu istorii încălcite și stranii de multe ori, o lume de

amalgamări, preluări, apariții și dispariții surprinzătoare. În această listă, în dreptul anului 1865, am remarcat cu uimire un nume: Bank of Roumania Ltd. (BofR). La început am crezut că este vorba despre o greșală de tipar, dar apoi am încercat să ajungem la capătul firului.

Locul de început al cercetării noastre a fost Guildhall Library, un loc care reprezintă în sine o adevărată istorie, o bibliotecă imensă unde toate documentele legate de istoria Cityului Londrei pot fi consul-

tate la cerere, indiferent dacă este cazul ziarului din ziua precedentă sau un manuscris vechi de 300 de ani. Aici, printre hârtii care poartă patina vremii, am găsit rapoarte, scrisori și acte oficiale legate în două dosare subțiri, care ne-au dezvăluit povestea ce urmează.

În Statutul acestei formațiuni bancare de început se arată că o Concesiune acordată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza la 17 octombrie și apoi repetată la 20 octombrie 1865 constituie punctul de plecare din care s-a dezvoltat ulterior surprinzătoarea poveste a lui Bank of Roumania. Această Concesiune, care prevedea dreptul de a emite monedă, a fost rediscutată și re acordată în martie 1866, dar a fost declarată nulă (*null and void*) prin Legea nr. 132 din 6 iunie 1869, lege apărută în *Monitorul Oficial* al României, după abdicarea domnitorului Cuza.

În această clădire a funcționat
Bank of Roumania Ltd.

bună londoneză menționăm pe: James Alexander, Sir William Drake și P. du Puc Grenfell (din partea lui Imperial Ottoman Bank – Londra), Lord Hobart și L.M. Rate (Istanbul), Ch. Mallet și Casimir Salvador (Imperial Ottoman Bank – Paris), baron von Stern, contele Kinsky și Ch. Meyer (Viena). O pleiadă de nume impresionante, care confirmă ideea că băncile au fost întotdeauna și încă mai sunt instituții foarte conservatoare, care preferă să păstreze în conducerea lor nume de prestigiu.

Din scurta trecere în revistă a câtorva elemente din bilanțul de la finele anului 1869 al lui Bank of Roumania se desprinde conclu-

Casimir Salvador,
fotografie de Nadal
(sursa: The J. Paul Getty Museum)

zia că banca era constituită pe baza unor principii bancare normale la vremea respectivă, avea perspective favorabile de dezvoltare și o bază de capital solidă. De asemenea, în Statutul băncii erau prevederi și principii de funcționare sănătoase care să protejeze acționarii împotriva unor eventuale fenomene riscante de piață. În același timp se acordă libertatea de decizie organelor de conducere efectivă a băncii.

Articolul 43 din capitolul 2 fixează necesitatea asigurării unui fond de rezervă anual de

200.000 de lire sterline, care, la discreția Comitetului Executiv, poate fi modificat în funcție de necesități. Articolul 42 din același capitol descrie principiile necesare după care se făcea repartizarea profiturilor, și anume: 5% alocație la capital, 10% la rezerve și restul alocat pentru distribuire prin dividende. Existau prevederi speciale pentru dividende nerevendicate după 15 ani.

Capitolele finale dau regulile de fuziune, de dizolvare a societății sau de realocare și re-emisiune de acțiuni, ca și regulile de plată a directorilor etc. Spicuim din aceste detalii tehnice pentru a sublinia strictețea și disciplina regulilor bancare din acea vreme, elemente care s-au păstrat practic aproape neatinse până în vremurile moderne în Cityul londonez.

Acceptată pe piața londoneză cu drepturi depline, Bank of Roumania își continua activitatea, în bune condiții, dacă judecăm după nivelul dividendelor plătite în anii următori: 8,25% pentru 1870, 12,5% pentru 1871 și în continuare între 7 – 9%, în general. Anii 1878, 1879 și 1881 cu dividende de 15% par a fi anii cei mai buni, iar ani precum 1876 și 1884 cei mai slabi, cu dividend 0. Un alt

Vicentele Duncannon,
desen din presa vremii

Primul bilanț al BofR, 1869 (lire sterline)

Passive	Suma	Active	Suma
Capital plătit	400.000	Depozite cash	200.000
Billuri active	134.875	Cash în casă	66.612
Depozite la termen fix	33.976	Portofoliu de bills (efecte de comerț)	158.176
Cont curent	184.960	Avansuri	193.919
Rezerve	5.830	Cont curent	184.092
Profit și Pierdere	48.177	Local, mobilier	5.019
Total	807.818	Total	807.818

primit cereri în surplus și anume 44.871 acțiuni. De asemenea, vă anunțăm că 32.050 acțiuni au fost alocate imediat și suma de 214.753 lire sterline datorată pentru aceste acțiuni a fost primită pe 27 iunie“.

Așadar, cele 35.000 de acțiuni au fost supra-solicitate, interesul stârnit în rândul investitorilor fiind evident.

„Comitetul Bursei de Valori și Acțiuni

Londra, 11 iulie 1870
67, Lombard Street, London

Domnilor,

Noi, semnatarii, vă rugăm să fixați cât mai curând posibil data când acțiunile Bank of Roumania pot fi cotate pe Lista oficială“.

„Mr. Slaughter Esq.
Secretary
Bursa de Valori

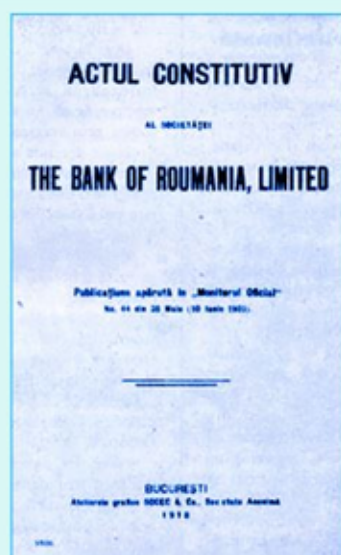
Imperial Ottoman Bank
London Agency
4, Bank Building, Lothbury
28 iulie 1870

Stimate domn,

Prin prezenta vă ofer unul dintre exemplarele specimen ale acțiunilor Bank of Roumania și de asemenea vă informez că aceste certificate au fost în curs de livrare în ultimele trei săptămâni.

Veți găsi inclusă și autorizarea de la actualii deținători pentru ca acțiunile să fie oferite publicului“.

Spre mijlocul lui 1870 și în lunile imediat următoare, Bank of Roumania începe să fie activă în Londra, care și atunci, ca și acum, a fost incontestabil principalul centru financiar-bancar

*Actul constitutiv,
tipărit de Socec, în 1913*

al lumii. De la diverse adrese, după cum se poate vedea din antetul scrisorilor de mai sus (printre care și cea din Lombard Street, aceeași stradă pe care, la un alt număr, activează actualmente o bancă de renume mondial, care în 1980 a înregistrat cele mai mari profituri din lume, de peste 1 miliard de dolari, și anume Barclays Bank International), și în componențe diferite ale Boardului (Consiliul de Administrație), Bank of Roumania publica date de bilanț pentru sfârșitul anului 1869 (vezi tabel).

Bilanțul este deosebit de curat. Remarcăm, de asemenea, că nu erau folosite metode de ascundere a eventualelor rezerve făcute pentru datornici dubioși sau de mascare a profiturilor, ceea ce oglindește un an bun pentru bancă. Aceasta înregistrează profituri de 48.177 lire sterline, cifră care se compara favorabil cu cele înregistrate în 1868 (41.200) și în 1867 (42.000).

În comentariile de la bilanț se arată că jumătate din capital a fost folosit ca sursă normală de fonduri, iar cealaltă jumătate a fost depozitată la Banca Anglici (o măsură deosebit de eficientă din partea Bătrânei Doamne – *Old Lady* – de a controla și supraveghea activitățile noilor bănci).

Se menționează și deducerea unei taxe de 6%, taxa de capital, care era mai scăzută în acele vremuri față de nivelul actual de 10%. Un alt element interesant este suma de 20.000 lire sterline, plătită către Imperial Ottoman Bank în schimbul sucursalelor sale din România, preluate de Bank of Roumania pentru efectuarea de operațiuni locale.

Rata de profitabilitate a băncii de 12,04% în 1869 era foarte bună, dacă se calculează utilizând doar capitalul plătit de 400.000 lire sterline. Trebuie remarcat prețul cu care cele 35.000 de acțiuni deținute de Imperial Ottoman Bank au fost realocate, și anume la prețul original de 8 lire sterline plus un premium de 1 liră sterlină și 10 șilingi pe acțiune. Acesta era un fapt pozitiv pentru acele vremuri, pentru că banca încă nu era cotelă la bursă. Faptul că investitorii erau dispuși să plătească un premium destul de mare pentru acțiunile Bank of Roumania demonstrează încrederea în viitorul potențial de câștig al băncii.

Conducerea efectivă a băncii, din informațiile disponibile, era asigurată de directorul general Adolphus de Hertz, care deținea și un loc în Consiliul de Administrație al băncii din partea lui Anglo-Austrian Bank. Dintre alte nume din lumea

CAPETELE STILIZATE DE BOVIDEE DIN SĂPĂTURILE DE LA TURDAȘ

SABIN ADRIAN LUCA

(Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu,
Muzeul Național Brukenthal, Sibiu)

Zona G a săpăturilor preventive realizate între anii 2011 – 2019 se află la sudul autostrăzii A1, Sibiu – Nădlac. Această viitoare bretea de legătură rutieră între comuna Turdaș și șoseaua națională DN7 este paralelă, aproximativ 200 m, cu autostrada și, mai apoi, ia o curbă de 90° spre sud, traversează linia ferată de înaltă viteză Vințu de Jos – Simeria și se unește cu DN7 la extremitatea sudică.

S-au descoperit – cu această ocazie – mai multe structuri ale unor locuințe de suprafață (gropi de stâlpi aliniate, de diferite forme), dar și o palisadă (gard din lemn folosit pentru apărare) care trece prin mijlocul zonei cercetate. În dreapta se poate observa cursul unui pârâu care a distrus, mult mai târziu, elementele depunerii neolitice.

*În spatele imaginii se pot observa
dărâmătura locuinței de tip Petrești
și tasarea ei în pivnița casei turdășene*

Descoperirile supuse atenției cititorului s-au realizat într-o locuință de suprafață cu dimensiunile de 9,20x6,60 m, care s-a conturat la adâncimea de -0,80 m de la nivelul actual de călcare. Locuința este în cea mai mare parte distrusă de inundațiile venite în preistorie din zona sudică. Gropile de stâlp s-au conturat într-un strat gros de culoare cenușie cu consistență nisipoasă, cu mult material arheologic rulat. Din acest strat pornesc șapte gropi circulare de diferite dimensiuni care se adâncesc în steril. O parte din dărâmătură se tacează într-o posibilă fostă pivniță ce aparține culturii neolitice Petrești.

Către intrarea în locuința din cultura Petrești s-a observat unul dintre postamentele din lut ars care s-a dovedit – mai târziu, după ce s-a realizat o casetă (în arheologie caseta este o suprafață de dimensiuni mici care are drept scop lămurirea

unor amănunte stratigrafice, de arhitectură sau cu alte semnificații) – a fi cel al statuetei stilizate zoomorfe numărul 1.

Statueta de bovideu stilizat numărul 1 are dimensiunile: înălțimea maximă = 28,6 cm și lățimea maximă = 21 cm. După toate aparențele – dimensiuni mai mici și modul general de realizare –, bovideul este feminin. Sexul acestuia l-am stabilit doar prin disproporția de mărime evidentă față de bovideul numărul 2, dar și prin poziționare, pe un postament din chirpici (rotund, cu dimensiune: diametrul de 28,5 cm și grosimea de 3 cm), realizat direct pe pământ. Un alt argument posibil pentru stabilirea sexului statuetei este cel după care avem un mod diferit de spargere intenționată a artefactului în momentul părăsirii locuinței. Spargerea artefactului a fost, fără îndoială – după opinia noastră –, realizată intenționat. Se observă

element interesant apare într-un document care arată că în 33 de ani de existență, banca a plătit un total de 919.000 lire sterline în dividende, în afara unor rezerve la capitalul băncii. Sumele sunt impresionante.

Istoria zbuciumată a băncii cunoaște o nouă etapă spectaculoasă în 1903, an în care se decide dizolvarea vechii bănci și reconstituirea sa imediată, pe aceleași principii și aceeași bază de capital. Motivele acestei decizii sunt neclare, dar este posibil ca întregul exercițiu să nu fie altceva decât un fel de *window dressing* (rearanjare a vitrinii) sau o alternativă tehnică de revitalizare a valorii acțiunilor, o re poziționare pe piața financiară a vremurilor respective, ca și o modernizare a statutului băncii. Adunarea Generală Extraordinară a acționarilor din 12 mai 1903, care are loc la Winchester House, Old Broad Street, decide lichidarea lui Bank of Roumania și crearea unei noi bănci, numite Bank of Roumania Limited, care preia acțiunile vechii bănci. În cadrul adunării sunt numiți lichidatori oficiali ai vechii bănci, și anume firma J. Mason Williams, cu adresa tot pe Old Broad Street (o stradă celebră și azi în Londra). Sunt numiți și lichidatori la București, și anume firma E. Edmund Goodwin.

Capitalul este acum de 300.000 lire sterline (noi acțiuni, 50.000, în valoare de 6 lire sterline fiecare), iar Statutul, aprobat la 17 aprilie 1903, cuprinde, conform scrisorii președintelui băncii, viconte Duncannon, și a secretarului

O acțiune Bank of Roumania Ltd.

general Richard Taylor, următoarele activități: împrumuturi către consiliile locale londoneze; acceptarea de depozite bancare de la populație și companii; deschiderea de sucursale; dreptul de a tranzacționa obligațiuni bancare și bonuri de tezaur; dreptul de a acorda credite ipotecare; operațiuni de trust și fiduciare; donații, subscripții etc.; operațiuni cu cecuri, trate; operațiuni de scont și operațiuni cu metale prețioase.

Tot de la sediul băncii sunt trimise scrisori către toți acționarii care vor să-și exercite dreptul de vânzare a acțiunilor, conform cărora expira concesiunea inițială a acțiunilor Bank of Roumania și automat se acorda altă concesiune pentru Bank of Roumania Limited.

Printre alte documente interesante se numără o scrisoare din iulie 1903 adresată de bancă unui reprezentant al Bursei, în care se arată că banca aplică principiul 1:1 în ceea ce privește schimbul acțiunilor vechi pentru cele noi. Se arată și că banca ține în custodie un număr de acțiuni până când acționarii le revendică și că cel mai mare număr de acțiuni deținute de o singură persoană este de 4.680.

Un număr destul de mare,

după cum se poate vedea comparativ cu lista de acționari englezi sau străini, din care spicuim: viconte Duncannon – 17 acțiuni; Cavendish Sq. – 500; Hon. George Geschen – 70; Cadogan Gdns. – 50; Adolph Vermes, Rue Meyerbeer, Paris – 50; Demetre de Franck, Anglo-Austrian Bank, Viena – 50; Frank Waterfield, Barclays Bank – 600.

Ialtă scrisoare interesantă este cea de la firma Clements, Will and Co. (o tipografie), în care este prezentată o mostră a specimenului de certificat nou pentru aceste acțiuni. Noi acționari sunt anunțați că își pot depune acțiunile vechi la una dintre băncile cu care Bank of Roumania are legături strânse, precum Anglo-Austria Bank Viena, Imperial Ottoman Bank Paris și bineînțeles Bank of Roumania Londra sau București. Se menționează numerele consecutive și culorile certificatelor: de la 1 – 3.000 – bleu, 3.000 – 25.000 – galben, 25.000 – 45.000 – roz și 45.000 – 50.000 – verde. Există în arhive chiar și actul de încorporare semnat conform Legii Companiilor din 1862 și, respectiv, 1900 și care prezintă statutul de Limited al băncii (societate bancară cu răspundere limitată). Puține lucruri se mai cunosc despre activitatea ulterioară.

În noua formă, cu sediul schimbat de câteva ori și cu acționari diferiți, bineînțeles, Bank of Roumania Ltd. continuă să existe până la data de 23 iulie 1948, când este dizolvată definitiv.

(Continuare în p. 44)

Ghindaru (cultura Cucuteni, faza B₁).

Vedem faptul că există, în culturile Precucuteni și Cucuteni, toate cele trei tipuri de simbolizare a capului de bovidu prezentate în acest articol. Noi nu le-am lega – neapărat – de sanctuare, ci – mai degrabă – de apărarea, prin mijloace acoperite de și prin cult a accesului cu lumea exterioară a locuinței.

În ambele cazuri de la Turdaș, aceste capete schematizate de bovide reprezintă o astfel de idee. Piesa feminină a fost descoperită la intrarea dinspre sud a locuinței, iar cea masculină străjuia intrarea în locuință (cea feminină pe un postament și o mică coloană spre sud de ușă, iar cea masculină la o oarecare înălțime,

Statueta zoomorfa feminină numărul 1: cap stilizat de bovidu din lut ars, pus pe un postament aflat pe sol, la intrarea în casă (stânga) și statueta zoomorfa masculină numărul 2: cap stilizat de bovidu stilizat din lut ars, pus pe un postament lipit pe perete, prăbușit la intrarea în casă (dreapta); foto Al. Olănescu

fixată pe zid, în partea de nord a intrării).

Poate că perechea sacră nu este doar un mit pentru neolitici și de aceea înălțuirea ei – ea este atât de prezentă în simbolistica incizată sau modelată plastic – de cele mai multe ori în lut – din zona dunăreană. Aceste exemplificări le găsim – după câte se poate lesne observa – în situl de la Tărtăria-Gura Luncii.

În sfârșit, săpăturile arheologice realizate în ultimii ani la Turdaș-Luncă au dus și la obținerea primelor date certe cu privire la cultura Petrești în Transilvania. Poziția cronologică și culturală a acesteia (culturii) este cu atât mai bine definită astăzi, fiind legată (datele) de realități stratigrafice. ■

O BANCĂ ROMÂNEASCĂ LA LONDRA ÎN SECOLUL XIX

(Urmare din p. 41)

O istorie zbuciumată, de aproape 85 de ani de la înființare până la dizolvare, care pentru un cititor contemporan, mai ales dacă nu este de specialitate, nu înseamnă poate mult. Este însă o bancă românească, c adevărat cu acționari și interese poate numai în parte românești, apărută imediat după Unirea Principatelor, în anii când România capătă statut internațional de regat recunoscut de marile puteri. Au fost anii când România, cu un rege (Carol I) dedicat intereselor românești, luptă cu abnegație pentru independență față de Imperiul Otoman, obținută în

1877. O bancă prezentă în acele vremuri pe piața financiară a Londrei reprezintă un lucru extraordinar pentru o țară mică, abia apărută pe harta Europei. Acest eveniment pare și mai interesant astăzi, când bănci străine din Londra sunt mândre de istoriile lor de 50, 75 sau poate, în unele cazuri, de sute de ani.

În vremuri mai recente România a avut o reprezentanță în piața londoneză: Banca Anglo-Română (Anglo-Romanian Bank), creată în 1973 ca o societate mixtă cu capital românesc, englez și american, de fosta Bancă Română de Comerț Exterior (preluată de B.C.R. Erste), Barclays Bank și Chase Bank. Un element interesant este faptul că Barclays Bank, marca

bancă britanică, a avut acțiuni atât la Bank of Roumania cât și la Anglo-Romanian Bank. Autorii acestui articol au fost participanți direcți la istoria acestei bănci noi și proiectul de cercetare a lui Bank of Roumania a fost declanșat, printre altele, de un telefon primit la Banca Anglo-Română de la un oarecare Mr. Elmer, al cărui bunic, provenit din părțile Bârladului, a lucrat la Bank of Roumania în anii '40 ai secolului trecut.

Chiar dacă între cele două bănci românești nu a existat nimic comun, chiar dacă au avut interese diferite, oameni diferiți, circumstanțe istorice diferite, un cuvânt cu o rădăcină comună în numele lor, și anume România, a fost liantul care le-a unit prin vremuri. ■

două-trei astfel de lovituri, pe „fața” piesei. Pe laterala piesei, vedem o lovitură puternică, rezultând o ciobire profundă. Se poate constata că și partea superioară a fost spartă, perpendicular, de această dată. Astfel că o parte din piesă – cornul din dreapta – a dispărut definitiv (în mod cert, luat/aruncat intenționat).

Statueta de bovideu stilizat numărul 2 are dimensiunile: înălțime maximă = 24,5 cm și lățimea maximă = 18,7 cm. După toate aparențele – dimensiuni mai mari și modul general de realizare –, bovideul este masculin. și această piesă a fost supusă unui proces intenționat de distrugere. Dovada este faptul că postamentul este despărțit de restul acesteia (vedem și o lovitură intenționată pe laterala din stânga, sub ruptura existentă, la fel ca și în cazul anterior: partea superioară este spartă în două, perpendicular pe postament, lipsind un corn – cel din stânga, de această dată. Pe fața piesei vedem mai multe impresii realizate intenționat, de nedescifrat. Interesant este modul de ornamentare al bovideului către baza din spate a postamentului (două șiruri paralele de impresii). Postamentul realizat din lut ars (chirpici) era – în mod evident – legat/lipit de peretele locuinței. Se vede clar acest lucru. Pentru a avea o „priză” cât mai bună, acesta avea o lungime de 42 cm și o lățime a postamentului de 20 cm. Grosimea acestuia este de 3 cm.

La Turdaș mai există și alte piese reprezentând bovidee.

În primul rând amintim piesa din locuința 2 – sanctuar, aparținând culturii Petrești, cercetată între anii 1994 – 1996. Aceasta este – de această

dată – din gresie, fiind extrem de expresiv ornamentată și având o formă solidă și fermă.

Acceași construcție are un fronton realizat din lut, mai precis cu personaje zoomorfe, bovidee, deosebit de instructiv (această construcție avea pe „tâmplă” casei un mulaj aplicat al unui fronton de bovideu; descoperirile din articolul actual arată faptul că aceste animale, bovideele, sunt des folosite, exemplificate, ca simbol al puterii, fecundității și fertilității ori a altor fapte și dorințe).

Dovada folosirii intensive – în perioada neolitică și eneolitică – a modelării formelor craniului bovideelor este fără de tăgadă și ne este extrem de greu să dăm toate analogiile pentru acest gest. Vom folosi doar exemplul Parței, sit și sanctuar unde cultul bovideelor (taurului și vacii, pereche sacră) este extrem de bine dezvoltat, iar exemplele de modelări în lut sunt cu zecile.

Forma descoperirilor noastre este legată de coarnele de consacrație. Net idealizate, cu o formă sculpturală sintetică, acest tip este destul de rar întâlnit în neolitic și eneolitic.

În Orient se întâlnesc variante la Körtek Tepe, Göbekli Tepe și Tell Azmak – pe coloană –, și această observație vine după o sumară consultare.

Piesele de acest tip ajung – mai târziu, după câte se pare – în Balcani (Porodin) și Ungaria (Jósa Tepe, Szajol, Szentpéterszeg sau Véstő-Mágor).

Marele și extrem de expresivul Templu neolitic de la Parța are astfel de piese. Acestea apar și la Turdaș, în descoperirile mai vechi, dar și în Moldova și Ucraina (Poduri, Izvoare, Isaiia și Okopi).

Aici ar trebui să reamintim o descoperire deosebită de la Turdaș-Luncă, nebagată în seamă prea mult în istoriografia românească, dintr-un motiv străin nouă. Este vorba despre un cap masiv de taur, din gresie – nu din lut! –, descoperit în locuința ce aparține culturii Petrești L₂/1995 – 1996. Piesa este unică până acum (poate că de aceea nu a fost bagată în seamă!) în întreg arealul de dezvoltare al culturii Petrești sau al altor culturi neolitice sau eneolitice din România. Locuința are clare valențe de sanctuar, chiar și un fronton de ușă din lut cu atribute antropomorfe/zoomorfe.

Trebuie să revenim la lumea Precucuteni – Cucuteni, pentru care s-a scris și un articol special (despre capetele de taurine modelate în lut). Aici se vorbește despre descoperirile de la Isaiia (cultura Precucuteni II), Bodești-Frumușica (cultura Cucuteni, faza A₂), Vorniceni-Ibăneasa (cultura Cucuteni, faza A-B₁) și Poduri-Dealul

Campania de cercetări arheologice preventive din anul 2019 de la Turdaș-Luncă. Statuetă feminină zoomorfă numărul 1, cap de bovideu stilizat, partea laterală-dreapta a piesei (stânga) și spatele piesei (foto: Al. Olănescu)

Modelul pentru „Lumeca sârbă” este „Lumeca rusă” (*Russki mir*), inițiat de președintele Federației Ruse Vladimir Putin pentru a coagula în jurul său etnicii ruși din întregul spațiu ex-sovietic și pentru a contracara încercările unor state desprinse din U.R.S.S. de a se integra în structurile europene, euro-atlantice sau în alte entități care nu se află sub controlul Moscovei.

Iar între președinții Aleksandar Vucici și Vladimir Putin există o identitate de opinii privind refuzul aderării Serbiei la NATO. Sub conducerea președintelui Aleksandar Vucici, Serbia a achiziționat armament din Federația Rusă, inclusiv sistemele anti-aerice „Panfir”, armata sârbă derulează anual manevre împreună cu armata rusă, iar la Niș funcționează Centrul Umanitar Ruso-Sârb, un embrion de bază militară rusă.

În acest context, o rememorare a principalelor momente ale raporturilor dintre muntenegrenii și sârbi este utilă pentru o mai bună înțelegere a prezentului.

Muntenegrenii au avut parte de o istorie zbuciumată. Condițiile de relief și mediul natural au ajutat acest popor constituit pe structura de triburi să supraviețuiască și să-și mențină identitatea.

Potrivit antropogeografului sârb Jovan Cvijici (1865 – 1927), muntenegrenii (pe care el îi considera drept

Copiii sunt învățați de mici cu armele

parte a sârbilor) aparțin tipului dinaric al slavilor de sud, iar în funcție de afilierea confesională, caracteristicile cultural-comportamentale și poziționarea geografică sunt încadrați în variantele: șumadiotă, „cro” (cu punct de pornire zona Uzice – Zlatibor), adriatică, bosniacă, mahomedană.

Locuitori ai unor ținuturi muntoase, muntenegrenii au luptat în timpul stăpânirii otomane ca haiduci (uskoci) pentru a-și apăra libertatea. Concomitent, numeroasele jertfe plătite pentru libertate au condus la dezvoltarea unui stil cultural liric, dominat de tristețe și sentimentalism, de plângere a celor căzuți în lupte prin melodiile interpretate la instrumentul tradițional cu corzi „gusla” (un

fel de cobză cu arcuș). Versurile vorbesc despre oameni care sunt gata în orice moment să ia pușca și să plece în munți.

Fragmentarea relicfului montan dinaric a condus la constituirea unor comunități umane semi-izolate, dar nu și autarhice, în cadrul cărora s-a dezvoltat structura socială a triburilor (*pleme*), mari familii

înrudite, descendente ale unui strămoș comun. Arealul muntenegrean nordic, beneficiind de o vegetație bogată și de condiții de viață favorabile, este separat de cel sudic, pictos și mai arid, adiacent litoralului adriatic, de un aliniament delimitat de masivul montan Veternik în est și de munții de la sud de orașul Nikšići (din Herțegovina Orientală) în vest. Arealul nordic este de tip predominant patriarhal, iar cel sudic, la fel de patriarhal, are numeroase influențe culturale romanice și mediteraneene. Arealului nordic îi aparțin variantele șumadiotă, „cro”, bosniacă (inclusiv herțegovinenii) și mahomedană, iar celui sudic variantele adriatică și mahomedană.

Cele mai vechi atestări ale triburilor muntenegrene datează din anii 1319 – Banjani, 1354 – Drobnjaci, 1381 – Ceklici, 1411 – Bjelopavlici, 1416 – Piperi, 1430 – Bjelica, 1435 – Ozrinici și Njeguși, 1444 – Vasojevici, 1455 – Kuci.

În perioada stăpânirii otomane, triburile au suferit un proces de contopire, cele mai mici fiind înglobate de cele mai

Instrumentul tradițional cu corzi „gusla”

MUNTENEGRU ÎNTRE RUSIA ȘI OCCIDENT

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Alegerile parlamentare din Muntenegru, din 30 august anul trecut, constituie un moment de cotitură nu doar în disputele politice interne din această țară, ci mai ales pentru menținerea unei statalități cu adevărat

independente pentru Muntenegru, pentru conservarea identității național-lingvistice muntenegrene și pentru racordarea pe mai departe la parcursul pro-occidental, în NATO și către UE.

După acest moment electoral, care a zdruncinat până în temelii echilibrul politic din Muntenegru, se ridică problema dacă această țară va putea rezista în detrimentul pan-sârbismului și pro-rusismului.

Construcția statală și națională a Muntenegrului se confruntă cu provocarea majoră reprezentată de aspirațiile politicienilor și clericilor ortodocși sârbi din spațiul ex-iugoslav, care au și opțiuni filo-ruse, de a reface unitatea politico-religioasă sârbă sub forma „Lumii Sârbe” (Srpski svet).

Conceptul „Lumii Sârbe” a apărut în primăvara anului 2020, în perioada campaniei electorale din Serbia, fiind promovat de cercurile pan-sârbiste și pro-ruse afiliate președintelui Serbiei Aleksandar Vucici. „Lumea sârbă” vizează coagularea politică a etnicilor sârbi din întregul spațiu ex-iugoslav în jurul președintelui Aleksandar Vucici, văzut ca un conducător al întregului popor sârb. Conceptul este deja aplicat în Ungaria de un lider politic la fel de autoritar, premierul Viktor Orban având pretenția de a fi conducătorul întregii națiuni maghiare din Bazinul Carpatic, deci inclusiv din spațiul intracarpatic al României.

Golful Boka Kotor

Nu întâmplător, la 15 septembrie 2020 în Serbia și Republica Srpska s-a sărbătorit în comun Ziua Unității sârbe, libertății și drapelului național, prilej de reactivare a aspirațiilor veliko-sârbe. Data respectivei sărbători are de

asemenea conotații revizioniste: la 15 septembrie 1918, trupele Regatului Serbiei și ale Franței au străpuns Frontul de la Salonic la Dobro Pole, în actuala Republică Macedonia de Nord. Ca reacție directă față de aceste ambiții pan-sârbe, la 22

septembrie 2020 premierul Macedoniei de Nord, Zoran Zaev, a solicitat printr-o scrisoare oficială Patriarhului Ecumenic de Constantinopol, Bartolomeu, recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Macedonene – Arhiepiscopia de Ohrid.

pro-sârbe din varianta bosniacă, zona nordică adiacentă Sangeakului de Novi Pazar cu triburi pro-sârbe din variantele „cro” și șumadiotă, litoralul adriatic cu orașul-port majoritar albanez catolic Ulcinj/Ulqin și orașul-port Bar cu populație mixtă slavă din variantele adriatică și mahomedană –, această specificitate a fost tot mai mult diluată. Alipirea sudului Sangeakului de Novi Pazar și a vestului Metohiei prin Tratatul de Pace de la București, din 10 august 1913, ce a încheiat războaiele balcanice, a marcat nu doar înglobarea celui mai mare trib, Vasojevici, cu atitudini clar pro-sârbe, pro-unioniste cu Serbia, precum și a apartenențelor din varianta mahomedană din Plav, Bijelo Polje și Rozaje și a albanezilor munteni „Malesori” din Gusinje și Metohia, ci mai ales învecinarea teritorială directă cu Serbia. Apetitul unionist pan-sârbesc al Belgradului, în dauna statalității independente a Muntenegrului, a mai avut de așteptat doar cinci ani, până la proclamarea, la 1 decembrie 1918, a Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor, redenumit ulterior Regatul Iugoslaviei.

Din cauza lipsei resurselor naturale necesare vieții, membri ai triburilor din arealul sudic au migrat constant spre arealul fertil nordic, până în zona Șumadia a Serbiei propriu-zise. Întrucât după constituirea statului iugoslav, în special în perioada titoistă, numeroși locuitori din toate zonele Muntenegrului s-au strămutat în Serbia, inclusiv prin colonizări

în Voivodina, în prezent în Republica Serbia trăiesc mai multe persoane descendente din muntenegreni decât populația din Muntenegru. Ilustrativă pentru acest proces este și originea muntenegreană a unor lideri ai sârbilor. Merită amintiți: Slobodan Miloševici, din tribul Vasojevici, fost președinte al

din Vechiul Muntenegru și din partea sudică a arealului Brda, pe lângă suportul oferit de etnicii bosniaci din Sangeak (Rozaje, Plav, Bijelo Polje) și de pe litoralul adriatic, de albanezii munteni „Malesori” și din orașul-port Ulcinj/Ulqin și de croații din golful Boka Kotorska. În schimb, triburile

muntenegrene din zona nordică a arealului Brda, în special Vasojevici, precum și cele din Herțegovina Orientală, Sangeak și partea nordică a golfului Boka Kotorska (orașul-port Herceg Novi) au votat în majoritate pentru rămânerea Muntenegrului în comunitatea statală alături de Serbia.

Clivajul dintre locuitorii zonelor sudice, incluse timpuriu în statul muntenegrean, și cei ai celor nordice, alipite mai târziu la Muntenegru, și-a spus cuvântul și asupra identificării național-lingvistice a muntenegrenilor, cei

dintâi identificându-se, în prezent, cu naționalitatea și limba muntenegreană (al cărei alfabet conține două litere în plus față de cel sârb), iar cei din urmă considerându-se etnici sârbi vorbitori ai limbii sârbe.

Prin urmare, muntenegrenii, popor născut din triburi care permanent au luptat pentru libertate, au reușit să-și păstreze specificitatea și trăsăturile definitorii ale croismului, vitejiei și omeniei indiferent de amprenta lor culturală, civilizațională, religios-confesională și de aderența etnico-lingvistică.

(Va urma)

O imagine din 1860; flintele și hangerle sunt nelipsite

Serbiei și al R.F. Iugoslavia; Vuk Stefanovici Karadzici, din tribul Drobnjaci, filolog și reformatorul limbii sârbe; Radovan Karadzici, din tribul Drobnjaci, fost președinte al Republicii Srpska; Boris Tadić, din tribul Piva, fost președinte al Serbiei.

Specificitatea triburilor muntenegrene și afilierea lor etnică, religioasă și culturală diferită și-au spus cuvântul la referendumul din 21 mai 2006, care a consfințit independența Muntenegrului. Pragul de 55% dintre voturi care a marcat succesul referendumului pentru independență a fost obținut grație triburilor muntenegrene

O mamă cu cei doi copii

mari, astfel: Kricani din zona Durmitor de către Drobnjaci; Luzani de către Bjelopavlici și Piperi; Mataruga de către Grahovo; Bukumir de către Bratonožici; Drekalovici de către Kuci. O ramură a tribului Kuci este în prezent de naționalitate albaneză.

Căsătoriile se petreceau

doar între frățiile (*bratstvo*) aceluiasi trib, fapt ce contribuia la consolidarea coeziunii acestora. Triburile muntenegrene respectau în cel mai înalt grad eroismul, vitejia și omenia, în detrimentul bogăției. Îndatoririle lucrative erau repartizate riguros, astfel că bărbații se ocupau cu păstoritul transhumant, cărăușia și cu războiul, iar femeile cu agricultura, pe lângă îngrijirea gospodăriilor. În perioadele de foamete, cauzate de vegetația săracă și de lipsa resurselor naturale, triburile din Vechiul Muntenegru organizau expediții de jaf în teritoriile otomane învecinate, pentru procurarea hranei prin forța armelor, de care beneficiau și numeroasele văduve de război, dar în principal vitejii.

In zona sudică au existat cele patru *Nahii* (Katun, Lješ, Rijeka, Crmnica), primul areal eliberat de sub dominația

otomană. Triburile din cele patru *Nahii* s-au coalizat în lupta de rezistență contra otomanilor sub conducerea mitropolitului (*vladika*) de Cetinje, aparținând de tribul Njeguși, frăția Erakovici, familia Petrovici. Constituind inițial un stat teocratic, triburile din cele patru *Nahii* ale Vechiului Muntenegru au dezvoltat un adevărat cult al eroismului și vitejiei, demnității, cinstei și omeniei, al venerației înaintașilor curajoși, calități care erau mai prețuite decât viața supusă otomanilor.

Specificitatea Muntenegrului modelată după cea a triburilor din cele patru *Nahii* a rezistat nealterată atât timp cât statul a înglobat doar triburile învecinate din zona Brda (Dealurile). Odată cu achizițiile teritoriale consfințite de Congresul de Pace de la Berlin din 1878 – Herțegovina Orientală cu triburi

SCURTĂ CRONOLOGIE

Secolul VII. În prima jumătate slavii au migrat și s-au stabilit durabil în Peninsula Balcanică, inclusiv în actualul Muntenegru, unde au format pe teritoriul fostei provincii romane Dalmatia propriile entități statale

Secolul IX: Chiril și Metodi, creatori ai scrierii glagolitice, urmați de discipolii lor Clement și Naum, părinții scrierii chirilice, i-au creștinat pe slavi

Secolul X. Existau trei principate pe teritoriul de azi al Muntenegrului: Dioclea/Duklja, în jumătatea sudică, Travunia, în vest, și Rascia, în nord

1042. Stefan Vojislav pune capăt stăpânirii bizantine asupra zonei

1186. Stefan Nemanja, Mare Jupan al

Serbiei, cucerește Dioclea

1186 – 1455. Dioclea/Duklja (cunoscută de acum sub numele Zeta) se află sub stăpânirea mai multor dinastii sârbe

1451/1452. Stefan, întemeietorul dinastiei Crnojevici, devine conducătorul Zetei, care iese de sub autoritatea Serbiei, iar în 1455 acceptă suzeranitatea Veneției

1496. Zeta ajunge de facto sub controlul Imperiului Otoman

1514. Zona Cetinje ajunge sub controlul mitropoliților (*vladika*) de Zeta, care constituie un stat teocratic, Muntenegru, autonom față de otomani și care își va extinde treptat teritoriul în dauna Sublimei Porți; restul Muntenegrului va rămâne până în 1912 sub stăpânire otomană

cuială și este străpuns sporadic de deschideri înguste de tragere. La nivelul etajului al doilea, se află o deschidere de trecere. Tot exteriorul ne permite observarea unei amprente verticale late care duce până la deschiderea menționată – este amprenta unui zid care în vechime pornea de la turn spre Olt pentru a bloca trecerea (zidul avea corespondent de cealaltă parte a drumului, urmele lui fiind vizibile în sus pe versant, printre copaci). Sus pe exteriorul turnului se văd și urmele unor console din cărămidă, probabil de la vechi guri de smoolă.

Privind ruina, câteva întrebări îți apar firesc în minte. Cine l-a înălțat? Când? De ce? și chiar mai curios, cine l-a dărâmat și cum?

CONSTRUIREA ȘI DISTRUGEREA

O parte din literatura romantică mai veche atribuia Turnul Spart epocii romane. Dar, deși ruina se află pe un drum circulat încă din epoca romană, el nu aparține acelei perioade.

O explorare a arhivelor Sibului și mai ales a documentelor din primii ani ai secolului al XVI-lea ne dă o primă (și mai realistă) idee despre începuturile turnului astăzi ruinat. Aflăm dintr-un document – o scrisoare regală din anul 1501 – că sibienii primesc scutirea pentru trei ani de la impozitul Sfântului Martin pentru a construi un turn, nu departe de cel de la Turnu Roșu, cu scopul de a controla

De la stânga spre dreapta: Turnul Spart, cantonul ruiter și un fragment din zidul care închidea valea în Evul Mediu, într-un desen de secol XIX

accesul în defileul Oltului din spre Țara Românească.

Documentul se concretizează în anul 1503, când sibienii demarcează (și finalizează) construcția. Lucrările s-au desfășurat, în mare, în lunile iulie – august ale anului 1503, luni în care se poate lucra în condiții optime în defileul Oltului. Registrele orașului Sibiu ne permit o privire asupra a ceea ce a însemnat financiar și logistic construcția. Din registre aflăm că cei mai buni zidari care au lucrat la turn, și anume Augustinus și Hans Pfflegel, primesc la

finalul lucrărilor 51,25 și respectiv 54,20 florini (1 florin = 100 denari), că pietrarul Hans primește 6,5 florini (pentru șase zile de lucru cu cinci ajutoare), că echipei care a lucrat la acoperiș i-au fost plătiți în septembrie șase florini (pentru comparație, în aceeași perioadă o pâine costa unu – doi denari, iar un butoi de vin patru florini). Aflăm de asemenea

că la construcție au contribuit un lăcătuș (care a făcut un steag), un fierar și un strungar, un sobar, doi tâmplari (Achacius și Johannes cel Tânăr). Li se adaugă cărăuși care aduc piatră de var, scânduri, lați, cărămizi, țigle, alimente și legume din Țara Românească, vin de la Sibiu și pâine. Cel mai harnic dintre ei, Core Mate, a primit la finalul lucrărilor 47,30 florini. Distanța față de cea mai apropiată așezare și amploarea șantierului au dus la organizarea în jurul său a unei tabere, unde au lucrat un păstor, bucătări și

Turnul Spart văzut dinspre DN 7, în timpul lucrărilor din 2015

DE STRAJĂ PE VALEA OLTULUI TURNUL SPART

CLAUDIA URDUZIA

Jumătatea prăbușită a Turnului Spart (în partea de jos a imaginii), suprapusă de fundațiile cantonului rutier

Venind dinspre Călimănești spre Sibiu, pe Valea Oltului, pe partea dreaptă a drumului, după o curbă, îți apare Turnul Spart. Ar fi și greu să îl ratezi: șoseaua se strecoară aici pe o porțiune îngustă între povârnișul abrupt al muntelui și ruină. Dincolo de turn curge Oltul și dincolo de el, pe o porțiune la fel de îngustă, trece calea ferată. Urmează alt versant la fel de abrupt. Și astăzi, ca și în timpuri mai vechi, Valea Oltului reprezintă o importantă, dar îngustă arteră de circulație. Dacă silueta turnului ți-a atras atenția, poți opri. După lucrările de consolidare ale DN 7 din 2015, în dreptul ruinei a fost amenajată o parcare largă, care permite un acces mai lin, fără blocarea traficului, și așa aglomerat.

Turnul Spart stă încă de la momentul edificării sale pe o porțiune de mal mai lat al Oltului, la confluența acestuia din urmă cu pârâul Meghiș. Astăzi este o ruină, un turn „rupt” în jumătate, care înfățișează spre drum o secțiune aproape didactică: poți vedea în secțiune patru dintre vechile etaje, o

scară, intrări, guri de tragere și locașurile unor bârne; undeva sus, din ultimul etaj păstrat crește un pomișor. La vest și foarte aproape de turn (între acesta și DN 7) se văd fundațiile unei case, fost canton rutier. Turnul se află în prezent mult mai jos decât drumul, dar acesta din urmă a fost mult

înălțat în ultimul secol.

Odată ce cobori spre el, Turnul Spart își mai recapătă din statura de odinioară, din care păstrează astăzi 17 m. Privind dinspre Olt ne putem face o idee și despre forma lui inițială, circulară în fundație, cu aspect cilindric în elevație. Exteriorul păstrează încă porțiuni de ten-

Vas de bronz găsit în cercetarea de la Turnul Spart (stânga, sus) și după restaurare (dreapta); archebuză după restaurare (stânga, jos)

aduse de-a lungul timpului de apele Oltului (local s-a ajuns în săpătură și până la 4 m față de nivelul inițial), de instabilitatea lor (sunt straturi de pietrișuri cu nisip sau doar nisipuri), de limitările impuse de apropierea de DN 7, ca și de preocuparea de a nu periclita stabilitatea jumătății de turn aflat în picioare.

Cea mai neașteptată dintre descoperirile din 2015 a fost jumătatea lipsă a turnului. Aceasta a fost găsită întreagă, căzută cu fața în jos și suprapusă de fundațiile casei de secol XIX, amintită mai sus. Pe jumătatea prăbușită au putut fi observate nu numai tencuiala turnului, dar chiar și chenare trasate cu negru, în jurul deschiderilor ferestrelor. Jumătatea prăbușită a turnului a putut fi urmărită în săpătură pe o lungime de 9,60 m, mergând dinspre ruina aflată în picioare spre sud-vest, unde este acoperită în prezent de DN 7. În lățime a putut fi observată pe un maxim de 6,20 m, restul fiind acoperit de casa din secolul al XIX-lea. Un colț mic al jumătății căzute a fost surprins și de cealaltă parte a

casei, spre nord. Ca și jumătatea aflată în picioare, jumătatea căzută este făcută din piatră, rar cărămidă, legate cu mortar de bună calitate. Fragmente de dimensiuni mai mici din turn au fost găsite împrăștiate spre sud, în aval de jumătatea căzută, dar nu la distanță mare de ea. În timpul cercetării, în jumătatea prăbușită a turnului, ca și printre fragmentele din apropiere, au fost descoperite două archebuză, prinse în fragmente din deschideri de tragere. Astfel de arme reprezentau piese de top ale armamentului epocii, cu o răspândire mare în întreaga Europă și un important centru de producție la Sibiu. Piese asemănătoare ca formă și dimensiuni sunt în general date în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea, perioadă în care putem deci afirma că au fost produse și archebuză de la Turnul Spart.

În timpul aceluiași cercetări, circular în jurul turnului a fost descoperit un zid de piatră îngust, cu traiect curb. El are o față lucrată îngrijit spre interior,

înclinată față de verticală, și se lățește spre bază. Acest zid nu s-a păstrat pe partea de est, spre Olt, este acoperit de DN 7 la vest, iar la sud este suprapus de dărâmurile turnului. Din această zonă de suprapunere a fost recuperat un vas mare de bronz – un mojar (cu înălțimea de 33 cm și diametrul maxim de 26 cm) – întreg, cu anul 1516, scris în grafic veche pe el. Dat fiind caracterul construcției și prezența armelor de foc, putem presupune că vasul servea la prepararea și depozitarea prafului de pușcă. În apropierea mojarului a fost descoperit și un bolț de arbaletă. Rostul zidului îngust ce înconjură turnul nu putea fi unul de apărare, dată fiind fragilitatea sa. Faptul că are doar fața dinspre interior îngrijit lucrată, ca și înclinația lui ne face să credem că el sprijinea mai degrabă dinspre interior un val de pământ, care probabil avea scopul de a proteja fundația turnului.

În cursul cercetării au fost surprinse și urme ale zidului, care pleca de pe paramentul de est al turnului și închidea valea și a cărui amprentă se vede încă pe ruina păstrată.

PUNCT ÎNTĂRIT DE APĂRARE, DAR ȘI VAMAL

Fortificația consta într-un zid masiv pe direcția est-vest, care închidea calea de pe versantul muntelui până la Olt. Zidul prezenta doar două întreruperi: un turn circular (din care astăzi se păstrează jumătatea cunoscută drept Turnul Spart) și o deschidere boltită, o poartă, prin care trecea drumul dinspre

*Archebuză găsită printre dărâmături în cursul cercetării din 2015 de la Turnul Spart.
În plan secund, jumătatea prăbușită a turnului (stânga); tencuială păstrată
pe jumătatea căzută a turnului, cu chenarele negre ale ferestrelor (dreapta)*

ajutoarele lor. Cheltuielile cu salariul și echipamentul lor apar în registrele orașului, cum de asemenea sunt menționate cheltuielile de aprovizionare ale taberei cu alimente și vin. În final, suma totală înregistrată a cheltuielilor de construcție pentru turn a fost de 468 florini.

Tot documentele ne vorbesc și despre momentul distrugerii turnului. Dintr-un *Lexicon* publicat în anul 1839 de Ignaz Lenk von Treuenfeld (care folosește probabil ca sursă pe Hieronymus Ostermayer, brașovean ce a trăit în perioada în care era folosit Turnul Spart și care a scris o cronică a Ardealului pentru perioada 1520 – 1570), aflăm că „Turnu Roșu a fost distrus în 1533 de furia Oltului (ruinele vechii cetăți abia dacă se mai văd), motiv pentru care a fost ridicată o nouă construcție, mai departe de mal, numită tot Turnu Roșu, la jumătate de oră de cea veche, la capătul sudic al satului Boița, și așezată mult mai sigur“. Având în vedere turnul și fortificația existente până astăzi la intrarea în satul Boița, denumite generic Castelul Turnu Roșu din Boița, și distanța de jumătate de oră

dintre cele două construcții, amintită în text, ajungem la concluzia că turnul dărâmat în 1533 de apele Oltului nu putea fi altul decât actualul Turn Spart. Din text aflăm și că, pe perioada funcționării sale, Turnul Spart de astăzi era cunoscut sub denumirea Turnu Roșu. Actuala localitate Turnu Roșu, aflată la 6, respectiv 3 km de cele două turnuri medievale și pe malul opus al Oltului, nu se leagă direct de niciunul dintre acestea, localitatea fiind numită până în anul 1966 Porcești (Schweinsdorf).

JUMĂTATEA LIPSĂ

Revenind la Turnul Spart, observăm că documentele și cronicile ne permit cunoașterea până la un punct a monumentului. Informațiile lor pot fi completate cu date oferite de cercetările arheologice.

Primele cercetări arheologice ale turnului au avut loc în anul 1991, fiind efectuate de un colectiv aflat sub coordonarea arheologului sibian Petre Munteanu-Besliu (Muzeul Național Brukenthal – Muzeul de Istorie). Cercetarea a adus

informații în special despre cantonul construit în secolul al XIX-lea, în apropierea turnului. După abandonarea construcției respective în secolul XX, fundațiile ei s-au înierbat și locul a căpătat aspectul unei movile vizibile lângă turn, la vest de el. Din motive obiective, cercetarea din acel an a atins doar sporadic și superficial urmele fortificației medievale, iar materialele recuperate din săpătură au fost legate în special de canton.

În anul 2015, lucrările de reabilitare ale drumului național DN 7 s-au apropiat foarte mult de turn, motiv pentru care ele au fost temporar sistate de Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu și s-a solicitat firmei de construcții să încheie un contract de asistență arheologică. Muzeul Național Brukenthal a fost cel care a oferit această asistență, cercetarea începând în luna august, demarată chiar sub conducerea arheologului care făcuse primele cercetări la turn în 1991, dr. Petre Munteanu-Besliu, și continuată sub conducerea noastră.

Cercetarea nu a fost una ușoară, fiind îngreunată de straturile masive de aluviuni

Încheiem aici prezentarea documentelor din arhivele Federației Ruse privind evacuarea și soarta rezervei de aur a B.N.R. în primii ani ai puterii sovietice (Magazin istoric, nr. 11 – 12/2020, 1/2021), cu promisiunea autorului că vom reveni cu alte documente privind soarta bunurilor de patrimoniu evacuate și ele în timpul Primului Război Mondial la Moscova. O parte a acestora s-a întors în țară în două tranșe: 1935 și 1956 (Magazin istoric, nr. 4/2017).

TEZAURUL ROMÂNIEI LA MOSCOVA. ARGUMENTE DIN ARHIVELE RUSE

*Plecat spre Moscova în plină iarnă (prima tranșă),
Tezaurul B.N.R. așteaptă încă trenul de întoarcere*

Dr. ILIE SCHIPOR

Ritmul devalizării Tezaurului bancar al României s-a schimbat radical în următorii doi ani, situație prezentată succint în Raportul din 13 decembrie 1924 al lui Bubiakin astfel: „Bancnotele și alte valori (inclusiv rechizite de cancelarie și saci goliți până în acel moment) au rămas de asemenea la Moscova, iar ulterior – în vara lui 1921 – au fost predate, împreună cu diferite bunuri ale băncilor particulare păstrate la Gohran, Comisiei speciale a C.C. al RKP [Rossiiskaia Kommunisticeskaia Partia – Partidul Comunist Rus] conduse de tov. ȘLIHTER. După readucerea la Moscova [în iulie 1921, a părților

din Tezaurul bancar românesc evacuate la Samara și Perm în toamna lui 1919 – n.n.], francii francezi, lirele engleze și mărcile germane au fost trimise, aproape în totalitate și în diferite momente, în străinătate, din dispoziția Comisariatului Poporului pentru Finanțe.

Țara Românească spre Sibiu. Turnul era înconjurat de un val de pământ sprijinit superficial pe interior, val care avea cel mai probabil rolul de a-i proteja fundațiile de ape. O reconstituire bazată pe aceste date arheologice a fost propusă de Radu Oltean în volumul său *Citadels, Castles and other Fortifications in Romania from their origins to 1540* (Cetăți, castele și alte fortificații din România de la începuturi până spre anul 1540).

Materialiele descoperite în timpul cercetării, între care cele mai importante sunt archebuzele și mojarul, erau piese cu valoare mare în epocă; ele nu ar fi fost lăsate în urmă decât într-un caz de forță majoră. Existența armelor dovedește că turnul s-a prăbușit cât era în folosință și că a fost părăsit în pripă de apărătorii săi. Cum nu avem alte materiale medievale, decât cele databile până în prima jumătate a secolului al XVI-lea, putem de asemenea să constatăm că turnul nu a mai fost folosit după această perioadă. Nu s-au găsit urme de incendiu legate de fortificație. Prin urmare, în stadiul actual al cercetării, nu putem decât să fim de acord cu afirmațiile cronicarului Hieronymus Ostermayer, că turnul a fost distrus în 1533 de apele Oltului.

De ce și cum s-a întâmplat acest lucru este însă greu de explicat. Se poate ca presiunea apei să fi agravat o diferență de tasare neobservată sau ignorată a terenului pe care a fost așezat turnul. Urmările unor astfel de

Turnul Spart văzut dinspre Olt, în timpul lucrărilor din 2015

diferențe le-am putut constata la monumente din municipiul Sibiu, cum sunt casele din Piața Mică a orașului, unde așezarea parțială a fundațiilor pe gropi anterioare insuficient tasate a dus la crăpături în elevație. Se poate ca apa să se fi adăugat la o eroare de proiectare, precum distribuirea inegală a greutateii, ceea ce în timp a dus la presiuni în zonele slabe ale construcției. Răspunsul se află foarte probabil în fundațiile turnului, dar cum din motive de siguranță niciuna dintre cercetările arheologice nu s-a apropiat de ele, rămâne o temă pentru arheologii altor vremuri, cu alte mijloace și posibilități tehnice.

Rostul fortificației de la Turnul Spart îl aflăm încă din documentul ce legisla construcția: de a controla accesul în defileul Oltului dinspre Țara Românească. Dar aceasta nu înseamnă că scopul său se lega neapărat de perioadele de război; el trebuia mai degrabă să asigure siguranța și protecția

negustorilor și drumeților, să supravegheze și să controleze drumul, să împiedice activitatea tâlharilor sau contrabandișilor. Valea Oltului a fost o importantă arteră de circulație și graniță între Țara Românească și Transilvania. Pentru sibieni ea era în timp de pace cea mai importantă rută comercială cu Valahia și Balcanii. Este firesc ca pe o astfel de rută, colectarea taxelor vamale să fie o importantă sursă de venit, iar turnul și fortificația adiacentă aveau probabil și funcția de punct vamal.

Drumurile au fost în toate epocile istorice artere vitale pe care circulau nu doar oameni și mărfuri, ci și valori spirituale, influențe culturale, informații și idei. Pe aceleași drumuri pe care veneau dinspre Țara Românească și Levant mărfuri valoroase și influențe culturale puteau veni și armate inamice, aducătoare de moarte și distrugerii. Din aceste motive drumurile erau mereu amenajate și întreținute, dar în același timp prevăzute cu elemente de fortificație și puncte de supraveghere militare, adevărate sisteme defensive ce puteau în momente de pericol să închidă sau să îngreuneze trecerea. Turnul Spart a fost doar o parte a unui astfel de sistem de fortificații ce reglementa accesul și asigura paza defileului Oltului. Lui i se adăugau impunătoarea cetate de la Tâlmăciu (Landskrone) și fortificațiile de la Tâlmăcel și Lotrioara, mărturii ale unor vechi și bogate tradiții militare defensive. ■

Copii înfometați la începutul anilor '20

Acest document (cu date relativ diferite față de cele din alte surse deja semnalate) indică faptul că, la preluarea puterii de către bolșevici, *aurul românesc* sechestrat la Moscova reprezenta 10,93% din fondul metalic al Rusiei (respectiv 117 milioane ruble aur ale B.N.R., față de cele 1.064,3 milioane ruble aur ale Rusiei) și mai relevă că toate calculele privind evoluția rezervei de aur între octombrie 1917 și aprilie 1922 erau făcute considerând aurul românesc parte integrantă a rezervei de aur a R.S.F.S. Ruse.

Determinarea mărimii rezervei de aur a R.S.F.S. Ruse la 1 ianuarie 1922 (respectiv 259.938.635 ruble aur) s-a făcut prin adăugarea, la valoarea însumată (aurul românesc și valorile Băncii Rusiei) de 1.181.300.000 ruble aur, a 84.356.235 ruble aur (ce reprezenta „întrările” din producția auriferă, confiscările și naționalizările de stat) și scăderea din suma rezultată (1.265.656.235 ruble aur) a totalului „ieșirilor” (770.217.600 ruble aur) efectuate, până la 1 ianuarie 1924, din rezerva valutară

de stat a Rusiei (235.500.000 ruble aur „înșușite” de Kolceak și 770.217.600 ruble aur plăți efectuate din trezoreria statului în 1918 – 1920, între care: 124.835.000 ruble aur în contul Tratatului de la Brest-Litovsk; 22.000.000 ruble aur despăgubiri de război către Estonia, Letonia, Lituania; 6.052.000 ruble aur cheltuieli efectuate, în 1920, de Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe; 1.464.000 ruble aur pentru susținerea Kominternului etc.).

Strict matematic și sintetizat, rezerva de aur a Rusiei la 1 ianuarie 1922 a fost calculată după formula: [1.064.300.000 ruble plus 117.000.000 ruble plus 84.356.235 ru. minus 770.217.600 ru. egal 259.938.635 ruble aur.

În primele cinci luni ale lui 1922, rezerva de aur al R.S.F.S. Ruse a scăzut continuu, astfel încât cele trei instituții în care aceasta era păstrată – *Fondul metalic* (Металфонд), *Gohran* și *Secția decontări internaționale* din Comisariatul Poporului pentru Finanțe (NKF) – aveau împreună, la

1 februarie, doar echivalentul a 233.723.113,95 ruble aur, respectiv 169.411.158,09 ruble aur la 1 mai și 168.393.348,95 ruble aur la 25 mai 1922 (K.K. Fediacvski, *Raport privind existența aurului în monete, obiecte și lingouri la 25 mai 1922*).

Cum acest fenomen a continuat și în lunile următoare, Lenin i-a cerut în scris, la 17 septembrie 1922, lui Miron Konstantinovici Vladimirov (Șcinfinkel), adjunctul comisariatului pentru Finanțe, să îi trimită „o informare referitoare la rezerva de aur a Republicii, mărirea deficitului și modalitățile prin care se intenționează acoperirea acestuia”.

Adoua zi, după primirea răspunsului solicitat (din care rezulta că deficitul curent al R.S.F.S. Ruse era de cca 250 milioane ruble aur), Lenin i-a trimis o nouă scrisoare lui Vladimirov, prin care i-a cerut un nou raport detaliat „privind stocurile de aur, colectarea impozitelor de la începutul lui 1922 până la 17 septembrie, dimensiunile deficitului bugetar pentru trimestrul iulie – septembrie și măsurile luate pentru reducerea cheltuielilor”.

Apoi, la 3 octombrie, Lenin i-a cerut comisariatului poporului pentru Finanțe, G. Ia. Sokolnikov, un raport privind rezerva de aur a Băncii de Stat la data de 23 septembrie 1922 și, în aceeași zi, a semnat Procesul-verbal nr. 519/3 octombrie 1922 pentru intrarea în vigoare a „Hotărârii Consiliului Comisarilor Poporului (SNK) privind aplicarea punctului 5 al Decretului SNK din 4 aprilie 1922 referitor la circulația aurului, argintului, platinei, pietrelor prețioase și valutei străine”.

Coroanele austriece au fost păstrate la Gohran și au fost predate, în diferite momente, Secției pentru Emisiuni a Băncii de Stat“ (S.A. Bubiakin, Raport referitor la istoricul aurului românesc, 13 decembrie 1924).

In mod paradoxal, Lenin a fost singurul înalt decident sovietic care s-a opus, cât situația a permis-o (având în vedere pierderea influenței lui în deciziile politico-statale în ultimii doi ani de viață), utilizării Tezaurului B.N.R. în acoperirea marelui deficit financiar al Rusiei sovietice din anii 1922–1924.

K.K. Fediaevski, șef al Biroului Valutar din Comisariatul Poporului pentru Finanțe între 1920 și 1924 – cel care a redactat și semnat cele mai multe rapoarte operative solicitate „din ordinul personal al lui V.I. Lenin, la fiecare două săptămâni [...] privind rezerva noastră de aur“ –, a semnalat faptul că în aceste documente „erau evidențiate distinct datele referitoare la «mărima aurului Românici, cele 12 milioane lire aur, sumă egală cu 118 milioane ruble aur»“.

De asemenea, acesta invoca faptul că atunci când Novîțki, șeful său ierarhic, i-a sugerat lui Lenin „problema transformării în monede rusești a cantității de aur conținută în ludovicii și soverignii aflați în rezerva de aur a Românici“, acesta „a respins ferm această acțiune“, insistând că „nu trebuie să ne atingem nici măcar cu un deget de aurul românesc, lucru pe care trebuie să îl ținem minte“.

Tabloul este completat cu precizarea; „Așa

cum am arătat mai sus, Lenin nu concepea nici măcar ideea unei posibile utilizări a aurului românesc [118 mil. ruble aur] în contul cheltuielilor Fondului de aur [al Rusiei] efectuate de către guvernarea Kolciak [250 mil. ruble aur], împreună cu plățile potrivit Tratatului de la Brest [128 mil. ruble aur], cheltuielile valutare pentru anul 1920 [78,1 mil. ruble aur] și primele patru luni din 1921 [cca 128 mil. ruble aur], care se apropiau de aproximativ 600 milioane ruble aur, în timp ce întreaga rezervă de aur a Băncii de Stat ruse până în momentul Revoluției din Octombrie nu depășea, așa cum am subliniat mai sus, 1.275 milioane ruble aur“ (K.K. Fediaevski,

Evoluția fondului nostru de aur între 1918-1926).

În a doua parte a anului 1921, bugetul R.S.F.S. Ruse a suferit o bruscă dezechilibrare (fenomen premegător celor patru crize din anii '20 ai secolului trecut: criza financiară din 1922, criza de desfacere din 1923, foametea de produse din 1924–1925 și criza în colectarea cerealelor din 1927–1928), iar *aurul românesc* existent la începutul lui 1922 (echivalentul a 87.074.501,05 milioane ruble aur) a ajuns să reprezinte *cel puțin 34,63% din rezerva de aur* (251.414.792,96 milioane ruble aur) a Rusiei.

Sublinierea de mai sus se bazează pe faptul că, într-un alt document de arhivă (raportul intitulat „Evoluția rezervei de aur din momentul Revoluției din octombrie până la 1 aprilie 1922“, semnat de Novîțki și înaintat cu adresa nr. 529 s[secret] din 11 aprilie 1922 lui A.I. Rîkov, adjunctul lui Lenin la conducerea Consiliului Comisariatelor Poporului), rezerva de aur a Rusiei deținută în Banca de Stat, în momentul octombrie 1917, era evaluată în „monete și lingouri în sumă echivalentă cu 1.064.300.000 ruble aur, la aceasta adăugându-se *aurul românesc* [s.n.], aproximativ 117.000.000 ruble aur, împreună totalizând 1.181.300.000 ruble aur“.

Lenin a fost singurul oficial care s-a opus utilizării aurului românesc pentru nevoile noii puteri

Un titlu din presa interbelică,
ce își păstrează, din păcate, actualitatea

tru uzul intern al Institutului de Studii și Cercetări Financiare al U.R.S.S.) al lui K.K. Fediacvski *Evoluția fondului nostru de aur între 1918 – 1926. Inventarele noastre valutare*, din care rezultă că, la 1 octombrie 1924, rezerva efectivă de aur a R.S.F.S. Ruse era de 275,9 milioane ruble aur, la care se adăugau 35 milioane (reprezentând ceea ce a mai rămas din aurul românesc evacuat în decembrie 1916 la Moscova), gestionată separat de Comisariatul Poporului pentru Finanțe, respectiv suma de 13,1 milioane ruble aur destinată acoperirii deficitului valutar rezultat din dezechilibrul produs între importurile și exporturile efectuate în diferite valute.

Ca urmare, la 15 decembrie 1924, Consiliul Muncii și Apărării a trimis – la Comisariatul Poporului pentru Inspectia Muncitorească (NK RKI), Comisariatul Poporului pentru Finanțe (NKF) și Banca de Stat (Gosbank) – adresa nr. 204/s, prin care cele trei instituții erau informate că „la 16 decembrie curent, începând cu ora 1 d.a., în clădirea sediului Gosbank se va analiza chestiunea secretă *Privind creșterea capitalului de bază al Gosbank*. Pentru dezba-

terea menționatei probleme, vă rugăm să trimiteți reprezentanții dumneavoastră responsabili în domeniu și împuterniciți cu mandat corespunzător“.

Concomitent, Consiliul Comisarilor Poporului a aprobat (la punctul 18 al ședinței din 16 decembrie 1924, Proces-verbal nr. 76) utilizarea a „3,5 milioane *cervoneți* [*cervoneț/червонец*: unitate monetară tradițională rusă, echivalentă cu 10 ruble aur – *n.n.*] asigurați din creditele depozitate în Trezoreria Statului [instituție a Comisariatului Poporului pentru Finanțe în care erau păstrate valorile B.N.R. încă neutilizate de autoritățile sovietice – *n.n.*]“.

Apoi – prin Hotărârea comună, din 9 ianuarie 1925, a Comitetului Executiv Central (organul suprem al conducerii de stat sovietice între 1922 și 1938) și Consiliului Comisarilor Poporului – capitalul propriu/de bază al Băncii de Stat a U.R.S.S. a fost mărit (de la 50 la 100 milioane ruble aur) cu 50 milioane ruble aur, dintre care „1,5 milioane *cervoneți* (15 milioane ruble) din sumele de rezervă aflate în bilanțul băncii și 3,5 milioane *cervoneți* (35 milioane ruble) transferați din existentul de me-

tale prețioase [bunurile B.N.R. – *n.n.*], depuse la Banca de Stat de către Comisariatul Poporului pentru Finanțe (*Culegerea de legi ale U.R.S.S.*, anul 1925, nr. 2, pag.19).

După această dată, la șapte ani de la confiscarea aurului românesc (13 ianuarie 1918 – 9 ianuarie 1925), în documentele păstrate în arhivele ruse nu mai există referiri directe și explicite privind existența faptică sau scriptică a Tezaurului bancar al României evacuat în decembrie 1916 la Moscova.

Totuși, la pagina 66 din invocatul studiu al lui K.K. Fediacvski, se menționează că „pe lângă cele 35 milioane ruble aur care au fost transferate, prin Hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului din 9 ianuarie 1925, pentru mărirea capitalului de bază al Băncii de Stat, aproape tot *soldul așa-numitului aur românesc* [subl. ns.] a fost transferat, de asemenea, în capitalul principal al Băncii de Stat [valoarea inițială a aurului românesc era calculată la suma de 118 milioane ruble aur, echivalentul a 12,0 milioane lire sterline]“.

În aceleași arhive sunt însă sute de documente, necunoscute specialiștilor români, ce prezintă în detaliu întortocheatul traseu parcurs de Tezaurul patrimonial-cultural al României de la predarea acestuia, în iulie 1917, către autoritățile ruse până la incompletele restituiri din 1935 și 1956.

Despre conținutul acestor documente păstrate în arhivele ruse, în numerele viitoare ale revistei *Magazin istoric*, în continuarea studiului integral dedicat Tezaurului patrimonial-cultural evacuat la Moscova în iulie 1917. ■

Miron Konstantinovič Vladimirov
(Sheinfinkel)

Peste doar câteva zile, nu mai târziu de 10 octombrie, Lenin a redactat, apoi a modificat și a semnat un ordin către B.G. Zaks prin care i-a cerut imperativ acestuia, pe atunci adjunct al președintelui Consiliului Muncii și Apărării (STO): „Să îmi prezentați, până cel mai târziu pe 10/X, un raport referitor la rezerva noastră de aur de toate tipurile și proveniențele [prin formularea aceasta, cei care redactau documentele înțelegeau că trebuia să se refere obligatoriu și la situația la zi a aurului românesc] din NKF, NKVT [Comisariatul Poporului pentru Comerțul Exterior] etc., document semnat de dumneavoastră și contrasemnat de lucrătorii Comisariatului Poporului pentru Finanțe care au atribuții privind urmărirea stocurilor de aur ale statului“, apoi i-a cerut lui Zaks să redacteze „un proiect de hotărâre privind calcularea [evidența contabilă] întregului fond valutar la data de 1 a fiecărei luni și să trimită acest document la STO [Consiliul Muncii și Apărării]“. Totodată, Lenin a dispus în scris ca, în perioada octombrie – de-

cembrie, să discute „de două ori pe lună (timp de una – două ore, în zilele de luni sau joi) cu Sokolnikov“, comisarul poporului pentru Finanțe.

În următorii doi ani (octombrie 1922 – octombrie 1924), din tezaurul Băncii Naționale a României gestionat de către Comisariatul Poporului pentru Finanțe, au fost făcute plăți greu de calculat sau măcar de estimat din cauza secretomaniei omniprezente în arhivele ruse.

Cert este că la sfârșitul acestui interval de timp opac, în depozitele bancare ale R.S.F.S. Ruse mai exista cel puțin echivalentul a 35 milioane ruble aur din totalul celor 118 milioane ruble aur ale B.N.R. evacuate la Moscova în decembrie 1916.

Fenomenul utilizării ultimelor trei sferturi din masa aurului românesc (echivalat în 1916 la 118 milioane ruble aur) depozitat la Kremlin (din care în ianuarie 1922 mai existau 87.074.501,05 ruble aur) a fost definit plastic de V. Iu. Katasonov: odată cu începutul lui 1922: „treptat, rezerva de aur și alte metale prețioase [ale României – n.n.] s-a «scurs» din Comisariatul Poporului pentru Finanțe către Banca de Stat și acest proces s-a încheiat, în mare, în 1925“ (V. Iu. Katasonov, *Aurul în istoria Rusiei. Statistică și Evaluări*, Editura Universității MGIMO, Moscova, 2009, p 91), când a fost adoptat Decretul

G.Ia. Sokolnikov

din 9 ianuarie 1925 pentru mărirea capitalului Băncii de Stat la 100 milioane ruble aur.

Dintre documentele identificate care dovedesc acest fapt, semnez raportul secret nr. 4.106/1 din 15 octombrie 1924 prin care Grigori Iakovlevici Sokolnikov (pseudonim Ghirș Iankelevici Brilliant), comisarul poporului pentru Finanțe (1922 – 1926), a solicitat Consiliului Comisarilor Poporului creșterea capitalului Băncii de Stat a R.S.F.S.R. de la 50 la 100 milioane ruble aur, sumă care să provină astfel: „15 milioane ruble din rezerva proprie a Băncii și 35 milioane ruble din masa de aur [tezaurul bancar al României – n.n.] predată, de către Comisariatul Poporului pentru Finanțe, Băncii de Stat, spre păstrare conform prevederilor Hotărârii STO nr. 73 din 2 iulie a.c.“.

Operațiunea este prezentată detaliat și în studiul secret și niciodată publicat (întrucât acest documentar a fost redactat pen-

primită, lucrând și supraveghind fără oboseală, ziua și noaptea, ducând la bun sfârșit într-un timp record operațiunea de transferare a Tezaurului... Un concurs prețios l-am avut din partea d-lui Ion Simniceanu, directorul sediului B.N.R. Tg. Jiu“.

După încheierea cu succes a operațiunii „Tismana“, respectiv readucerea aurului la București, Romulus Roman primește o nouă sarcină importantă, ultima de altfel, în luna mai 1947, aceea de a transporta în Elveția, la Zürich, cantitatea de 4 t de aur pentru garantarea unei tranșe din împrumutul de 50 de milioane de dolari angajat de România pentru achiziționarea de cereale.

Viața lui Romulus Roman nu a fost deloc ușoară, în ciuda excepționalei sale cariere profesionale. Nu a avut frați și nici copii. După moartea mamei, a rămas moștenitorul unei jumătăți de casă în Baia de Criș, iar tatăl a venit să locuiască cu el încă din anul 1933, așa cum rezultă din declarațiile sale de avere. Împreună cu el și soția Lucreția locuia și mama-soacră, rămasă la rândul ei văduvă. Încă nu știm ce s-a întâmplat cu aceste moșteniri, nici cu apartamentul din București.

Tatăl său a murit în ianuarie 1942. În anul 1945 achiziționează, prin împrumut ipotecar, un apartament la etajul al doilea dintr-un imobil construit pe strada Dr. Asachi nr. 6-8, astăzi strada Zării, pe care reușește să-l achite în 1947. Clădirea respectivă mai există.

RĂSPALTA PENTRU SALVAREA TEZAUULUI: MUNCĂ FORȚATĂ

Numit inspector general administrativ, în ziua de 28 iulie 1947 Romulus Roman îi

Romulus Roman cu soția la București

predă lui Alexandru Jemăneanu, delegat la conducerea Serviciului Casierie, toate valorile specificate în situația Casei și Registrele Serviciului, precum și toate cheile de la ușile și casele de fier prevăzute în registrul special de chei. Acest proces-verbal este un fel de epilog al fascinantei

Ion Simniceanu

perioade în care Romulus Roman a îndeplinit funcția de casier central, un arc de timp dintre data 30 decembrie 1940, când prelua valorile de la Gheorghe Răzuș, și data predării către Alexandru Jemăneanu, descărcându-se de gestiune, de griji și de responsabilități. Dar nu și de emoțiile și satisfacțiile unei cariere pline de împliniri. Încă nu știa ce zile cumplite îl așteptau. Din acest proces-verbal aflăm cu exactitate toate valorile care se aflau în depozitele Băncii Naționale: biletele bune și cele anulate din tezaurul ordinar; biletele și moneta metalică precum și valutele efective din casa de zi; aurul și argintul din tezaurul de rezervă; valorile din tezaurul special (bilete, lingouri de aur și argint la decontat, bilete în noile semne monetare; lingouri de aur rezervate altor bănci străine; medalii de distribuit B.N.R. și valori diverse).

Deși a ocupat mereu funcții importante în structurile administrative ale Băncii Naționale, Romulus Roman știa să se implice și să se adapteze social oriunde s-ar fi aflat. Participa la partide de vânătoare, petreceri mondene, partide de tenis de câmp, un sport de care tânăra și frumoasa lui soție era pasionată. Probabil aceasta era membră a Asociației Române pentru Propaganda Aviației, explicându-se apropierea familiei de cercurile militare.

În data de 14 octombrie 1947 Romulus Roman îi adresează o ultimă scrisoare guvernatorului Tiberiu Moșoiu prin care îl roagă să-i aprobe un concediu medical de 90 de zile cu începere din 22 octombrie, precum și pensionarea efectivă, după expirarea acestei

Continuăm prezentarea biografiei casierului central al B.N.R., care a jucat un rol major în operațiunea de salvare a Tezaurului Băncii la Tismana, în vremea celui de Al Doilea Război Mondial, din locul în care am rămas în numărul anterior.

ROMULUS ROMAN ȘI OPERAȚIUNEA „NEPTUN”

GHEORGHE BIRĂU

La începutul anului 1944 Romulus Roman, împreună cu Andrei Zănescu, inspectează locurile din țară în care ar fi putut să evacueze aurul pe care Banca Națională nu îl putea pune la adăpost în străinătate. Cei doi au cercetat spațiile din jurul localității Brad (galeria Musariu și adăpostul Uzinelor Gura Barza), galeriile de la mina Vulcan și Mănăstirea Tismana din județul Gorj, în final alegându-se acest din urmă loc.

La numai două zile după reușita transportului aurului în pivnița Mănăstirii Tismana, în data de 24 iulie 1944, guvernatorul Constantin Angelescu îi scrie următoarele: „Pentru devotamentul arătat și activitatea d-voastră neobosită ce ați depus-o pentru organizarea coloanei «Neptun», dându-vă întreg concursul pentru ducerea la bun sfârșit a unei operațiuni de mare răspundere, vă aduc mulțumirile mele și ale Consiliului Băncii.” Imediat după 23 august 1944, echipa de la Tismana, coordonată de Romulus Roman, avea să ia o decizie curajoasă, spectaculoasă și salvatoare, respectiv mutarea aurului din pivnița mănăstirii în grota din vecinătate.

Pentru eficacitatea și rapiditatea acțiunii, funcționarii Băncii au fost ajutați fără ezitare de soldații detașamentului „Neptun” și de călugării mănăstirii. Așa s-a născut povestea unică a ascunderii întregii rezerve de aur a unei bănci centrale într-o peșteră, fortificată efectiv și devenită ulterior celebră.

Pe toată perioada cât s-a ocupat de transportul aurului, atât în 1944 cât și în 1947, Romulus

Roman a ținut legătura direct cu guvernatorii Constantin Angelescu și Tiberiu Moșoiu.

NU A AVUT O VIAȚĂ UȘOARĂ

Raportul confidențial din 5 februarie 1947 către guvernator face o descriere completă a operațiunii „Neptun 2 – Recuperarea”. Dacă s-ar realiza un film documentar despre episodul reîntoarcerii Tezaurului la București, l-ar avea scenarist sigur pe Romulus Roman, și actor principal. Casierul central realiza un tablou succint și relevant al transportului de la Tismana la Târgu-Jiu pe zile, mașinile utilizate, dificultățile create de iarna foarte grea, incidentele rutiere, ajutorul autorităților din localitățile aflate pe traseu, seriozitatea armatei. Raportul se încheie cu un elogiu adus salariaților B.N.R., pe care merită să îl redăm: „Misiunea specială ce ne-ați încredințat a fost încă un prilej pentru a scoate în evidență puterea de muncă și abnegația personalului B.N.R., care, cu toate greutățile și dificultățile amintite mai sus, a înțeles să se achite exemplar de însărcinarea

O fotografie simbol, ruptă și cu ștampila instituției care le-a distrus viața: Ministerul de Interne

Rămasă singură, Lucreția Roman a fost obligată să caute de lucru și în 1952 s-a angajat ca dactilografă, activitate pe care a desfășurat-o

până la pensionare, în 1972. Ulterior s-a întors la Oradea aproape de rudele sale și a trăit până în august 1995, dar a mai corespondat multă vreme cu apropiații săi din București, unii colegi de serviciu de-ai lui Romulus, între care și familia lui Mircea Șimian. Din fericire, în orașul tinereții sale a avut șansa legării unei prietenii adevărate cu distinsa doamnă Alice Onciu, cea care a îngrijit-o până la moarte. Așa am putut afla unde a lucrat Lucreția Roman după ce a rămas singură, cum soțul ei a fost înmormântat în cimitirul penitenciarului sau al orașului Giurgiu și acolo a rămas, cum a trăit toate spaimele unei epoci care îi răpise tot ce avea mai important. Această bună prietenă a avut inițiativa lăudabilă de a dona Muzeului Țării Crișurilor câteva dintre documentele fotografice ale familiei Roman. În anul 2020 doamna Alice Onciu a dăruit și Băncii Naționale a României, Agenția Oradea, o mare parte din arhiva lăsată de Lucreția Roman. Îi mulțumim încă o dată și pe această cale. ■

TUDOR VLADIMIRESCU FAMILIA, COPILĂRIA ȘI CASA MEMORIALĂ

(Urmare din p. 21)

AMENAJAREA CASEI

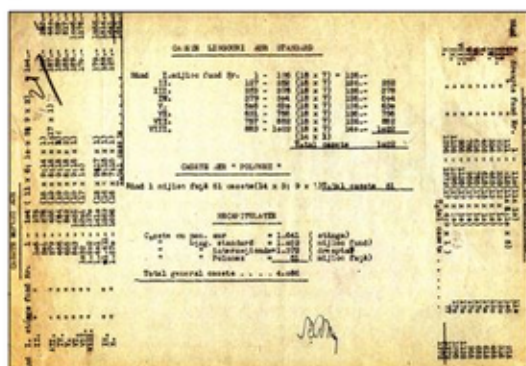
Ca o încununare a eforturilor depuse începând din 1934, la 22 august 1936, în cursul vizitei întreprinse în comuna Vladimir împreună cu soțul său, Gheorghe Tătărescu, prim-ministrul Guvernului României, doamna Arethia Tătărescu „a făcut ultimele pregătiri și a dat cele din urmă dispoziții” pentru ca, „în toamnă, când totul va fi pus la punct”, să se poată organiza „inaugurarea casei și muzeului din Vladimir, în cadrul unor grandioase serbări populare” (Zenovia Cârlugă, Zoia Elena Deju).

La scurt timp de la inaugurarea Casei memoriale „Tudor Vladimirescu” din comuna Vladimir, aceasta avea să fie

vizitată, în iunie 1937, de Marele Voievod de Alba Iulia, Mihai, moștenitorul Tronului și viitorul rege al României. Sosit la Târgu-Jiu la 12 iunie 1937, Marele Voievod de Alba Iulia a vizitat, timp de o săptămână, „localitatea Vladimir [...] ruinele castrului roman de la Bumbești-Jiu și peștera de la Baia de Fier, Casa Memorială «Ecaterina Teodorescu», Podul Jiului, unde localnicii au repurtat victoria de la 14/27 octombrie 1916 împotriva trupelor bavareze, Muzeul Gorjului, apoi Runcul și zona Tismănești” (*Gorjanul*, an XV, nr. 23 – 24, 30 iunie 1937).

În anul 1971, Casa memorială „Tudor Vladimirescu” a fost reamenajată, în curtea sa fiind amplasat un bust al lui Tudor Vladimirescu realizat de sculptorul gorjean Vasile Blendea.

Restaurată din nou în anul 1991, Casa memorială „Tudor Vladimirescu” din comuna Vladimir găzduiește o mică expoziție cuprinzând, pe lângă piese etnografice gorjenești, fotocopii ale unora dintre cele mai importante documente păstrate în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, ce se referă în mod special la Tudor Vladimirescu și familia sa, precum și o serie de imagini ale mănăstirilor din Oltenia, fortificate și utilizate ca loc de refugiu de armata de panduri comandată de Tudor Vladimirescu în timpul Revoluției de la 1821. Toate acestea contribuie la evocarea personalității lui Tudor și a contextului desfășurării și consecințelor benefice pentru națiunea română ale Revoluției de la 1821. ■

*Schită cu dispunerea lăzilor cu aur
în peștera de la Tismana,
semnată de Romulus Roman*

perioade. El își justifică solicitarea printr-un certificat medical semnat de doctorii G. Niculescu, Ionescu-Sisești și Nerva Popovici. De la 22 ianuarie 1948 se pensionează oficial.

La sfârșitul carierei sale exemplare soarta a fost crudă cu excepționalul om și profesionist Romulus Roman. Războiul se încheiase, regele fusese obligat să abdice, Banca Națională a României era etatizată, dictatura comunistă se instala temeinic peste România.

Prin strădania și sacrificiile lui Romulus Roman, operațiunea specială „Neptun” s-a încheiat cu succes, aurul românesc a revenit în București, aurul polonez urma să revină Poloniei. Noul regim a început vânzarea de adversari politici și dușmani ai poporului, reali sau presupuși. În această plasă ideologică a picat și Romulus Roman, fiind acuzat, arestat și trimis într-o colonie de muncă forțată sau închisoare la Giurgiu. Nu cunoaștem detaliile acestei operațiuni. Încă. Nu știm ce credeau despre el cei care l-au trimis la muncă forțată și l-au condamnat astfel la moarte. Tocmai pe omul care adusese servicii enorme României, salvând un tezaur de aproape 190 de t de aur. Omul care după trei decenii de muncă strânsese pentru sine o avere nesemnificativă, așa cum rezultă din ultima lui declarație oficială: apartamentul din strada Asachi, București, achitat cu ajutorul unui împrumut bancar de șase milioane de lei; jumătate din casa părintească și terenul aferent moștenite în Baia de Criș; 20 de acțiuni la Banca Na-

țională; 100 acțiuni la „Mica” Societate Anonimă Română Minieră și 20 medalii jubiliare de aur „Ardealul Nostru”, bătute în 1945 chiar din aurul păstrat la Tismana.

MORT ÎN PENITENCIAR

În ianuarie 1945, funcționarii Băncii Naționale care administrau tezaurul zidit în peștera de la baza Muntelui Stârmina au pătruns în grotă și au ridicat 10,2 t de aur, respectiv 210 casete, pe care le-au expediat la București. Din acest aur au fost bătute un milion de medalii în scopul marcării celor patru ani cât a funcționat funestul Dictat de la Viena. Pe avers, medalia avea bătute chipurile suprapuse ale lui Mihai Viteazul, regelui Ferdinand și regelui Mihai, iar pe avers, în jurul unui cap de acvilă încoronată, stemele celor 11 județe ocupate în anul 1940 de Ungaria. În substrat, această operațiune urmărea și protejarea unei părți din Tezaur prin vânzarea medaliilor către populație. Din păcate, ulterior, regimul comunist a găsit mecanisme coercitive și abuzive pentru a cumpăra sau confisca de la populație aurul deținut sub orice formă. La vremea respectivă Societatea „Mica” din Brad era cel mai mare producător de aur din România. Ea a funcționat în perioada 1920 – 1948, când a fost naționalizată.

Din cercetările efectuate până acum am aflat că Romulus Roman a decedat în 18 noiembrie 1952, la 56 de ani, în penitenciarul Giurgiu. Certificatul de deces nr. 312 din data de 19 noiembrie, eliberat de Sfatul Popular al orașului Giurgiu, face precizarea că decesul a fost cauzat de hipertensiunea arterială. Din același document aflăm că ultimul lui domiciliu stabil a fost în București, strada Splaiul Unirii nr. 5. În anul 1956, la 20 februarie, a fost eliberat un certificat de deces seria Mb nr. 200784, fără să putem stabili la cererea cui. Știm că el avea această afecțiune cardiacă și la Giurgiu nu i s-a acordat tratamentul adecvat, nefiind scutit de eforturi fizice. Pentru că acolo nu am găsit niciun fel de document, nu cunoaștem motivele oficiale ale aflării sale în închisoare.

*Medalia jubiliară
de aur „Ardealul Nostru”,
avers și revers*

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ioan Opriș – PAGINI DIN ISTORIA DIPLOMAȚIEI ROMÂNEȘTI**

Editura Altip, Alba Iulia, 2020, 290 pp.

● **70 DE ANI DE LA FONDAREA INSTITUTULUI DE ISTORIA ARTEI „G. OPRESCU”** (coordonator Adrian-Silvan Ionescu; ediție îngrijită de Virginia Barbu și Ioana Apostol)

Editura Academiei Române, București, 2020, 484 pp.

● **Alin Spănu – INFORMAȚII, PROPAGANDĂ ȘI CONTRASPIONAJ ÎN TRANSILVANIA, UNGARIA ȘI BANAT (1918-1920)** (prefață de Dumitru Preda)

Editura Militară, București, 2020, 396 pp.

● **Ionuț-Constantin Petcu – MONARCHIA, ORTODOSSIA E CATTOLICESIMO NELLA ROMANIA MODERNA (1866-1886). STORIA E RAPPORTI** (prezentazione di Gerardo Cioffari OP)

Basilica San Nicola Editore, Bari, 2020, 227 pp.

● **George Coandă, Gheorghe Șerban – ISTORIA TÂRGOVIȘTEI MILITARE. O CETATE A INDEPENDENȚEI NAȚIONALE. CRONOLOGIE ENCICLOPEDICĂ**

Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2019, 501 pp.

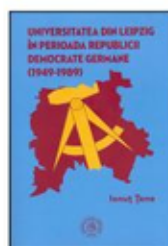
● **Pr. Dr. Constantin Cilibia, Costinel-Eugen Cilibia – BĂILE HERCULANE – ISTORIE ȘI SPIRITUALITATE** – (tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Dr. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului)

Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2019, 231 pp.

● **Laurențiu-Ștefan Szmekovics – DECORAȚII PRIMITE DE JANDARMII ROMÂNI (1916-1920). DECORATIONS RECEIVED BY THE ROMANIAN GENDARMES (1916-1920)**

Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2020, 398 pp.

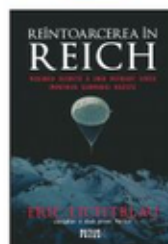
● **Ionuț Țene – UNIVERSITATEA DIN LEIPZIG ÎN PERIOADA REPUBLICII DEMOCRATE GERMANE (1949-1989)**

Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019, 107 pp.

● **Gabriel-Octavian Nicolae, Marian Moșneagu, Gheorghe Stănescu – PRINTRE SUTE DE CATARGE (1895-1945). SERVICIUL MARITIM ROMÂN. ALBUM OMAGIAL EDITAT LA 125 DE ANI DE LA ÎNFIINȚARE**

Colecția Povești marinărești, Constanța, 2020, 175 pp.

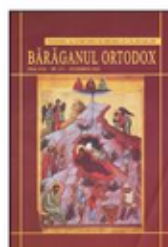
● **Eric Lichtblau – REÎNTOARCEREA ÎN REICH. MISTIUNEA SECRETĂ A UNUI REFUGIAT EVREU ÎMPOTRIVA GERMANIEI NAZISTE** (traducere din limba engleză de Adina Barvinschi)

Editura Meteor Press, București, 2020, 358 pp.

● **MONITOR STRATEGIC** (Revistă de securitate și apărare)

Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, anul XXI, Nr. 1 – 2/2020, 109 pp.

● **BĂRĂGANUL ORTODOX** (Periodic al Episcopiei Sloboziei și Călărașilor)

Anul XVIII, Nr. 211, decembrie 2020, 23 pp.

IOAN SCURTU 80 ANI

În luna noiembrie a anului trecut profesorul Ioan Scurtu a împlinit 80 de ani. Este unul dintre veteranii colaboratorilor la revista Magazin istoric.

Cariera profesională a profesorului Ioan Scurtu a fost construită cu migală și un mare volum de muncă temeinică. Munca n-a fost însă singurul suport al formării istoricului. El a adăugat hărniciei un complex de factori la fel de importanți: seriozitatea, disciplina, ambiția și încrederea în forțele sale, demnitatea, curajul și bunul simț. Și peste toate – inteligența celui care înțelege prioritățile și oportunitățile momentului. Acestea toate au făcut din el un istoric ce s-a impus.

Octogenarul meu coleg nu a contemplat timpul, i-a dat sens! Același lucru l-au făcut și alți colegi ai săi de

Profesorul Ioan Scurtu vorbind la lansarea volumului de însemnări memorialistice ale lui A.C. Cuza, alături de

doamna Georgeta Filitti și colegul nostru Marian Ștefan

generație: Georgeta Filitti, Zoe Petre, Ion Bulei, Marcel Popa, George G. Potra, Constantin Bușe, Ion Mamina. Pe toți i-am cunoscut în anii studenției. Am colaborat cu mulți dintre ei.

În facultate, despre Ioan Scurtu se știa că este nepotul lui Dumitru Almaș, conferențiar pe atunci și autor de romane cu subiect istoric, care se bucurau de un mare succes la public. Niciodată însă nu l-am auzit vorbind despre așa ceva și n-a lăsat loc bârfelor care se poartă în astfel de cazuri. Era un student conștiincios,

pe picioare proprii, care făcea cinste unchiului.

Pasionat de meserie, Ioan Scurtu și-a iubit și respectat studenții. Mă suna: „Vezi că îți trimit pe cineva...” și cel recomandat sosea în redacție. „Domnul profesor m-a trimis la dumneavoastră...” „Mulți dintre doctoranzii sau studenții trimiși au devenit colaboratori ai revistei.

Indiferent de funcțiile pe care le-a deținut, și au fost multe (director al Arhivelor Naționale, consilier prezidențial, director al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, ca să amintesc câteva), a rămas același om amabil și modest. Când a fost nevoie, l-am sunat în miez de noapte. N-a refuzat niciodată colaborarea la *Magazin istoric*. Mi-a oferit multe dintre cărțile sale și a răspuns cu plăcere când l-am rugat să participe la lansarea unora dintre cărțile mele.

Pe când pregăteam un serial cu însemnări memorialistice inedite ale lui A.C. Cuza, mulți apropiați mă sfătuiau să renunț, dată fiind personalitatea controversată a autorului. „De ce te legi la cap dacă nu te doare?” Într-una dintre zile m-am întâlnit cu profesorul Scurtu și i-am povestit. M-a ascultat cu atenție și mi-a spus zâmbind: „Dar ei cunosc textul? Eu l-am citit și cred că publicarea lui ar aduce reale servicii... Eu n-aș renunța”. M-a bucurat reacția lui și a acceptat să scrie articolul despre A.C. Cuza, la sfârșitul căruia îi anunțam pe cititori că, începând cu numărul următor, revista va publica fragmente dintr-un jurnal al controversatului om politic.

Ioan Scurtu a fost de multe ori prezent în paginile unor publicații sau în emisiuni de televiziune, în cadrul cărora și-a exprimat punctul de vedere în probleme importante de istorie. Într-o lume bântuită de oportuniști și tot felul de velcitari, Scurtu este un om de curaj. Poate și din acest motiv a rămas tânăr și activ.

Marian ȘTEFAN

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Aflăm în continuare cum s-a sfârșit povestea celui de al doilea yacht al Comisiei Europene a Dunării (Magazin istoric, nr. 1/2021).

„CAROLUS PRIMUS“ ODISEEA UNEI NAVE

SERGIU IOSIPESCU

Odată cu destrămarea armatei ruse și primejdiile ce amenințau ultima parte liberă a Regatului României, tot mai multe instituții și autorități românești, între care Parlamentul și destui refugiați, au fost adăpostiți în sudul pontic al Rusiei. Yachtul

„Carolus Primus“, sub comanda căpitanului Reynaud – cu Duiliu Zamfirescu și Piotr Karamîșev, ultimii, membri ai Comisiunii Europene a Dunării, și o parte din tezaurul acesteia, aflat sub controlul casierului Charles Grant, cu întregul său echipaj și alți câțiva refugiați – a părăsit Galații, amenințați de ofensiva inamică și, de la Sulina, s-au retras la Odessa (primăvara 1917). Tezaurul Comisiunii – „trei tone de aur“, în amintirea flăcăiașului de 13 ani Gheorghe Jurgea-Negrilești –, a fost depozitat la Credit Lyonnais din Odessa. Ceea ce se ignoră de obicei este faptul că Delta Dunării a fost apărată de armata română și nu a putut fi ocupată de inamic. „Germanofilul“ comandor Jean Bart a fost tenacele guvernator militar de la Sulina.

Sub impresia sporirii anarhiei și instaurării terorii revoluționare în Odessa, Duiliu Zamfirescu luase cuvenitele măsuri pentru ca salariile și viața echipajului să fie tot mai bune, aurul Comisiunii permițând din plin aceasta. Drapelul albastru cu stea al Comisiei, denumirea sa internațio-

nală inspiraseră oarecare respect „tovarășilor“. Dar după ce toți ofițerii cu grade superioare de pe navele ruse din port au fost arestați și duși la bordul cruciatorului „Pamiat Mercuria“, spre a fi uciși de bolșevici (noiembrie 1917), Duiliu Zamfirescu a decis ca nava să se întoarcă în patrie.

PRELUAT DE ROMÂNIA

Pregătirile s-au făcut cu primejdie și dificultate. O veche telegramă a fost măsluită spre a închipui un ordin urgent de revenire a lui „Carolus Primus“ în România și astfel a fost

PĂURAR

6

1841. Baroana Anne Isabella Milbanke primește în această zi o scrisoare de la fiica ei, Augusta Ada King, contesă de Lovelace, de 26 de ani, în care aceasta o asigură că, în fine, simte o energie inepuizabilă și insatiabilă și crede că și-a găsit sensul vieții. De fapt, Ada, fiica Lordului Byron, și ca scriitoare, este un copil problemă, un geniu al matematicii, iar în viața privată o neastâmpărată, generatoare de multe scandaluri. Mereu bolnavă, fragilă, interesată de logică, manifestă de mică rare competențe matematice și tehnologice, la 13 ani visează să zboare, chiar își construiește aripi, după ce examinează anatomia păsărilor, și va fi autoarea primului algoritm ce urmează a fi procesat de o mașină, așadar, este considerată unul dintre primii programatori de calculator din lume, o strămoasă a informaticii. Deși are trei copii, nu-și refuză relațiile extraconjugale, îi place să flirteze și pierde bani la cursele de cai.

17

1864. În cadrul cercetărilor pentru construcția unui submarin performant, sudiștii, în timpul Războiului de secesiune american, fac să funcționeze submarinul „David”, destinat să atace navele flotei federale. Nouă membri ai echipajului au sarcina să învârtască o elice prin intermediul unei lungi manivele. După multe eșecuri, în această zi, un submersibil „David” scufundă o corvetă, dar succesul îi este lui însuși fatal. Cei nouă pier odată cu el. Câtă vreme motorul nu va înlocui forța musculară, submarinul nu va fi o mașină de luptă eficace.

18

1673. Armande, soția actorului francez Jean-Baptiste Poquelin, alias Molière – mort în ziua precedentă, întors acasă târziu, seara, de la teatru, unde interpretase rolul din *Bolnavul închipuit* –, adresează rugămintea arhiepiscopului Parisului ca soțul ei să poată fi înmormântat creștinește – cutuma la Paris era ca actorii să renunțe la meserie înainte să moară. Când a văzut că îi e tot mai rău, actorul a trimis în grabă un valet la Biserica Sf. Eustache să cheme un preot. După ce s-a ales cu două refuzuri – cine s-ar fi deplasat în noapte pentru un actor, care, pe deasupra, mai era și autorul lui *Tartuffe*? –, s-a prezentat totuși unul, un anume Paysant, dar era prea târziu. Molière își dăduse sufletul.

20

1944. La Londra, aflată în război, casa reginei Wilhelmina a Olandei, supranumită Regina de oțel, retrasă în exil în Marea Britanie din fața trupelor germane care i-au ocupat țara, este bombardată și distrusă, dar, din fericire, stăpâna nu este acasă. Suverana, în vârstă de 64 de ani, îi primește în biroul ei din Chester Square pe toți neerlandezii ce fug în număr tot mai mare din țară și culege informații despre situația de acasă. Este în permanent contact cu Churchill – care o consideră, între suveranii europeni, „singurul bărbat al războiului” –, cu Eden, de Gaulle, Masaryk etc., vizitează unitățile neerlandeze ce se constituie, întreține moralul compatrioților prin discursuri la Radio Orania (emisiune în neerlandeză a BBC), unde scapă și insulte la adresa ocupantului. În mai 1945, va reveni triumfal acasă.

23

1917. 7.000 de muncitoare de la uzinele textile din cartierul Vîborg din Petrograd încetează lucrul și pornesc pe străzi strigând „Pâine!” Este reacția la criza de alimente și la creșterea prețurilor. Muncitorii ies din fabrici și li se alătură, mărșăluind umăr la umăr cu ele. La ora 10 protestatarii sunt 20.000, la amiază 50.000, iar în amurg 90.000. Apar deja pancarte pe care scrie „Jos războiul!” și „Jos țarul!”, iar oamenii sparg vitrinele brutăriilor și intră cu forța în magazinele cu alimente. Autoritățile nu par să acorde o atenție specială acestei greve. Ministrul de Interne Aleksandr Protopopov consemnează în jurnalul personal: „În general, nu s-a întâmplat nimic teribil”. Niciun ministru nu se obosește să îi raporteze lui Nicolae al II-lea, aflat la Marele Cartier General al armatei de la Moghi-lio, ceva despre revolte. Fără să bage ceva de seamă, revoluția rusă a început. În dimineața următoare ies 200.000 de oameni pe străzi.

cunoscutului general Hans Speidel –, a solicitat să i se pună la dispoziție yachtul „Carolus Primus“, ceea ce contra-amiralul adjutant Nicolae Păiș trebuise să accepte. De altfel generalul Speidel primise la 19 septembrie 1941 Ordinul „Mihai Viteazul“ pentru destoinicia arătată în apărarea litoralului și a zonei petrolifere românești împotriva atacurilor sovietice, chiar de la începutul conflictului. Întrucât contra-amiralul Nicolae Păiș fusese subsecretar de Stat la Ministerul Apărării Naționale pentru Marină între 4 aprilie 1941 și 19 februarie 1943, yachtul trebuia să fi fost pus la dispoziția generalului Speidel după luna aprilie 1941, cel mai probabil după ce acesta primise înaltul ordin românesc. Astfel, în februarie 1942 „Carolus Primus“ se afla sub pavilion german în portul Constanța.

Situație ce nu putea fi însă tolerată de Marina regală română, ale cărei cadre crescuseră în tradiția navală franceză și britanică, și nici de Ministerul Afacerilor Străine al regatului. Astfel că, în mai 1942, Comandamentul Marinei Regale cerea Flotei a IV-a germane înapoierea navei. Generalul comandant al Luftflotte 4, Konrad Zander, a promis imediat că nava, ancorată atunci la Constanța, va fi înapoiată în bună stare, doar că trebuia să fie construite pe punte două cabine pentru echipaj.

Sfârșitul războiului a aflat yachtul „Carolus Primus“ la Ghecet, Brăila, scăpat de confiscările întreprinse de Armata și Flota Roșie.

*Wilhelm Speidel,
între mareșalul Albert Kesselring
și Hermann Göring*

URMĂRIT DE PIAZA REA

Odată cu ocupația sovietică și comunistă a Regatului României, memoria istorică trebuia anihilată și astfel tot ce putea aminti de un trecut național urma să dispară. Erau vizate în primul rând însemnele monarhice, numele membrilor dinastiei române. Astfel că la 1 martie 1948 noul Serviciu de Vase și Navigație a comunicat căpităniei portului Sulina, unde era înscris yachtul, că de la acea dată el va purta numele „Neptun“.

Se pare că schimbarea patronului navei nu fusese de bun augur și protecția zeului

mărilor insuficient, pentru că, la 24 septembrie 1948, puțin după amiază, yachtul, aflat sub comanda căpitanului Mihail Marcu, ancorat la pupa pontonului din Sulina, a fost lovit de cargoul sovietic „Dunai“, ce trecuse bara și se îndrepta spre Ismail.

Reparat de bine de rău, yachtul ar fi trebuit andocat și opera sa vie (partea aflată sub apă) revizuită, întrucât nu mai navigase de aproape șapte ani, după cum arăta în martie 1951 o expertiză efectuată din dispoziția căpitaniei portului Sulina. Totuși, având în vedere lipsa acută de nave, după preluarea celei mai mari părți dintre ambarcațiunile românești de către U.R.S.S. și de sovromuri, se acorda „Neptunului“ – ex „Carolus Primus“ – o licență de navigație de un an de zile, până în martie 1952. Yachtul era repartizat ca navă-școală la Regionala transporturi maritime Constanța, din 1954 fiind înregistrată în patrimoniul Direcției Regionale a Navigației Civile Constanța, pentru școala medic de marină.

Speranțele provocate de Tratatul de Stat pentru Austria din mai 1955, repede curmate, au determinat totuși o firavă relaxare a terorii comuniste, marcată între altele și de o mai

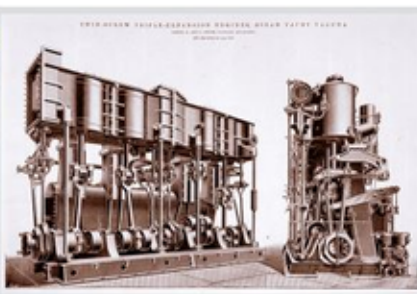
mare accesibilitate și mobilitate pe litoralul românesc.

În vara anului 1955 s-a decis amenajarea yachtului „Neptun“ ca navă de categoria a IV-a, pentru scurte excursii pe mare ale „oamenilor muncii de la orașe și sate“, aflați pe litoral.

Urcat în iunie 1955

Palatul Comisiei Europene a Dunării din Sulina

Planurile și mașina yachtului

obținut acordul „comitetului securității” bolșevice pentru deplasarea navei la Sulina. Nici măcar un sfert din aurul depus la Credit Lyonnais din Odessa nu a mai putut fi recuperat. În preajma plecării, yachtul a trebuit să se adăpostească sub faleza țărmului spre a scăpa de tirul trupelor bolșevice și naționaliste ucrainene care își disputau portul.

În sfârșit, deși cu carena îngreuiată de algele crescute și cu căldările prost încălzite de cărbunele din bazinul Doneț, inferior celui de Cardiff, obișnuit mașinii yachtului, „Carolus Primus” și-a croit drum spre gurile Dunării, urmând o navă de pasageri cu zbatuiri printre barajele de mine submarine ce apărau portul Odessa.

Precum în alte vremuri, pilotina Comisiunii Europene, „Petro”, cu căpitanul Baracioglu, a ieșit în întâmpinarea yachtului, aducând primele știri despre bombardarea orașului de aviația germană, devastarea sa mai apoi și discuțiile din comitetul bolșevic local dacă Sulina n-ar trebui prefăcută în scrum.

Călătorii de pe „Carolus Primus”, ancorat la vreo șase mile în amonte pe

brațul Sulina, au avut într-o noapte spectacolul cumplit al leproșilor muritori de foame care cerșeau pâine și apoi al cumplitei explozii accidentale a depozitului de torpile din oraș. Rușii rămași în viață au părăsit orașul și yachtul a putut reveni la vechiul său loc de acostare din fața palatului Comisiunii Europene a Dunării de la Sulina.

Odiscea lui „Carolus Primus” în Primul Război Mondial se încheiea.

Prin Aranjamentul privitor la exercitarea puterilor Comisiunii Europene a Dunării și Protocolul final, semnate la 18 august 1938 la Sinaia, prin

care practic se desființa Comisia Europeană a Dunării, statul român prelua întreaga avere mișcătoare și nemișcătoare, terestră și plutitoare a Comisiunii, cu excepția sediilor administrative de la Galați și Sulina. Astfel și yachtul „Carolus Primus” revenea Regatului Românici.

SCAPĂ DE CONFISCĂRILE SOVIETICILOR

Izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial avea să aducă din nou yachtul nostru în prim-plan. Istoria yachtului după 1942 a făcut obiectul documentatelor pagini ale domnului comandor Marian Moșneagu.

După ultimatumul sovietic și anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei de U.R.S.S., regele Carol al II-lea solicitase lui Hitler, la 2 iulie 1940, trimiterea în România a unei misiuni militare germane și garantarea noilor granițe ale regatului. Ca urmare a negocierilor Guvernului generalului Ion Antonescu din 15 – 20 septembrie 1940, la 10 octombrie a început instalarea în România a Misiunii militare germane. Pentru funcționarea sa, statul român îi puna la dispoziție și un număr de nave comerciale și militare.

Generalul-locotenent Wilhelm Speidel (1895 – 1970), șeful Misiunii militare aeronautice din România – și fratele mai

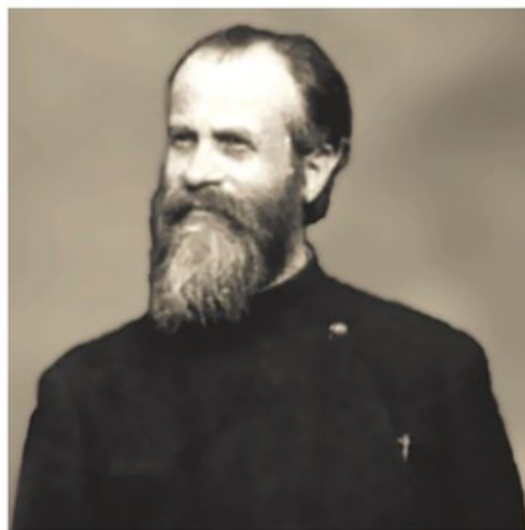
Duliu Zamfirescu

PĂRINTELE PAULIN LECCA ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Ca și în cazul mitropolitului Bartolomeu Anania, viața părintelui Paulin Lecca s-a intersectat în mod repetat cu membrii Rugului Aprins, fără ca acesta să fi făcut parte efectiv din acest grup – cum greșit se crede.

Părintele Paulin Lecca (1914 – 1996) s-a născut în Basarabia, în localitatea Babele (județul Ismail), iar la botez a primit numele Victor. Tatăl său a fost învățător, ulterior preot. Victor Lecca a urmat cursurile Seminarului Teologic Ortodox și apoi ale Facultății de Teologie Ortodoxă, amândouă la Chișinău. Aici i-a avut profesori pe Nichifor Crainic și pe Gala Galaction – al căror discipol s-a considerat toată viața. În anul 1940 a devenit frate la Mănăstirea Frăsinei, tot aici va fi și călugărit sub numele de Paulin. Fiind basarabean, a devenit preot misionar în satele din Transnistria

în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Ajunge la Odessa și este printre primii români care îl întâlnesc (probabil în 1942) pe părintele Ioan Kulighin (Ioan cel Străin; *Magazin istoric*, nr. 9/2018), care urma să fie găzduit ca refugiat politic în România timp de trei ani la Mănăstirea Cernica. O perioadă scurtă, părintele Lecca a fost stareț la Mănăstirea Arnota. A avut funcția de exarh (responsabil, inspector) al mănăstirilor în Arhiepiscopia Bucureștilor și în eparhia Dunării de Jos (Galați). Pe parcursul vieții avea să viețuiască prin mai multe mănăstiri, anume: Frăsinei, Govora, Cozia, Schitul Rarău, Antim, Gologanu, Sâmbăta, Arnota, Crasna ș.a. Ultimii ani ai vieții și i-a petrecut la Mănăstirea Rogozu (Vrancea).

Actul de transfer al părintelui Paulin Lecca (sus) de la Mănăstirea Frăsinei (jos) la Schitul Rarău

O FIRE DIFICILĂ

Întrucât a avut avantajul cunoașterii limbii

pe doc la șantierul naval Constanța, i s-au amenajat sub punte, la prova, două cabine pentru echipaj, iar în câteva cabine dintre careul ofițerilor și salonul de la pupa, toalete. De-a lungul bordurilor au fost montate bănci.

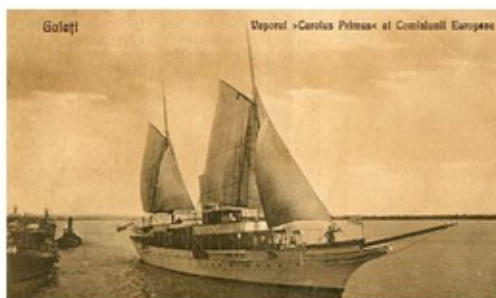
Dar abia terminate aceste transformări, la 2 septembrie 1955, urmărit de o piază rea, „Neptun” a fost abordat în preajma danci 19 de nava turcă „Karşıyaka”, în urma unei manevre greșite. I-a fost zdrobit bompresul și distrus galionul.

Noi lucrări de reparație au urmat la același șantier, înlocuindu-se și plăcile mai subțiri de 8 mm de la opera vie, s-au întărit varangele și s-au înlocuit vechile catarge. Deși încă de la finele lui mai 1958 reparațiile se încheiaseră, abia peste aproape un an, în mai 1959, Căpitania portului Constanța autoriza călătoriile navei, nu mai departe de 2 – 3 mile de țărm și cu cel mult 50 de persoane la bord, incluzând și echipajul.

ÎN LOC SĂ AJUNGĂ LA MUZEU, LA FIARE VECHE

Și astfel, într-o zi de iulie a anului 1959, am pășit pe puntea lui „Carolus Primus”, acum „Neptun”. Călătoria era un dar al părinților, obținută de mama, medic la Căile Ferate Române și o vreme la taberele de copii de la Vasile Roaită, fostă Carmen Sylva, astăzi Eforie Sud!

„Cu vaporașul Vacanța, am pornit pe trei luni înspre larg...”, dar nu pe melodia pe care nu de mult o auzisem chiar de la Silvia Chicoș în tabără, ci precum un

Pe Dunăre, în dreptul orașului Galați

Căpitan la 15 ani – croul lui Jules Verne – alergam spre timonă să urmăresc manevrele yachtului. Am cutreierat apoi nava de la un capăt la altul, urmat de tatăl meu – un dunărean – și am văzut emblema șantierului naval „Anthony and John Inglis Ltd.” din Glasgow, cu anul construcției. În fața asaltului puștiului de 11 ani, cunosător al greementului navelor și al părților mașinii, căpitanul a îngăduit coborârea la cazane, cățăratură pe catarge (dar nici prea sus!), în vreme ce-i arăta doctorului Anatol Iosipescu minunatul salon cu lambriuri din lemn de mahon și teck.

Pornisem pentru o croazieră de trei ore în larg, în protestele călătorilor care se așteptau și cereau măcar cinci ceasuri. Această însă doar până la depășirea vechiului dig, de atunci, al portului Constanța. Marca Neagră, montată, a făcut ca micul yacht să primească din plin toată hula și ruliul valurilor scurte, vestite, ale Pontului. Lambriurile sa-loanelor au început să scârțâie dureros și, după nici un ceas și jumătate, călătorii rugau pe căpitan să revină în port.

Am avut tristețea să văd risipit visul mării croaziere pontice, dar prima călătorie pe mare la bordul lui „Carolus Primus” îmi este nespuse de vie și acum, după 60 de ani!

Dar, în primăvara anului următor, 1960, nava era din nou trasă pe doc și, după o altă expertiză, noi restricții erau impuse pentru navigație. Andocat din nou în 1961, „Neptun” era socotit a avea carena într-o stare catastrofală și după o expertiză și o contraexpertiză, în 1963 nu i se mai acorda permisul de navigație.

Ancorat la dana bazinului Salvamar din Constanța, la 15 noiembrie 1966 „Neptun” a început să fie demantelat, operație încheiată la 20 martie 1967. Din minunata înfăptuire a șantierului naval „Anthony and John Inglis Ltd.” din Glasgow rămăseseră 109.459 kg de fier, expediate pe calea ferată spre furnalele Reșiței, 20 kg de cupru, 88 kg de alamă și 11 kg de aluminiu, predate Întreprinderii de Colectare a Metalelor. Peste o tonă de material lemnos fusese înregistrată ca „deșeurii” la magazia NAVROM. Unele componente ale navei au fost recuperate de Școala Navală și Șantierul Naval Constanța, unde li s-a pierdut urma.

Dispariția lui „Carolus Primus” era comunicată sec, abia la 10 mai 1971, printr-o adresă a Departamentului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene către Căpitania portului Constanța, spre radierea numărului 3.612 din Registrul matricol al navelor, fiind clasată ca „cpavă” și demantelată.

Am pierdut astfel încă una dintre navele care ar fi făcut mândria oricărui muzeu al marinei, un monument istoric nautic așa cum nu mai avem. Odissea lui „Carolus Primus” este încă o reflectare a istoriei românilor sub vremurile cumplitei secol al XX-lea. ■

în mănăstirile ortodoxe românești, în plin comunism, sub formă de samizdat.

Așadar, se poate spune cu certitudine că părintele Paulin Lecca avusese o relație privilegiată cu călugărul rus refugiat în România și că a ajuns pentru puțină vreme la Mănăstirea Antim. Implicarea sa în „planul editorial” al celor de la Rugul Aprins este neîndoiebnică.

Ulterior, în vara anului 1957, părintele Paulin Lecca se transferă de la Mănăstirea Frăsinei la Schitul Rarău – la invitația insistentă a părintelui Daniil Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017), după cum se vede în documente. Se presupune că relația celor doi fusese destul de bună, până atunci. Din păcate, și unul, și celălalt aveau temperamente care se încingeau repede, astfel încât – rezultă din memoriile părintelui Paulin Lecca – la arestarea părintelui Daniil Sandu Tudor, petrecută în vara anului următor (iunie 1958), relația lor era deja rece.

CONTROVERSE NECLARIFICATE

Ca și în cazul părintelui Daniil Sandu Tudor, numai cei care l-au cunoscut îndeaproape pe părintele Paulin Lecca au o perspectivă luminoasă a prezenței acestuia. Astfel, unul dintre ucenicii săi apropiați, actualmente episcop al Giurgului, PS Ambrozic, notează: „Să vă mai spun despre cum era el văzut în mănăstirea noastră [Crasna, Prahova]... La părintele Paulin Lecca veneau foarte mulți credincioși. Avea un dar al lui de a atrage credincioșii. Veneau foarte mulți, și tineri, și bătrâni. Oamenii cu tot felul de probleme, dar el le vorbea la toți foarte mult din *Frații Karamazov*. El știa că starețul Zosima nu fusese altcineva decât Starețul Ambrozic de la Optina, dar tot ce am citit noi în *Frații Karamazov* el trăia; probabil că fusese și la Optina. Veneau și foarte

mulți tineri; nu știu dacă cei de la A.S.C.O.R. [Asociația Studenților Creștin-Ortodocși Români]... Nu, aceștia l-au descoperit ulterior, când era la Mănăstirea Rogozu, de unde l-au și adus la conferințe. Pentru toți cei care veneau la el avea un antidot, avea un sfat pentru fiecare problemă [...] Vă spun, am cunoscut personal oameni care plecau îmbărbătați și înșeninați după o discuție cu părintele Paulin. Ce să mai vorbim de predici... Noi ne uitam cu nerăbdare pe planificarea care se făcuse la altar, în care se spunea cine în ce duminică va predica, căci abia așteptam să vină rândul părintelui Paulin. Când predica, vorbea cu predilecție despre rugăciune... Totul venea spontan. Se uita, precum fac predicatorii mari, să vadă ce oameni formează auditoriul, se ruga pentru ei și ce-i dădea Dumnezeu să grăiască, aceea grăia; comunica ce avea de spus aproape fără să se folosească de cuvinte... era o legătură sufletească puternică. Nu-i cunoștea, mulți dintre ei îl vedeau poate pentru prima oară, însă el se uita și parcă îi înțelegea; avea așa o premoniție și înțelegea dintr-o privire problemele lor. Oamenii erau foarte atenți, putea să vorbească jumătate de oră și nimeni să treacă de pe un picior pe altul. Nimeni nu se plictisea, căci tot ce spunea el era viu și din viață”.

Articolul de față i se datorează în bună măsură mărturiei PS Ambrozic, întrucât, recunosc, eu însumi am fost captiv controverselor legate de activitatea părintelui Paulin Lecca. Trebuie să o spunem pe sleau: viața părintelui Paulin Lecca nu este îndeajuns studiată și lămurită, nici relațiile sale cu poliția politică comunistă

Mănăstirea Rogozu

ruse, părintele Paulin Lecca a tradus mai multe cărți, printre care *Pelerinul rus*, *Din viața și învățătura stareților*, de Igor Smolici și *Icoana și cinstirea sfintelor icoane*, de Serghei Bulgakov. Este și autorul câtorva scrieri personale, cu caracter memorialistic, și al unor pagini cu caracter catchetic și apologetic. A mai scris un volum intitulat *Frumosul divin în opera lui Dostoievski*.

Viața părintelui Paulin Lecca nu a fost lipsită de convulsii. Astfel, conform unei fișe biografice laice ceva mai exacte ajunse la părintele Grigore Băbuș, la Biblioteca Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită de fratele său de sânge, numit Vladimir, aflăm următoarele despre părintele Paulin Lecca: se refugiază în România, în urma cedării Basarabiei (iunie 1940); este încadrat ca funcționar la Ministerul Propagandei, condus de fostul său profesor, Nichifor Crainic (septembrie, 1940); demisionează din minister și – în urma unei deziluzii sentimentale, aflăm din altă sursă – pleacă la Mănăstirea Frăsinei, pentru a se călugări (noiembrie, 1940); revine în Basarabia și primește aprobare pentru a face apostolat în Transnistria (1941); predă religia în câteva școli din Odessa și intră în redacția unei reviste ortodoxe, cu ajutorul episcopului Antim Nica (1942); în același an este încorporat în Regimentul 6 Roșiori Bălți – părintele Lecca acceptă, de bună voie, dar, din motive religioase, refuză să pună mâna pe armă, fapt pentru care este arestat și condamnat la moarte; va fi eliberat abia în anul 1944 (Timișoara); revine la Mănăstirea Frăsinei, apoi se deplasează la Facultatea de Teologie

Ortodoxă din Suceava, unde își susține teza de licență.

Traseul biografic al părintelui Paulin Lecca este destul de întortocheat, prin foarte multe mănăstiri, nu își găsește un loc al său, poate și fiindcă avea o

fire destul de dificilă.

Pentru că îl cunoscuse pe părintele Ioan cel Străin la Odessa, acesta din urmă, refugiat politic în România, îi scrie personal și îl invită pe părintele Paulin să vină la Mănăstirea Antim pentru a traduce împreună din limba rusă câteva cărți esențiale dedicate vieții isihaste. Părintele Paulin susține în scrierile sale autobiografice că la insistențele părintelui Ioan cel Străin ajunge la București, însă nu-l mai găsește pe acesta, întrucât fusese deja arestat de trupele sovietice (finalul anului 1946), iar în curând călugărul rus urma să fie trimis în U.R.S.S. (începutul anului 1947), pierzându-i-se urma.

Se pare că legătura dintre cei doi era destul de apropiată, fiindcă ucenici de-ai părintelui Paulin Lecca povestesc despre câteva obiecte personale de-ale părintelui Ioan cel Străin ajunse în posesia părintelui Paulin Lecca. Bun cunoscător al limbii ruse, părintele traduce, într-adevăr, una dintre lucrările fundamentale dedicate isihasmului, adusă în țară de duhovnicul rus, anume: *Pelerinul rus*. Acesta era originalul, românii aveau deja acces la o variantă care circula în limba franceză. O altă lucrare inedită dedicată rugăciunii isihaste, foarte importantă, adusă tot de părintele Ioan cel Străin a fost *Sbornicul* (în ediția Mănăstirii Valaam, Karelia, 1936), pe care părintele Paulin Lecca susține că l-ar fi tradus. În limba română nu există însă decât o traducere publicată prima oară abia în anul 1993, realizată de părintele Gheorghe Roșca. Nu se știe cu exactitate care este contribuția părintelui Paulin Lecca la această traducere – a cărei dactilogramă a circulat destul de mult

PELERINUL RUS

Coperta cărții *Pelerinul rus și Mănăstirea Valaam din Karelia*

Părintele Paulin Lecca, pe când era exarh al mănăstirilor

CEAPA ÎN COTIDIAN ȘI MAGIC

Dr. GEORGETA ROȘU

Plantă erbacee legumicolă comestibilă, ceapa (*allium cepa*) își are originea în zonele de stepă din Asia Centrală și de Vest și face parte dintre cele mai vechi plante cultivate de om (aproximativ cu 5.000 de ani în urmă). Este folosită în alimentație, la prepararea mâncărilor sau în salate, dar și ca leac. În Antichitate, egiptenii o considerau simbol al vieții eterne datorită structurii sale – formă circulară compusă din inele concentrice. De aceea era oferită zeilor și era folosită ca monedă. Romanii o întrebuințau ca aliment, dar o purtau și ca amuletă în timpul marilor epidemii de pestă, ceapa fiind considerată aducătoare de sănătate și longevitate.

La români e cunoscută ca „slănină de post” sau „brânză sârbească”. Din ceapă se făcea calendarul în noaptea de Anul Nou. Se alegeau din cepe mari, frumoase, 12 foi, în care se puneau puțină sare. Fiecare foaie purta numele unei dintre cele 12 luni ale anului. În dimineața zilei Sfântului Vasile, la 1 ianuarie, gospodarii se adunau să vadă în care foaie s-a adunat mai multă apă. Acea lună era considerată că va fi cea

Cultivarea cepei reprezentată într-un tratat de medicină de secol XIII

mai bogată în precipitații.

În zone ca Suceava, Banat, Țara Oltului, Teleorman, foile de ceapă se puneau pe masă sau pe tocul geamului. Dacă doar o parte din foaie aduna apă se spunea că în luna respectivă vor fi ploii doar în prima parte sau în a doua parte a lunii. Dacă nu se aduna apă deloc, luna respectivă era considerată a fi secetoasă (Zach C. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român*).

În satele din Vâlcea se credea că nu era bine să arunci în foc ceapă sau să mănânci foaia de ceapă acoperită de picliță pentru că puteai să captezi dureri de ochi sau chiar să-ți pierzi vederea. Când se termina o funic de ceapă, în Maramureș și Suceava, împletitura funici nu era pusă pe foc, ci era aruncată în drum, pentru ca anul ce urma să le aducă roade bogate în hambare (Mihai Dăncuș, *Rituri de separare, agregare și inițiere*).

În Muntenia se spunea că persoanele care îi visau pe cei morți din neam trebuia să arunce trei săptămâni la rând, în ziua de luni, câte o ceapă, cu mâna dreaptă, prin fereastra deschisă. Credeau că ceapa, cu puterea ei, va lua duhul mortului și-l va călăuzi către lumea de dincolo și nu va mai rătăci printre cei vii. În imaginarul colectiv s-a păstrat credința că dacă visezi o persoană decedată, să-i dai de pomană o ceapă (Suceava, Buzău), pentru

În chiliea părintelui Paulin

(Securitatea) – sunt chestiuni care vor fi clarificate de viitoare studii.

Ceea ce este cert, avem de-a face cu o personalitate a Bisericii Ortodoxe Române, cu o bună priză la literatură și la cultura universală, în general, a cărei vocație mistică este neîndoieabilă. Nu toți cei care s-au intersectat cu Rugul Aprins au fost în mod necesar și membri ai acestei grupări, cum greșit se consideră în anumite medii bisericești. În

opinia subsemnatului, părintele Paulin Lecca a ratat șansa de a se lăsa locuit de Duhul Rugului Aprins, dar aceasta nu înseamnă că viața sa de ordin spiritual ar fi fost mai prejos...!

Paginile sale de memorii regăsite în jurnalul deghizat în roman, intitulat *De la moarte la viață* (Editura Paideia, 2011), jurnalul propriu-zis publicat în două volume (Editura Studion, Bacău, 2013 și 2014) au adesea o alură demonstrativă, cum se petrece și în cazul mitropolitului Antonie Plămădeală – a cărui colaborare cu Securitatea nu mai este un secret. Dincolo de acestea, se întrevide în paginile părintelui Paulin Lecca o viață mistică de profunzimi greu de imaginat, fapt pentru care criticul literar Valeriu Cristea a salutat entuziast apariția volumului *De la moarte la viață*, scriind în postfață că este „o carte cum nu s-a mai scris în limba română, o carte unică despre oameni de toate naționalitățile, buni și răi, despre oameni răi care se transformă în oameni buni... O carte având în centru ei un om fericit, un fericit pe care l-a «lins» flacăra Sfântului Duh”. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 martie 2021, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

– Care sunt obiectivele turistice admirate de romani
ce „cântau” la răsăritul soarelui?

Răspunsul corect la Blitz... Concursul din decembrie 2020 este:

„Prieten și frate”

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Munteanu Constantin**, din **Pleşești**, jud. Buzău.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2021.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: mistoric@gmail.com

LOLA MONTEZ

ANA DARIE

La 5 decembrie 1851, vaporul cu aburi The Humboldt a acostat la cheiul 4 al portului Staten Island, New York. În ciuda vremii nu tocmai favorabile, o mulțime impresionantă îl aștepta cu sufletul la gură. Tunurile erau și ele pregătite pentru salvele de bun venit. De pe punte, una dintre pasagere urmărea întreaga agitație cu zâmbetul pe buze: iată America la care visase; America în care spera să își reinventeze cariera; America pe care o va avea la picioare. Cu un pas sprinten, s-a pregătit să atingă pământul făgăduinței.

Dar, stupoare!? – nici urmă de aclamații... Ochii publicului erau în continuare îndreptați spre pasarelă. Așteptau! Contesa Eliza Rosanna de Landsfeld, cunoscută în epocă după numele de scenă, Lola Montez, se înșelase amarnic. Newyorkezii nu veniseră să o întâmpine pe ea, ci pe eroul revoluției pașoptiste Lajos Kossuth! Dezolată, la brațul agentului Edward P. Willis și însoțită de câțiva servitori, Montez a părăsit portul.

Cu toate că se cunoșteau, cei doi au călătorit 15 zile la bordul aceluiași vapor fără să fi avut, se pare, prea dese contacte. De vină a fost starea de sănătate proastă a lui Kossuth, care a suportat cu greu traversarea oceanului, ieșind doar arareori din cabină. Celebra dansatoare, a cărei aventură cu regele Ludovic I al Bavariei făcuse înconjurul lumii (*Magazin istoric*, nr. 2/1994), nu s-a dat însă bătută. După cum

a arătat istoricul Klara Kingston-Tiszai, chiar dacă Lola nu s-a aflat în anturajul lui Kossuth (într-o scrisoare datată 24 noiembrie 1851, Karl Marx își informa prietenul, Fr. Engels: „Tu știi că a plecat pe 20, dar nu ai habar că l-au însoțit Lola Montez și cavalerul Göhringer”), ea a făcut numeroase încercări de a-i atrage atenția, abordându-l în special pe prietenul acestuia, politicianul și scriitorul Ferencz Pulszky (1814 – 1897). În restul

timpului, a făcut însă ceea ce știa ca mai bine: să-i fascineze și să-i amuze atât pe ceilalți pasageri, cât și pe membrii echipajului.

Căci ea era, fără nicio urmă de îndoială, Diva! Era cea care le furase inima lui Liszt, George Sand, Alexandre Dumas, prințului Varșovici, Igor Paskevici (1782 – 1856) sau regelui Ludovic I al Bavariei (1825 – 1848). Cu formele sale perfecte și mișcărilor lascive, ea

Calendarul cepei, un obicei de Anul Nou

că prin puterea ei ceapa liniștea duhul celui mort.

În Bucovina mamele puneau la geam în seara Anului Nou, pentru copiii lor, foi de ceapă în care presărau sare. Puneau câte o foaie pentru fiecare copil. Cel în a căruia foaie se aduna mai multă apă era considerat a fi cel mai norocos. Ca să aibă lapte pentru prunci, mamele care alăptau tăiau o ceapă în patru bucăți și o mâncău. Sau doar o creștau în patru și o lăseau pe ghizdurile puțului în noaptea dintre Sfânta Miercuri spre Sfânta Joi sau dintre Sfânta Vineri spre Sfânta Sâmbătă. Dimineața, femeia mânca ceapa cu credința că va avea lapte să poată să-și hrănească pruncul. În alte locuri, femeile lehuze duceau joi seara o ceapă la marginea unei ape curgătoare. O luau în dimineața următoare, o sărau și apoi o mâncău cu credința că tot ce fusese rău se duse pe apă, iar ele vor avea lapte să-și hrănească pruncul. Alte mame curățau o ceapă și o țineau peste noapte într-o ulcică acoperită. Dimineața îi puneau sare și o mâncău stând așezate pe cormanul plugului (simbol al puterii și al fertilității), cu credința că vor avea lapte pentru prunc.

În satele din Țara Oltului, lehuzele legau cu sfoară o ceapă și mergeau la râu. Acolo o cufundau în apa curgătoare care avea să ia toate bolile și toate necazurile sau farmecele făcute asupra lor. Când veneau acasă o lăseau în iarba verde (simbolul vieții) și apoi o mâncău cu o felie de pâine, cu credința că vor avea cu ce să-și hrănească pruncul (Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe populare*). Ceapa era folosită și la descântatul unor boli ale copiilor.

În satele din Gorj, copiii cu dureri abdominale

erau „descântați de rânză”. Bătrânele satului tăiau o ceapă în două. O jumătate era descântată cu un fir de pai luat dintr-o mătură (care e simbolul curățirii de rele și de boli) și un ac cu gămălie neagră. După descântat, cealaltă jumătate era pusă pe buricul copilului bolnav, iar jumătatea descântată îi era dată să o mănânce, boala fiind astfel învinsă (Vasile Cărbăș, *Tradiții și obiceiuri pe Valea Jaleșului*).

Ceapa coaptă era folosită și pentru tratarea rănilor infectate. Se aplica ceapa pe rană și se înfășura locul. După câteva aplicări rana se

vindeca. Tusca copiilor se calma cu sirop făcut din ceapă. Ea era folosită și pentru abilitățile ei de purificare a aerului, de distrugere a bacteriilor și a germenilor. De aceea se recomandă să ții în casă o ceapă tăiată și chiar să-ți oblojești tălpile înainte de culcare pentru ca acidul formic, care ne face să lacrimăm, să intre prin piele în sânge și să ne purifice sângele, absorbind toxinele din corp.

Fetele de măritat puneau în noaptea dintre ani foi de ceapă cu multă sare. Acea la care se aduna mai multă apă era cea mai aproape de măritiș, fiind considerată și cea mai norocoasă. Se credea că cine visa că mănâncă ceapă putea să treacă printr-o perioadă cu multe necazuri și supărări. Cine visa că punca ceapă la copt era posibil să devină ținta unor calomnii, iar cine visa ceapă sau praz putea să treacă prin necazuri și amărăciuni. Din foile de ceapă femeile obțineau tonuri de maron cu care vopseau bumbacul, cânepa sau lâna sau la Paști colorau ouăle pascale.

În popor ceapa a rămas imortalizată în proverbe și ghicitori: Lacrimile de ceapă nu ating inima; Ceapa îi face să plângă și pe moștenitor și pe văduvă; și ceapa se crede în rândul fructelor; Ceapa, cât o desfoi, tot se mai desfoaie; Să nu crești precum ceapa, cu capul în pământ; Dăruiește întotdeauna cu gingășie, chiar dacă e vorba doar de o ceapă; Cât mă gândesc eu la tine ceapă, la fiecare îmbucătură, o lacrimă.

Iată și câteva dintre ghicitori: Am o grasă ju-păneasă./ Îmbrăcată-n rochii de mătăasă/ De-ncep a o dezbrăca./ Toți încep a lacrima; Parcă e un măr frumos./ Dar păcat că-i mustăcios/ Ia ghicește ce-i; Sus plete, jos mustețe/ La mijloc cămeșe crețe./ Ghici ce e! ■

1843, dansatoarea care stârnise întregul iureș s-a arătat indignată. Totul e doar o „cruzime“, o „calomnie“: ea s-a născut la Sevilla, în 1823; nu a fost niciodată până atunci la Londra. Fugise din țara natală din cauza instabilității politice (provocată, în special, de moartea lui Ferdinand al VII-lea, urmată de o criză dinastică, 1833 – 1840). Cinc îi va mai pune vreodată cuvintele la îndoială se va trezi cu o acțiune în justiție!

Lola începuse să se reinventeze. Întreaga viață, de acum înainte, va urma aceleași rețete. Ani și locuri diferite de naștere: fie clar Sevilla, dintr-un tată ofițer în serviciul lui Don Carlos și o mamă de origine irlandeză, născută la Havana; fie lăsând să planeze incertitudinea, cum a făcut în *Autobiografia* (publicată în 1858): „Unii spun că ar fi Spania, alții, Geneva, alții – Cuba, India sau Turcia“. Dar și părinți care mai de care mai exotici: țigani spanioli; prinți indieni; un faimos torcador – Francisco Montes Reina, supranumit Paquiro (1804 – 1851) – sau chiar lordul Byron.

Conștientă că nu mai putea rămâne multă vreme la Londra, Lola Montez s-a gândit că varianta cea mai înțeleaptă ar fi să își caute succesul pe alte scene europene. Se pare că s-a îndreptat inițial spre Belgia, dar la Bruxelles nu a fost primită după cum spera. Așa că a ales Germania. Unii biografi înclină să creadă că prima oprire ar fi fost Dresda, unde l-a întâlnit pe Franz Liszt. Fascinat, unul dintre cei mai cunoscuți pianiști și compozitori ai veacului s-ar fi îndrăgostit pe dată și s-a decis să o însoțească în așa-zisul

Tabloul realizat în 1860

turneu european.

A urmat Berlinul – festivitățile organizate de regele Prusiei, Frederic Wilhelm al IV-lea (1840 – 1861), în onoarea țarului Nicolae I (1825 – 1855) au reprezentat ocazia perfectă pentru a-și face remarcată prezența scenică. Impresionați, se pare că nobilii ruși au invitat-o să le facă o vizită la Sankt Peterburg. Nefiind încă decisă dacă să o onoreze sau nu, Lola s-a pus din nou la drum. Varșovia a fost următoarea oprire. Polonezii au întâmpinat-o entuziasmați, și nu numai publicul de rând. Prințul Ivan Paskevici, ofițerul rus ce se implicase în înăbușirea insurecției poloneze (1830 – 1831), pentru care a și fost numit locotenent-general al Regatului (1831 – 1856), i-a căzut iremediabil în mreje. Doar un simplu surâs, o privire sau un cuvânt din partea prea-frumoasei Lola – și ofițerul era gata să-și ofere nu numai inima pe tavă, ci chiar și cele mai spectaculoase bijuterii sau pământuri. Numai că exotica dansatoare nu l-a găsit deloc pe placu-i – nici fizic, nici spiritual. Zvonurile legate

de comportamentul tiranic au convins-o să îl refuze.

Prințului de Varșovia nu i-a venit să creadă: să îl refuze o dansatoare?! A trecut imediat la represalii. Nicio reprezentare a Lolei nu a mai putut fi dusă până la capăt, din public agitatori plătiți au început să o huiduie. Dar nici ea nu s-a lăsat mai prejos. Transformându-și în aliați admiratorii polonezi – care se arătau încântați de decizia luată împotriva opresorului –, a stârnit aproape o revoltă de stradă. În strigăte contra autorităților imperiale țariste, o mulțime furioasă a condus-o spre hotel. Paskevici a emis un ordin de arestare. Lola Montez nu putea să scape nepedepsită. Baricadată în cameră, cu un pistol în mână, tânăra s-a decis să opună rezistență – se arată într-o biografie romanțată. Indiferent de veridicitatea unui detaliu sau al altuia, un lucru rămâne cert: dansatoarea a fost obligată să părăsească, până la urmă, Polonia. S-a îndreptat spre Rusia. Interesantă alegere! Căci nu avea cum să nu fi ajuns la urechile țarului întreaga afacere, și totuși, ea a fost bine primită la Curtea de la Sankt Peterburg. Nu există însă însemnări clare că ar fi și dansat acolo.

După opulența țaristă, Lola a ales rafinamentul parizian. La 27 martie 1844, și-a făcut debutul la Operă. Se pare că un cuvânt greu de spus în semnarea contractului l-a avut și Alexandre Dumas, fascinat, la rândul-i, de grația și personalitatea Lolei. Cu toate că audiența s-a arătat „uimită și încântată“ – după cum nota o gazetă a timpului –, unul dintre cei mai influenți critici de artă,

reuşise să umple sălile teatrelor europene. Dar şi să scandalizeze o întreagă lume... Era Lola Montez şi venise în S.U.A. să se reinventeze!

Marea majoritate a biografilor înclină să creadă că 17 februarie 1821 ar fi cea mai veridică dată de naştere a Elizei Rosanna Gilbert, fiica lui Edward, ofiţer în armata britanică, şi a Elizei (născută Oliver), descendentă unui membru al Parlamentului Irlandei. Era primul copil al cuplului, a cărui căsătorie fusese oficială cu an în urmă, şi a venit pe lume la locuinţa acestuia situată în satul Grange, comitatul Sligo, nordul Irlandei. În martie 1823, familia s-a mutat în India, unde Edward primise un post la baza din Danapur. Odată ajunşi, au devenit rapid vedete! Meritul i-a aparţinut aproape în totalitate Elizei, consoarta de puţin peste 18 ani, a cărei frumuseţe i-a subjugat pe toţi. Se părea că familia intrase într-o zodie norocoasă. Dar fericirea nu a durat prea mult: în doar câteva luni, Edward a fost răpus de holeră, iar tânăra văduvă s-a recăsătorit rapid cu un ofiţer. Pentru Eliza Rosanna au urmat ani grei...

A fost trimisă înapoi în Marea Britanie, mai precis în Scoţia, sub tutela familiei tatălui vitreg. La doar 16 ani, i s-a decis căsătoria. Se spera că soţul ales, tot ofiţer de carieră, Thomas James, va fi în stare să îi potolească firea răzvrătită. Din mariajul care a durat aproape cinci ani, Eliza Rosanna a rămas doar cu durere şi neîmplinire, după cum a notat în autobiografie.

Tabloul realizat în 1847 de Joseph Karl Stieler

Thomas „nu a avut nici mintea pe care să o respect, nici inima pe care să o pot iubi. Asemenea relații, ca și caii fugari, se vor termina cel mai sigur prost. Sfatul meu, adresat tuturor tinerelor care se gândesc să facă un asemenea pas, este că mai bine s-ar spânzura sau s-ar îneca cu o oră înainte, decât să meargă pe această cale“.

Odată cu divorțul, cerut de soț în decembrie 1842 pe motiv

Lola Montez a fost un client fidel al atelierelor fotografice

de adulter, pentru Eliza Rosanna începea o nouă cră. Era tânără, frumoasă, dezinvoltă, mereu având o replică pregătită – atuurile perfecte pentru a cuceri scena. Iar pentru a se pregăti cât mai bine, a ales să ia câteva lecții de la una dintre cele mai respectate profesoare de actorie ale vremii, Frances Maria Kelly (1790 – 1882). Se pare că aceasta ar fi sfătuit-o să aleagă dansul, și nu arta teatrului: pe de o parte, engleza sa era una deficitară, iar pe de alta, mobilitatea, simțul muzical și, mai ales, mișcările exotice pe care le deprinsese din India îi puteau fi de mare ajutor.

Iaudiție pentru „Her Majesty's Theatre“ din Londra – cea mai la modă instituție de gen din acea perioadă – a fost de ajuns. Directorul Benjamin Lumley (1811 – 1875) s-a arătat mulțumit, și astfel, Doña Lola Montez și-a făcut debutul cu al său dans spaniol original, El Olano, o combinație între tradițiile iberice *olé* și *cachucha*. Câteva luni, succesul a fost asigurat. Mișcările grațioase, chipul de înger, dar mai ales aura exotica a noii dive ce își declara peste tot originile spaniole au reprezentat adevărate garanții. Apoi, un scandal avea să îi întrerupă cariera londoneză. Un bărbat din public a recunoscut-o pe doamna Gilbert și a ieșit la iveală că își spune Lola Montez. Revoltat, Lumley i-a anulat toate reprezentațiile viitoare. Încercând să dregă busuiocul, într-o scrisoare trimisă ziarului *The Era* și publicată la 18 iunie

plină de miez“ l-au atras ca un magnet pe regele Ludwig I (1786 – 1868). Un episod amuzant s-ar fi consumat la prima întâlnire, după cum își amintesc unii contemporani. Față în față cu exotica dansatoare, admirându-i pieptul generos, Ludwig ar fi exclamat: „Operă a naturii sau... artă?!“. Dezinvoltă, Lola și-a dezgolit sânii, pentru a le proba autenticitatea. A fost gestul care a pecetluit noua, dar și cea mai răsunătoare cucerire. Și Ludwig și-a deschis atât inima, cât și baierile pungii. Nimic nu era prea costisitor pentru a o mulțumi pe năbădăioasa Lola. Un an mai târziu, când regele împlinea 61 de ani, cadoul l-a primit tot exotica dansatoare: titlul de contesă de Landsfeld și o importantă sumă de bani ce trebuia să îi fie virată anual pe tot timpul vieții. Nemulțumirea sporea însă printre curteni. Mai ales că Lola Montez se arătase prea liberală nu numai în stilul de viață, ci și în opinii, iar părerile sale puteau să îl transforme iremediabil și pe monarhul lor. Să nu uităm că ne aflăm în preajma celei mai efervescente epoci, cea a revoluțiilor pașoptiste...

Îndrăgostit, Ludwig spera că lucrurile să se liniștească de la sine. În realitate, s-a petrecut totul pe dos, iar ceea ce părea, inițial, doar o legătură amoroasă, să îi spunem excentrică, i-a adus, până la urmă, abdicarea în favoarea fiului, Maximilian al II-lea (1811 – 1864). Lola Montez a fost obligată să părăsească Bavaria. Și, după o scurtă oprire la Paris, a ales calea pionierilor, visul american în care credea cu tărie. Avea ne-

voie de o nouă reinventare și era convinsă că numai acolo reușita ar fi fost una perfectă.

În ciuda începutului destul de arid, în scurt timp, Lola a reușit să cucerească America. În doar câteva săptămâni, cele mai importante jurnale începuseră să îi urmărească orice mișcare: era un subiect fierbinte, tumultuos, ce atrăgea publicul ca un adevărat magnet. „În timpul vizitei sale la New York – titra *The New York Herald*, 17 mai 1852 – a avut 11 reprezentații, a ținut opt discursuri publice, a fumat 55

Pe piatra de mormânt a redevenit „Doamna Eliza Gilbert“

de țigări, a pus pe jar șase conductori de cale ferată, a înfuriat șase portari de hotel pentru că nu a vrut să le dea bacșișul meritat, s-a certat cu doi directori artistici și a frânt inimile a patru tineri amorezați.“

În 1853 avea San Francisco la picioare. Teatrele cereau cinci dolari pe scaun la o reprezentație, de cinci ori mai mult decât fusese biletul la primele ei spectacole în S.U.A. și de zece ori mai mult decât prețul din Europa, după cum a calculat istoricul american Amy De Falco Lippert.

Cauzele nemaipomenitului succes sunt multiple. În primul rând, era America, pământul

făgăduinței. Aurul atrăsese imigranți din toate părțile lumii, aventurieri, care riscaseră totul pentru un vis. La o altă scară, Lola Montez le putea fi exemplu perfect al împlinirii. Construindu-și, apoi, o identitate aparte, de „dansatoare spaniolă“, în comunitățile californiene – un amestec de latino-americani și hispanici –, succesul putea fi asigurat. La toate acestea s-a mai adăugat încă un element care „i-a garantat prezența în patrimoniul așa-numitei culturi vizuale: fotografiile obținute prin daghereotipie sau litografie; acestea sunt imagini ce reflectă îndrăzneala cu care Lola a sfidat orice normă de gen a epocii victoriene“, considera istoricul american Julia G. Cohn, autoarea unei serii interesante de studii dedicate personalității exotice dansatoare.

Aproape oriunde a mers, în acest tur al orașelor nord-americane, Montez a fost un client fidel al atelierelor

fotografice. Încă avea un chip angelic, știa perfect să îl pună în valoare și îi plăcea să șocheze. Rămân mărturie peste timp imagini speciale: un salut cu o căpetenie amerindiană sau prima fotografie a unei femei cu o țigară între degete. Provocatoare, mai ales ultima, căci, după cum arătau Amanda Amos și Margaretha Haglund într-o analiză a dezvoltării consumului de tutun, la 1850, cel puțin în America, urmașele Evei nu fumau sau, cel puțin, nu o făceau în public. Dacă totuși se întâmpla, erau catalogate imediat fără morală și cu un comportament sexual dubios.

(Continuare în p. 88)

Théophile Gautier, a rămas cerebral, punând la îndoială originile sale iberice și stilul de dans. „Nu e nimic andaluzian la Montez, poate doar ochii accia negri magnifici. Ea *habla* prost limba spaniolă, abia-abia poate susține o conversație în franceză, iar engleza sa e doar una acceptabilă. Așa că mă întreb: oare de unde vine?! [...] Domnișoara Lola Montez are într-adevăr picioare frumoase, dar cum le folosește în dans, asta e cu totul altă istorie“ (*La Presse*, 1 aprilie 1844).

Și, din nou, un incident avea să îi pună capăt aventurii pariziene. La o reprezentație, enervată de vociferările care veneau dinspre public, Montez și-a scos un condur de satin și l-a aruncat înspre cei care îi puneau la îndoială talentul. Că a fost într-adevăr un gest deliberat sau, după cum arată alți biografi mai... indulgenți, episodul nu ar fi reprezentat decât un gest de prețuire a divei, care le-a oferit fanilor un obiect de colecție, aproape că nu mai contează. Rămâne certă decizia conducerii instituției pariziene, care nu a putut tolera nicio urmă de scandal și a întrerupt contractul cu dansatoarea.

Chiar dacă în ceea ce privește performanțele pe scenă, Parisul nu s-a arătat prea ofertant pentru Lola, inima i-a tresărit încă o dată. Un tânăr și talentat jurnalist al momentului, Alexandre Henri Dujarier (1815 – 1845), a cucerit-o. Sau viceversa! Iar dacă ar fi să credem gurile rele, în relația dintre cei doi ar fi cântărit decisiv faptul că Dujarier era o figură omniprezentă în cercurile stilate ale capitalei franceze, apropiat de personalități în mare

*A sfidat orice normă a
epocii victoriene:
cu un șef de trib indian...*

vogă, precum Victor Hugo, Alfred de Musset sau George Sand (cu care, de altfel, Lola a avut o relație specială). Dar ceea ce l-a dus pe cele mai înalte culmi ale pasiunii i-a curmat și viața. Un confrate, Jean Baptiste Rosemond de Beauvallon (1819 – 1903), s-ar fi arătat ironic la adresa performanțelor artistice ale prea-iubitei Lola (alți biografi înclină să creadă că o cauză mai credibilă a disputei ar fi fost legată de o datorie neachitată între cei doi, provenită de la jocuri de noroc!). Iute la mânie, Dujarier l-a provocat la duel. În dimineața de 12 martie 1845, cei doi s-au aflat față în față. Novice în mănuierea sabiei, Dujarier nu a avut vreo șansă.

Devastată, Montez s-a decis să părăsească Parisul. O nouă controversă printre biografi: jurnalistul i-ar fi lăsat Lolci, prin testament, câteva acțiuni la un teatru parizian și o sumă

considerabilă. Ani mai târziu, în *Autobiografie*, dansatoarea a relatat că partea cea mai mare a moștenirii (după ce a transformat acțiunile în bani) a oferit-o rudelor iubitelui. Cât de considerabil a fost însă ajutorul astăzi nu se cunoaște!

La fel cum nu se cunoaște nici un itinerariu exact post-Paris. După unii biografi, prima oprire ar fi fost Bonn, unde ar fi participat, la invitația lui Liszt, la dezvelirea monumentului dedicat lui Beethoven (12 august 1845), în onoarea celei de-a 75-a aniversări a nașterii marelui compozitor. Câteva luni mai târziu s-a aflat la Rouen, în calitate de martor la procesul celui care i-a ucis iubitul (28 martie 1846). Apoi, se pare în căutare de fonduri, s-a îndreptat spre stațiunile în vogă din spațiul german. Și, într-un final, spre Bavaria.

In octombrie 1846, a semnat un contract cu Teatrul Regal din München. „Frumusețea și conversația

... și cu o ținută în mână

Jucătorii echipei Real Madrid care au făcut istorie la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60: Francisco Gento (stânga), Ferencz Puskás (în echipament alb, centru) și Alfredo Di Stéfano (dreapta)

Ambele sunt organizate în colaborare cu cotidianul francez *L'Equipe* și debutează în 1955. Competițiile amintite au un aport decisiv în coagularea spiritului competitiv european. Este momentul în care Europa face cunoștință cu Real Madrid, echipa fanion a Spaniei lui Franco, în care evoluau staruri precum Puskás, Di Stéfano sau Gento. Real Madrid domină întrecerea supremă intercluburi în intervalul 1955 – 1960, câștigând an de an Cupa Europei. Dacă la nivel de club competițiile s-au dezvoltat rapid, în privința echipelor naționale lucrurile au stagnat multă vreme.

Perioada de început a federației europene a consemnat numeroase disensiuni între membri la convenția care a avut loc la Viena, în vara lui 1955. S-a propus organizarea unui Campionat European, dar ideea nu a avut o susținere unanimă, astfel că propunerea a rămas la stadiul de proiect. „Comitetul responsabil pentru această propunere, alcătuit din trei oameni, José Crahay din Belgia, francezul Henri Delaunay și Sir George Graham din Scoția, a muncit șase luni la regulament. În 10 minute la Viena... totul a fost spulberat“, scria la acel moment jurnalistul francez Jacques Ferran, în *L'Equipe*. Același deznoământ l-a avut și congresul de la Lisabona, din iulie 1956. Delegații s-au arătat rezervați, invocând o posibilă aglomerare a calendarului competițional, dar și redeschiderea unor răni ale războiului prin programarea unor meciuri între țări care fuseseră angrenate în conflicte militare.

Între timp, la vârful instituției, Pierre Delaunay a preluat atribuțiile tatălui său, Henri Delaunay, decedat în 1955. La Congresul UEFA de la Köln, din 1957, a propus organizarea unui campionat european la fiecare doi

Henri Delaunay prezintă fotografia trofeului Cupei Franței în anul 1947

ani, dar s-a lovit, din nou, de opoziția celor care își doreau timp suficient pentru a se pregăti pentru Cupa Mondială, meciurile amicale fiind considerate mai importante decât un campionat european. Abia la reuniunile UEFA de la Copenhaga (1957) și Stockholm (1958) se fac pași importanți spre constituirea Cupei Europene a Națiunilor. „Fie că ne place sau nu, un asemenea moment este inevitabil... o competiție europeană interțări va fi creată în cele din urmă, iar mai devreme sau mai târziu va avea susținerea unanimă a federațiilor“, scria în 1958 Pierre Delaunay, în *France Football Officiel*.

Forțe ale continentului, precum Italia, Germania, Anglia, Belgia sau Olanda, nu se arată însă doritoare să participe și nu aderă la prima ediție a campionatului european. Totuși, 17 echipe naționale intră în competiția preliminară pentru turneul final din 1960, inclusiv România. De altfel, țările comuniste au fost bine reprezentate, iar finala de la Paris s-a disputat între U.R.S.S. și Iugoslavia. Pe stadionul „Parc des Princes“, selecționata legendarului portar Lev Iașin a câștigat primul trofeu, după un 2 – 1 în finală. Evoluțiile socio-politice și afirmarea unei identități fotbalistice europene, mai ales prin intermediul competițiilor intercluburi, asigură o participare mult mai numeroasă în preliminariile Campionatului European din 1964, cu 29 de membre ale UEFA la start.

UN MOD DE INTERACȚIUNE ÎNTRE EST ȘI VEST

Pe lângă competiții, UEFA s-a preocupat și de alte aspecte materiale și tehnice. În primul rând, instituția a avut probleme în a-și găsi un sediu. În primii ani

Jacques Ferran

UEFA. CONTRAOFENSIVA FOTBALULUI EUROPEAN DIN ANII '50 - '60

POMPILIU-NICOLAE CONSTANTIN

Sigla UEFA

Până la Al Doilea Război Mondial, președinții federațiilor europene controlau FIFA și nu au simțit nevoia de a forma o organizație distinctă. Am prezentat modul în care a apărut și s-a dezvoltat forul mondial care gestionează fotbalul (Magazin istoric, nr. 5/2020).

După a doua conflagrație mondială, au apărut pe hartă numeroase state, mai ales dintre coloniile care și-au câștigat independența, iar odată cu ele au crescut și adeziunile federațiilor naționale la FIFA. Influența europeană a început să se diminueze, astfel că apariția unui for continental a fost o mutare care a satisfăcut aspirațiile figurilor influente din fotbalul european.

Inițiatorii acestui proiect fotbalistic european au fost Henri Delaunay, secretarul Federației Franceze de Fotbal, Ottorino Barassi, președintele Federației Italiene de Fotbal, și José Crahay, secretarul Federației Belgiene de Fotbal. Cei trei au purtat discuții pe marginea proiectului la Zürich, în mai 1952, alături de alți 13 oficiali. „La acel moment exista o confederație a țărilor din America de Sud [înființată în 1916 – n.a.], ceea ce a îndemnat și Europa să facă acest pas”, povestea câțiva ani mai târziu belgianul José Crahay. Congresul Extraordinar al FIFA de la Paris (1953) a votat înființarea UEFA, iar instituția și-a început activitatea în 1954, odată cu Cupa Mondială din Elveția. Au fost invitate să adere 25 de federații; până la urmă 29 de foruri naționale au semnat actul fondator în timpul turneului final din Elveția. La 22 iunie 1954 a fost votat primul

Ottorino Barassi (1954)

Ebbe Schwartz înmânează una dintre cele cinci cupe ale Cupei Campionilor Europeni câștigate consecutiv de Real Madrid (1956 – 1960) căpitanului echipei spaniole, José María Zárraga

președinte al UEFA, în persoana dancului Ebbe Schwartz, ajutat de francezul Henri Delaunay, din postura de secretar general al UEFA. Din octombrie 1954, UEFA are statut de confederație.

O NAȘTERE GREA

Sub cupola noului organism sunt inițiate competiții intercluburi, precum Cupa Orașelor Târguri și Cupa Europei (Cupa Campionilor Europeni).

FIERTURILE CU PEȘTE DE ALTĂDATĂ

Un morun imens pescuit în S.U.A.

THEO STĂNESCU-STANCIU

Inițial doar pentru comunitățile care trăiau lângă un luciu de apă și, apoi, încetul cu încetul, datorită dezvoltării rutelor comerciale și a soluțiilor de preservare, pentru regiuni mult mai extinse, peștele a devenit un ingredient apreciat, chiar și cele mai vechi cărți de bucate recomandându-l a fi consumat în multiple feluri.

● Peștele papagal îmbunătățește sângele ● Șofran și lămâie – la greci; coajă de portocală și usturoi – la Marsilia ● Bouillabaise – mâncarea de suflet a președintelui francez Charles de Gaulle ● „Mănâncă pește și vei avea picioare rapide” (proverb rusesc) ● Pielea și zgârciurile morunului – mai apreciate decât carnea ● Pește cu stafide, scorțișoară, zahăr și cimbrisor

Pentru Archestratos din Gela, poet, gastronom și călător din secolul al IV-lea î.H., în a sa *Hedypatheia* (Viața de lux, 360 î.H.) – un fel de ghid culinar al Mediteranei –, peștele a reprezentat expresia supremă a excelenței în bucătărie. Secretul rețetei perfecte?! Nimic mai simplu: să-l cumperi din locurile potrivite (în funcție de specie, el oferea și ponturi geografice), să-l pui la foc blând și să nu-l sufoci cu prea multe ingrediente sau mirodenii.

Într-un dialog din opera *Philotis*, un alt contemporan, poetul comic Antiphanes (408 – 334 î.H.) nu lăsa loc de întoarcere: bibanul de mare trebuie pârpolit întreg; rechinul-vulpe – fiert în zeamă; anghila – doar cu sare, măghiran și apă, iar calcanul – asezonat cu ierburi verzi și proaspete.

Peștele ocupa o poziție importantă în bucătăriile din Antichitate nu numai pentru gustul special, ci și pentru calitățile sale terapeutice. Unul dintre părinții anatomici și

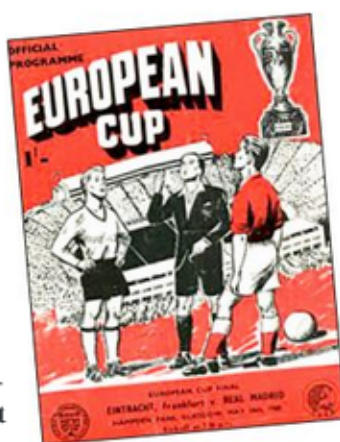
farmacologici, Galenus din Pergam (129 – 200), îl considera perfect pentru a menține trupul sănătos. Cei din familia Labride, în special peștele papagal, era ușor digerabil și, prin conținutul proteic, îmbunătățea în mod substanțial sângele.

Legende din mitologia romană pomenesc feluri de mâncare pe bază de pește. Se spune chiar că, cu o zeamă de pește, zeița frumuseții, dragostei și fertilității, Venus, și-ar fi fermecat soțul, pe Vulcan, arun-

de existență, UEFA a fost găzduită de Federația Franceză de Fotbal. În fapt, Pierre Delaunay își împărțea timpul între munca pentru federația națională pe care o reprezenta și UEFA. Federația europeană de fotbal s-a dezvoltat greoi din punct de vedere financiar, dar în 1959 avea deja o oarecare stabilitate, astfel că s-a pus în discuție fixarea sediului central în Elveția. Inițial a fost propusă varianta Geneva, dar în cele din urmă a fost ales orașul Berna. Odată cu această mutare, UEFA a avut și un secretar general, pe elvețianul Hans Bangerter. Mutarea s-a

făcut ușor, pentru că instituția avea o arhivă puțin voluminoasă. „Totul încăpea în două valize”, își amintea Pierre Delaunay.

Odată cu anii '60, UEFA se dezvoltă și sub alte aspecte, distincte de latura administrativă. Din 1956 este publicat un *Official Bulletin*, care capătă rolul de platformă de comunicare pentru hotărârile luate în întâlnirile dintre țările membre. Oficialii UEFA sunt interesați și de propria imagine, astfel că în martie 1961 instituția își alege culorile reprezentative: alb, albastru și

Afișul finalei Cupei Campionilor Europeni din 1960 dintre Real Madrid și Eintracht Frankfurt, terminată cu victoria spaniolilor, scor 7-3

roșu. Câteva luni mai târziu, în iunie, UEFA organizează și primul curs pentru antrenori și manageri la Centrul Național Sportiv al Elveției de la Macolin. În acest context este încurajată crearea unor comitete de experți, care să asigure evoluția acestui sport. Așa a apărut în 1963 Comitetul Tehnic, iar în 1968 a luat ființă Comitetul Arbitrilor. Tot în 1968, reprezentanții UEFA au decis să-și construiască propria clădire la Berna. Numărul angajaților crescuse, iar prețul chiriilor a cunoscut o evoluție accelerată, pe fondul inflației. S-a aprobat și planul de a ridica un

sediu cu 16 etaje, finalizat în 1974.

Anul 1968 reprezintă practic încheierea perioadei de zăbateri pentru UEFA, iar odată cu anii '70, UEFA intră într-o nouă etapă, de dezvoltare și profit. Retrospectiv, UEFA a fost una dintre puținele organizații europene care a trecut dincolo de Cortina de Fier și a propus o interacțiune regulată între Europa de Est și Occident într-un context politic de multe ori tensionat, dovedind că sportul poate fi un util instrument diplomatic. ■

TRIBURI FANTOMĂ. DESCOPERIRILE DIN PEȘTERA CHIQUIHUITTE (MEXIC)

(Urmare din p. 29)

Chiquihuite a adăpostit doar una dintr-un vast spectru de populații din timpul Maximului Glaciar, nedetectate de-a lungul continentului american. Celebrul sit Monte Verde din Chile are un component cultural care datează în jurul a 30.000 de ani. În Brazilia, mai multe situri descoperite în ultimii ani de misiuni arheologice franceze dezvăluie industrii litice de calcar și cuarț, cu datări de 27.000 de ani. În extremul opus al continentului, în peșterile Bluefish de pe râul Porcupine, în Yukon (Canada), s-au descoperit oase de ierbivori cu mărci de tăiere, datate recent din nou cu carbon-14 la 26.000 de ani. Deci, toate aceste situri sunt contemporane cu Chiquihuite.

Cum este posibil să existe prezență umană atât de timpurie în regiuni atât de îndepărtate una de alta? Răspunsul probabil este: pentru că popularea Americii a fost inițiată cu mii și mii de ani înaintea începerii LGM-ului, iar populațiile pătrunse din spre Asia au avut timp să se disperseze geografic și să se diversifice cultural.

Se întrezărește astfel nașterea unei noi paradigme, A Cincea Paradigmă. Cea care, peste câțiva ani, după ce aceste situri vor trece de furcile caudine și vor fi acceptate de comunitatea științifică, va proclama drept realitate prezența umană în Americi cu mult înainte de instaurarea Maximului Glaciar. Ce altfel de descoperiri stranie și revoluționare vor putea amenința o astfel de paradigmă în deceniile viitoare? ■

cero: „Dacă m-ai fi apărat mai bine, n-aș mai fi ajuns să gust peștele din Massalia și asta ar fi fost, cu adevărat, un mare păcat“!

Inițial, acest fel de mâncare a fost unul destul de modest, întâlnit doar pe mesele săracilor. Sfârșitul veacului al XVIII-lea avea să-i aducă recunoaștere nu numai pe teritoriul Franței, ci și, încetul cu încetul, la nivel mondial. Deschizător de drumuri a fost Jean Baptiste Reboul (1862 – 1926), un șef bucătar născut în Provence, autor al *La Cuisinière provençale* (Bucătăreasa provençală), o colecție de peste 1.000 de rețete și aproximativ 360 de meniuri ale zonei, a cărei primă ediție din 1897 s-a bucurat de un succes internațional. În opinia lui Reboul, pentru a obține o fiertură perfectă trebuia ținut cont de câteva reguli de bază. În primul rând, „este nevoie ca la masă să se strângă șapte ori opt convivi – motivul este unul simplu: cum zeama cea mai bună se obține din cât mai multe specii de pești, cu cât cantitatea este mai mare, cu atât au loc mai mulți pești“. Și nu erau deloc puțini: homar, pește scorpion, merlan, lup de mare, pește pescar, pește rândunică, dulgher mare, crabii... După ce erau curățați și tăiați în bucăți generoase, Reboul recomanda să fie împărțiți pe două tipsii, în funcție de fermitatea texturii cărnii fiecăruia. Cei mai fermi intrau primii în oală, alături de trei cepșoare fin mărunțite, patru căței de usturoi striviți în prealabil, două roșii decojite și tocate, o rămurică de cimbru, câteva fire de pătrunjel, o frunză de dafin,

Frédéric Mistral

jumătate de coajă de portocală, toate bine asezonate cu jumătate de pahar de ulei, sare, piper și șofran și aruncate apoi în apă clocotindă. Doar spre final se adăugau și bucățile de pește mai fragede și se lăsa, la foc mic, să se liniștească.

Nume importante ale culturii franceze i-au apreciat aromele, îndrăgostindu-se de-a dreptul. În 1858, Gustave Flaubert își petrece vacanța la Marsilia, declarându-i unui prieten că „marca e

albastră, iar cu mă ghuftuiesc cu *bouillabaisse*“; iar pentru Alexandre Dumas nimic nu se putea compara cu gustul supei făcute cu suflet și pricepere în micile locante de pe plaja din Arenç, un cartier al Marsiliei. Peste timp, generalul de Gaulle avea să o considere alimentul cel mai îndrăgit, pe care și l-ar fi dorit nelipsit de la orice masă!

Peștele a caracterizat și alimentația țăranilor din îndepărtata Rusie. Într-un interesant studiu, Galina Kabakova, profesor de antropologie socială, plecând de la analiza proverbelor rusești, a demonstrat poziția specială pe care a ocupat-o acesta în viața de zi cu zi. În special în zona de nord a Rusiei, peștele era considerat oarecum egal al pâinii: „Dumnezeu ne-a trimis peștii, tot el ne-a dat și pâinea“ sau „Dacă avem pește pe masă, atunci va fi și pâine“. În plus, el era apreciat și pentru calitățile terapeutice: „Mănâncă pește și vei avea picioare rapide“ sau „privire ageră“, zic alte proverbe din zonă.

Jean Baptiste Reboul
și coperta cărții sale

Vestita bouillabaisse...

cându-l în brațele somnului, pentru a putea evada și a-și vedea iubitul, zeul focului, Marte. Tot cu o asemenea fiertură i-ar fi hrănit Perseu pe niște nevoiași înfometați întâlneau în cale.

In comunitățile mici de pescari ce-și duceau viața între întinderile nesfârșite de ape și țărmuri abrupte s-au născut și unele dintre cele mai gustoase și apreciate astăzi rețete pentru prepararea fierturilor de pește: *kakavia* grecească, bază pentru viitoarea *bouillabaisse* – tradiționala supă din Marsilia – sau *uha* – zeama hrănitoare a cazacilor de pe Don.

Kakavia (sau zeama pescarului, literal *kakavia* desemnând recipientul în care se gătea fiertura) – considerată de experții culinari cea mai veche supă consumată pe teritoriul Greciei antice și născută pare-se în zona insulelor din Marea Egee – folosea tot ceea ce rămânea nevândut din captura unei întregi zile de pescuit. Plevușcă de toate felurile, la care se adăugau puține mirodenii, precum șofranul, câteva cepșoare, un pic de ulei de măsline și suc proaspăt de lămâie.

Aristofan însuși o aprecia, considerând-o hrană perfectă pentru a înfrunta o zi caniculară de vară egeeană.

Mulți dintre istoricii culinari consideră că, odată cu marșul colonizare greacă, rețeta ar fi ajuns, în jurul veacului al VII-lea î.H., pe meleagurile franceze, tocmai în portul Massalia, actuala Marsilie.

Există atât câteva similitudină, cât și unele diferențe. Primul argument al susținătorilor înruderii dintre *kakavia* și delicata marseieză este oferit tocmai de semnificația inițială a cuvântului utilizat pentru a o descrie. și în vechea limbă franceză *bouillet* desemna un recipient adânc pentru fiert. Un împătimit al locurilor și gusturilor din Provence, lau-

reatul Premiului Nobel pentru Literatură din 1904, Frédéric Mistral, propunea o altă etimologie: *boui abaisso* – care, în vechea limbă provençală, însemna ceva de genul „când fierbe, reduci temperatura”. Explicația ar fi una destul de plauzibilă, dacă ținem cont de faptul că secretul acestei delicioase supe depinde de modalitatea de gătire a peștelui, aruncat doar în apa ce începe să clocotească și apoi lăsat să fiarbă în tihnă.

Pentru susținătorii celorlalte tabere, nu se poate vorbi de înruderirea dintre cele două specialități culinare decât la capitolul ingrediente principale, respectiv tipuri cât mai diversificate de pești. Altfel, gustul celor două fierturi este total diferit: prima, cea grecească, este clară, săracă în mirodenii, oarecum ușor acidă, în timp ce *bouillabaisse* din Marsilia este un produs mult mai complex, cu numeroase ingrediente, precum țelină, usturoi, coajă de portocală, frunze de cimbru și dafin.

Exilat de Roma, deoarece era suspectat de uciderea lui Publius Clodius Pulcher, în anul 52 î.H., Titus Annius Milo i-ar fi scris avocatului său, Ci-

... și uha cazacilor

fi aparținut Saftei Cantacuzino. După ce va fi „grijit” (spălat și curățat), se fierbe, apoi, mărunțit, se pune alături de migdale, zahăr, piper, scorțișoară, măghiran, cimbrisor și stafide. Amestecul astfel obținut se potrivește în forme rotunjite, de „cheftel” sau „perișoare”. Acestea, după ce se prăjesc, se pun în apă într-o oală smălțuită, în care se adaugă ceapă prăjită, sare, zeamă de lămâie sau de aguridă și ierburile tocate.

Din același secol al XVIII-lea, Ioana Constantinescu a scos din arhive o altă rețetă de pregătire a crapului, în care, din nou, zeama deține o poziție importantă. „Duce ce vei griji peștile, să-l faci în patru părți au în mai multe, cum îți va plăcea, și-l pune în tângire, puindu-i untdelemn, sare, piper, puțințele cuișoare, erburile miroșitoare și o ceapă tocată mărunțel, și apoi îl fierbe. Deci, când va fi aproape de

fier, să-i pui puțințel miez de pâine frecat și capere și, când îl vei turna, să-i pui deasupra puțințică nucșoară; iară de vei vedea că iaste mîncare ze-moasă, să-i pui dedesupt fălii de pâine prăjită.”

In *Buna menajeră – Carte de bucate practică* (1907), Ecaterina Steriadi aduce câteva completări rețetei „cheftelilor” de felurite specii de pește, vedete ale unui borș tradițional. „Fierbe bine o bucată de morun, de visă [viză, un pește de apă dulce, considerat astăzi dispărut], de șalău ori de știucă, cu o ceapă și cu două foi de dafin, apoi scoate-i oasele și fă din ea o tocătură. Pune o franzelă muată în untdelemn, sare, piper, o ceapă coaptă și puțină răzătură de lămâie. Pisează împreună toate acestea, dă-le prin sită și apoi fă găluști și prăjește-le puțin în untdelemn. Clocotește iar la foc o lingură de orez cu rădăcină de pătrunjel, o ceapă prăjită, două

linguri de untdelemn și zeama de la o jumătate de lămâie. Fierbe toate acestea, amestecă găluștile prăjite înăuntru și borșul e gata”.

Mult mai simplă – dar poate și mai apropiată de gusturile contemporane!? – se dovedește rețeta propusă de Constantin Bacalbașa în plină epocă interbelică. „Pui în borș ceapă, pătrunjel și piper și lași să fiarbă. Speli, cureți peștele bine, îl tai în bucăți măricele și-l pui în borșul fierbinte în care-l lași numai un sfert de oră descoperit. Peștii cei mai buni pentru supă sunt: crapul și morunul. Mai gustos iese dacă se fierbe zarzavatul de supă cu puțină apă; când e pătruns, atunci se toarnă borșul care a fier de o parte cu o ceapă întreagă. Se pune peștele când zeama a dat în fier și se lasă până se pătrunde bine. La sfârșit se adaugă pătrunjel și leuștean verde în castron. Unii pun și hrean ras”. ■

LOLA MONTEZ

(Urmare din p. 80)

Anii 1851 – 1853 au fost atât unui frumos – reprezentații după reprezentații, ovații la scenă deschisă, descoperirea unui cămin (la Grass Valley, California) și a unei protejate, pe care o va ghida în tainele dansului (Lotta Crabtree) –, dar și mai complicați – un scurt mariaj nefericit cu un ziarist local (Patrick Hull).

Însă Montez era conștientă că visul nu putea dura. În 1855, a mai făcut o încercare să se reîntoarcă, alegând să se îndrepte spre Australia. A dansa însă în fața unei audiențe formate în special din căutători de aur, spirite hârșite de viață, nu a mai fost chiar floare la ureche. Nici Lola nu mai era foarte tânără, iar mișcărilor celebrului

ei dans al păianjenului – interpretat ca și cum și-ar fi scuturat de pe rochie o colonie întreagă de tarantule – păreau din ce în ce mai haotice, pierzându-și senzualitatea de altădată. La o reprezentație susținută la Castlemaine, un orașel din provincia Victoria, în aprilie 1856, a răbufnit, luându-se la harță cu o parte din public, ce își manifestase zgomotos nemulțumirea.

S-a reîntors în America, de astă dată cu capul plecat. Și-a căutat mântuirea în credința creștină, în ultimii ani din viață rămânându-i aproape doar foarte puțini prieteni, printre care și reverendul Hawks, cel care avea să și officieze slujba la înmormântare.

După decenii de glorie, Lola Montez îi lăsa pentru ultima oară locul Elizei Gilbert. Pe sicriul modest, a fost gravată o simplă inscripție: „Doamna Eliza Gilbert, moartă la 17 ianuarie 1861, la 41 de ani împliniți”. ■

Foarte apreciată a fost și aici o supă de pește, a cărei rețetă se baza pe cât mai felurite specii de pește, așa-numita *uha*. Originile sale se pare că coboară adânc în istoria cazacilor de pe Don. Inițial, cuvântul desemna o fiertură consistentă, de carne sau de legume. Începând cu veacul al XV-lea apar primele atestări ale utilizării cu predilecție a peștelui pentru *uha*. Însă abia în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea el avea să devină ingredientul principal. De acum, călătorii care traversau exotica Rusie aveau să o declare printre cele mai bune feluri de mâncare degustate vreodată.

O rețetă datând din secolul al XVIII-lea încearcă să descrie pașii ce trebuie urmați pentru o perfectă *uha*. „Peștii trebuie eviscerați, tăiați în bucăți și puși într-un vas. Peste se toarnă o cantitate generoasă de caviar și lapte. Se adaugă apă sau bulion de pește (obținut din plevușcă, fiartă înainte) și mărar, păstârnac, piper și făină. Se fierbe la foc potrivit până peștele se desface de pe oase”.

Pentru românii trăitori în zonele Dunării sau Mării Negre, peștele a fost un aliment nelipsit, în special în zilele de post cu dezlegare. Bogăția apelor noastre a fost remarcată încă din Antichitate. În surghiunul de la Tomis, Ovidiu se arăta surprins de multitudinea de specii ce trăiesc în Pontul Euxin. Secole bune mai târziu, pe la jumătatea veacului al XVII-lea, descriind năvoadele de la Chilia, Paul din Alep era impresionat de morunii capturați, din care nu se arunca aproape nimic! „Am adus un

Gustave Flaubert

măcelar pentru a-l curăța pe al nostru și l-a desfăcut pe tot în bucăți. Și binecuvântat fie Ziditorul Cerului și al Pământului că nu s-a pierdut nimic din pește, căci toate măruntaiele și intestinalele sale erau numai icre pe care ei le iau și le pun separat pe o scândură și, adăugându-le o cantitate de sare, așază deasupra lor o altă scândură sau blană, cu pictoriale mari, ca să se scurgă sângele și

zeama. Cât despre oase, le-am sărat și le-am presat cu pietre, până le-a pierit umezeala și apoi am umplut cu ele două butoaie mari, neazvârlind ca nefolositoare nici cea mai mică parte. Piclea și zgârciurile sunt chiar mai bune decât carnea; iar savoarea acestui pește este de nedescris. Când voiam să pregătim o parte din el, puneam apă cu ceapă și șofran într-o oală și când fierbea apa, puneam peștele înăuntru. Și minunat de spus! – îndată ce fierbea peștele, găscam o mare cantitate de grăsime plutind la suprafață, căci carnea de morun este plină de ulci curat”.

Pe mesele înaltelor fețe bisericesti sau boicrilor aleși, rețetele cu pește gădilau simțurile. Într-o lucrare dedicată studiului vieții de zi cu zi, Constanța Vintilă-Ghiulescu enumerează câteva ingrediente apreciate de românii înstăriți pentru prepararea crapului (prune sau vișine uscate, ceapă și vin alb, scorțișoară, piper și cuișoare), dar și o rețetă pentru gătitul unei zemi speciale de morun, care se pare că i-ar

Pescari din Delta, la începutul secolului trecut

George Washington Ferris

sau concerte în aer liber, spectacole de vodevil sau de focuri de artificii. Au existat și experiențe mult mai aventuroase, precum ascensiunea cu balonul a domnului Michel, din 8 septembrie 1819, eveniment care a strâns atât de multă lume la Vauxhall, încât o parte dintre cei rămași pe afară, supărați, s-au adunat în zona din apropierea gardului și, nereușindu-le forțarea intrării, au dat foc parcului, riscând atât propriile vieți, cât și pe ale celor mai norocoși, care reușiseră să privească minunea mai îndeaproape!

Cui i se datorează această înmulțire de-a dreptul spectaculoasă și, totodată, rapidă a unor asemenea spații de distracție pe tot teritoriul nord-american?! Una dintre principalele explicații ar oferi-o creșterea nivelului de trai al clasei muncitoare. Între 1870 și 1900, cifrele arată nu numai o sporire semnificativă a veniturilor acestora (cu aproximativ 50%), ci și o reducere a timpului de muncă efectiv. Nu trebuie uitată nici dezvoltarea rețelei de transport în comun, deplasarea devenind mai facilă și mult mai ieftină.

Antreprenorii au întrezărit noua oportunitate: au ridicat rapid de-a lungul și de-a latul țării parcuri din ce în ce mai mari de distracție. Asistăm la apariția a ceea ce Thomas J. Schlereth denumea „comunități de consum”: indiferent de stat, de poziționare geografică sau de dezvoltare economică locală, americanii încep să utilizeze aceleași produse, creându-și un gen de identitate de grup. Patronii recent apărutei locuri de distracție s-au bazat tocmai pe formarea aceluși sens colectiv identitar, construindu-și

parcurile într-un mod extrem de asemănător, pe scheme fie gata testate în afara continentului, fie dotându-le cu cele mai noi invenții tehnice.

Roata Ferris reprezintă un exemplu perfect. A fost denumită după cel care a creat-o, un tânăr inginer încăpățânat și plin de idei, George Washington Ferris (1859 – 1896).

Era anul 1891 și administrația din Chicago pregătea Expoziția Universală, menită a celebra cea de a 400-a aniversare a descoperirii Lumii Noi de către Cristofor Columb. Din păcate, niciuna dintre propunerile înaintate nu părea să se ridice la nivelul așteptărilor. Pentru a nu se face de râs, arhitectul Daniel Hudson Burnham (1846 – 1912), căruia i se încredinșase conducerea proiectului, considera că e nevoie de ceva „cu totul și cu totul inovator, original, îndrăzneț și unic”, ceva care să poată deveni ușor marca orașului viitorului, pe care își dorea să îl realizeze cu ocazia Expoziției. Ceva care să eclipseze europeanul Turn Eiffel, atracția Expoziției Internaționale de la Paris din 1889.

Iamintire din copilărie i-a pus lui Ferris mîntea la lucru: ce-ar fi dacă ar realiza o roată uriașă, plecând de la principiul celei de apă, în preajma căreia se juca în primii ani de viață petrecuți în Nevada?! Ideea i-a plăcut atât de mult, încât i-a împărtășit-o lui Burnham. „Prea fragilă!” – a replicat sec acesta. Însă Ferris nu s-a dat bătut, a recalculat, introducând și sistemul de funcționare al roții clasice de bicicletă și și-a pus la bătaie toate rezervele financiare, împrumutându-se și pe la diverse bănci. S-au dus astfel mai bine de 25.000 de dolari pe studii de fezabilitate și de siguranță, pe angajare de ingineri și specialiști din diverse domenii.

Daniel Hudson Burnham

Tot efortul depus a dat până la urmă roade: la 16 decembrie 1892, roata sa avea să fie aleasă viitoarea vedetă a Expoziției.

Mașinăria era cu totul și cu totul diferită de așa-numitele roți ale plăcerii pe care le puteai întâlni prin bălciurile nord-americane. O diferența

ROATA FERRIS, SPIRITUL AMERICAN ȘI PARCURILE DE DISTRAȚII

DORINA MIHALCEA

Conceptul parcurilor de distracții a ajuns în America încă de la începutul secolului al XIX-lea. Marca majoritate a orașelor s-a inspirat de la modelele britanice, unele dintre ele ridicându-și nu unul, ci mai multe asemenea spații. A fost cazul Philadelphiei, de pildă, unde cel mai mare parc, realizat în 1814, Vauxhall, a fost denumit după celebra zonă de recreere londoneză din Kennington, ea fiind consemnată încă din 1662, în memoriile lui Samuel Pepys (1633 – 1703). Timp de mai bine de un deceniu, între 1814 și 1825, el a continuat să își sporească atracțiile: câteva construcții în stil exotic (maur sau chinezesc)

Cine s-ar fi gândit că, odată cu intrarea în veacul al XX-lea, parcul de distracții avea să reprezinte întruchiparea perfectă a spiritului american? Astăzi, majoritatea istoricilor nord-americani o demonstrează. „El a oferit o evadare aparte și amuzantă din rutina și monotonia vieții de zi cu zi a orașelor. Oameni din toate clasele sociale, inclusiv vasta populație de imigranți, se adunau în același loc, amestecându-se unii cu alții, împărțășind aceleași plăceri, indiferent de moravurile sau departajările materiale ale vremii. Și astfel, tocmai parcurile de acest gen au ajuns să reflecte extinderea

caracterului democratic al societății” (Judith Adams, *The American Amusement Park Industry: A History of Technology and Thrills, Industria parcurilor de distracție, o istorie a tehnologiilor și a emoțiilor*, 1991).

FOTOGRAFII DE LA CITITORI

Vă trimit câteva crâmpeie din istoria familiei mele alături de câteva fotografii.

Familia Sotirescu a participat la viața economică și culturală a urbei. Erau negustori și un Vasile Sotirescu a contribuit la apariția Liceului „Spiru C. Haret”, absolvit de mama mea, Steliana T. Căprioru, în 1954, și de mine în 1978.

Fotografii cu Mihai Corcan, o rudă apropiată a bunicii, erou la Odessa în Al Doilea Război Mondial, și cumnatul bunicii mele, învățătorul Dobrișan, dat dispărut pe front.

Aceste fotografii au supraviețuit demolării casei noastre din Tulcea și au un loc bine definit în mintea și sufletul meu!

Ing. dr. Angel A. PROOROCU

ISTORIE ȘI SCOALĂ

CONCURS ÎN VREME DE PANDEMIE

„Din necunoașterea istoriei s-au născut monștrii care se războiesc azi cu romanele și cu statuile, cu monumentele și cu filosofii”, aceasta este ideea de la care o echipa formată din elevii clasei a XI-a H de la Liceul „Matei Basarab” din București, coordonată de mine și sub supravegherea profesorului Nicolae Diță, și-a propus să ofere șansa tuturor bobocilor dornici să-și exprime cunoștințele istorice și totodată să educe elevii în spiritul dragostei de neam și țară, un lucru greu realizabil în mijlocul unui popor dezamăgit, dar necesar pentru înțelegerea și iubirea lumii în ansamblul ei.

Concursul, care a avut ca temă „1 Decembrie 1918 – Marea Unire Națională”, pe marginea căreia participanții trebuia să redacteze un eseu, s-a desfășurat într-un format nou, în încercarea de a schimba epitetul atribuit materiei Istorie ca „toceală”. Elevii au susținut concursul pe platforme online interactive, cum ar fi Quizizz sau Google Classroom.

Între premiile acordate s-au numărat și abonamente la ediția online a revistei *Magazin istoric*.

Andrei REPEDE,
Elev clasa a XI-a H, Liceul „Matei Basarab”

în special mărimea: „Înălțată de 80 de m, fiecare dintre cabinele ei [36 la număr – n.n.] fiind mai încăpătoare decât un vagon Pullman, iar când era încărcată la maximum, întreaga roată putea duce mai mult de 2.000 de oameni“ (Charles R. Morris).

Realizarea efectivă a proiectului a durat însă mult. Ferris i-a încredințat-o unui apropiat, Luther V. Rice (1860 – 1927), abia ieșit de trei ani de pe băncile școlii de inginerie. Greutăților tehnice li s-au adăugat, în mod neașteptat, și vicisitudinile unuia dintre cele mai grele ierni din istoria orașului Chicago. Într-un final, la 21 iunie 1893, cu doar 15 zile înainte de deschiderea oficială, roata s-a învârtit pentru prima dată pentru public. Cei dintâi care s-au putut bucura de senzația atât de specială de a observa Expoziția de la înălțime au fost soții Ferris și membrii Consiliului orașesc. La rândul său, Rice și-a avut și el turul personal, la care a invitat presa, gazetarii fiind cucerți de invenție.

În următoarele 19 săptămâni, cât a durat Expoziția, mai bine de 1,4 milioane de vizitatori au plătit 50 de cenți pentru o călătorie de 20 de

Roata la expoziția din St. Louis, în 1904

minute, în timpul căreia se puteau bucura de o panoramă ce cu greu o întâlneai în altă parte. „A fost o senzație pe care nu aş putea să o descriu în cuvinte – scria jurnalistul local Robert Graves –, asemănătoare întrucâtva cu rotirea unei păsări pe o orbită extrem de vastă“.

In ciuda succesului înregistrat, odată cu închiderea porților Expoziției Universale, pentru Ferris au urmat timpuri grele. Venise scadența pentru banii investiți în construcția roții, pentru materiale și pentru specialiști. În 1896, falit, a fost răpus de un episod sever de febră tifoidă.

Nici mașinaria nu a cunoscut o soartă mai bună. În 1904, o recent înființată companie a achiziționat-o pentru a o revinde imediat statului Louisiana, care pregătea o expoziție în St. Louis. Cu toate că și acolo a cunoscut un succes nebun, deținătorii au decis, doi ani mai târziu, să o dinamiteze, întreținerea și depozitarea fiind prea costisitoare. La 11 mai 1906, „vechea roată, care devenise deja un fel de elefant alb, și-a dat cu greu sfârșitul“, după cum nota publicația *The Tribune*. A fost nevoie de circa 90 kg de dinamită pentru a o pune la pământ! ■

MAREȘAL FRANCEZ (1757 – 1816)

(Monoverb: 6 – 8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului PĂTRAȘCU CEL TÂNĂR, din nr. 1/2021

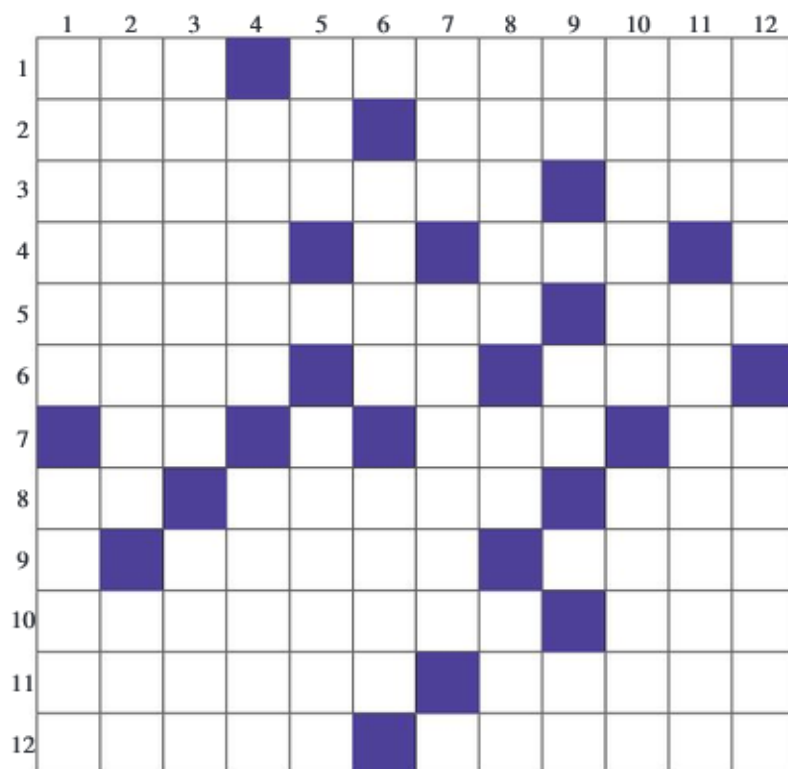
MIHAI – CLUJ – ANA – OSTENI – RARA – IA – GA – U – ARAB – TUN – LOCTIITOR – ATIA – UA – IC – O – GI – RA – I – AMA – NISTRU – CAZACI – AAM – UNIRE – ACTE

Soluția jocului NEMULȚUMIRE, din nr. 1/2021

ÎNFRUNTĂ REGELE CURTENII INSOLENTI

(ÎN – F – R / UN – T – ARE – GE / LE – CU – RT – EN – Î / ÎN – SOL – EN – T – Î)

DOMNUL TUDOR

ORIZONTAL: 1) Oastea lui Tudor trece... (neart.) – Ordin cu care a fost decorat Tudor Vladimirescu de către țarul Alexandru, după încheierea păcii dintre Rusia și Imperiul Otoman la 1812 și care i-a fost retras când s-a dovedit că Tudor este un răzvrătit. Este și numele satului în care s-a născut, la 1780. 2) Boier român, inițiatorul mișcării cărbunarilor din Moldova, la 1822 (Ionică) – Frica pe care o simțea poporul față de invadatori. 3) Intoxicată cu substanțe dătătoare de moarte – „... pandurilor“, loc de popas în orașul Strehaia, amintind de trecerea lui Tudor spre București (neart.). 4) Flori de câmp având culoarea sângelui – Localitate în S.U.A. 5) Istoric și scriitor român (1823 – 1886), cel care a scris și *Istoria revoluției române de la 1821* (Constantin) – Suită pe centru! 6) Marfă fără ambalaj – Ion Eliade – Slavă pentru cei

căzuți pe câmpul de luptă. 7) Cap de tiran! – Ofițer otoman – Nicolae Panduru. 8) Puneți și de la cap! – Râu în jud. Gorj pe lângă care a trecut Tudor – Varietate de struguri. 9) Acord formal, cu subînțelesuri – Pictor român, autor, printre altele, și al tabloului *Tudor Vladimirescu* (1831 – 1891; Theodor). 10) Secret vândut dușmanului – Una dintre cele trei ursitoare în mitologia nordică. 11) Organizație înființată de patrioții greci la începutul secolului al XIX-lea, cu scopul luptei împotriva Imperiului Otoman – Despărțitură a inimii. 12) Stradă și zonă din Târgu Jiu, unde se află casa lui Vasile Moangă, în care poposeau adesea Tudor Vladimirescu și lăncu Jianu, precum și statuia lui Vladimirescu (neart.) – Dregătorie moldo-valahă cu rang militar, deținută și de Tudor Vladimirescu când era comandir de panduri

VERTICAL: 1) Imperiu condus de Mahmud al II-lea, împotriva căruia s-a ridicat Tudor cu pandurii săi – Localitate în jud. Gorj, de unde s-a ridicat Tudor Vladimirescu prin Proclamația din 23 ianuarie 1821. 2) Numită și „Privighetoarea Gorjului“, a avut în repertoriul său și cântece haiducești despre Tudor Vladimirescu și Dincă Schileru (1911 – 1972; Maria) – A apărea ca din senin! 3) Poreclă desemnată unor domnitori care s-au convertit ulterior la Islam (pl.) – Cnezat din Rusia, între anii 1246 – 1485. 4) Alt nume pentru bunic (reg.) – Nume dat de cartaginezi și romani băștinașilor africani (fem. pl.). 5) Muștiuc de vuvuzelă! – Vas de aramă oxidat. 6) Oraș moldav, unde Alexandru Ipsilanti a emis o proclamație către nordul țării la 22 februarie 1821, sugerând că era sprijinit de Rusia, neînțelegându-se astfel cu Tudor Vladimirescu – Mică insulă în Oceanul Pacific. 7) Agenție de Turism (siglă) – Dispută purtată de Tudor Vladimirescu cu Alexandru Ipsilanti. 8) Căpitan din oastea lui Mihai Viteazul – Grigore Ureche – Chelnerul de altădată. 9) Cap de iobag! – Primii oameni! – Capul lui Tudor! 10) Sultan otoman (1808 – 1839) în timpul căruia a avut loc revoluția din Țara Românească și Grecia – Sfârșitul zilei. 11) Râu în Maramureș – Lună în care, pe data de 23, 1821, Tudor a dat citire Proclamației de la Padeș, pe Câmpia Cloșanilor. 12) Afectat de lupta dusă cu dușmanul – Ostași ai lui Tudor Vladimirescu, încartiruiți în tabăra fortificată de la Cotroceni (sg.).

Dicționar: GUM, UIT, AUA, URD, TVER, TIGA, TAL

Nicolae GOLGOJAN

POTRIVNICILE EXILULUI

Vă prezentăm un nou document din Fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l publica.

Sire,

Adunarea Națiunilor Europene Captive a ținut o sesiune specială la Strasbourg între 1 și 4 iulie 1955. Scopul acestei sesiuni a fost înțreit:

- a) să facă cunoscută Adunarea Națiunilor Captive în țările europene;
- b) să stabilească legături directe cu Consiliul Europei al cărui sediu este la Strasbourg și
- c) să asocieze mai strâns la activitățile Adunării pe exilații stabiliți în Europa.

In urma discuțiilor cu autoritățile franceze, s-a hotărât ca fiecare delegațiune națională la sesiunea din Strasbourg să fie compusă din nu mai mult de patru membri. În acest cadru, Adunarea noastră a luat hotărârea ca fiecare delegație națională să fie compusă din trei membri din Europa și unul din Statele Unite.

Ordinea de zi a sesiunii din Strasbourg a cuprins următoarele chestiuni:

O discuțiune generală a situației internaționale în preajma Conferinței celor Patru de la Geneva, integrarea țărilor noastre după liberare, în organizarea europeană în forma pe care o va avea la acea dată (până atunci, Adunarea a cerut să se stabilească legături permanente între ea și Consiliul Europei prin mijlocirea Comitetelor Naționale formate în exil); situațiunea refugiaților din țările noastre; situațiunea intelectualilor în refugiu și crearea unui fond care să le permită să păstreze și să dezvolte, în exil, culturile naționale ce sunt astăzi distruse în țările noastre de regimurile comuniste legate de Rusia Sovietică; situațiunea tineretului în exil. Adunarea Națiunilor Captive, în sânul comisiunilor tehnice și în

ședințe plenare, a discutat aceste chestiuni și a votat rezoluțiuni al căror text definitiv îl vom înainta în curând Majestății Voastre.

În timpul acestei sesiuni, Adunarea a primit vizita și a fost salutăată de câțiva membri ai Consiliului Europei, de reprezentanți ai orașului Strasbourg și ai Bisericii Catolice, de fostul și actualul președinte al comisiunii țărilor din Estul și Sud-estul Europei și de reprezentanți ai Comitetului francez pentru Europa Liberă.

Activitatea Adunării a avut oarecare ecou în presa europeană, nu însă atât de larg cât am fi dorit.

Delegațiunea română a fost compusă din d-nii: Mircea Eliade, Grigore Gafencu, prof. V. Veniamin și C. Vișoianu. Fiecare din membrii delegațiunii a luat cuvântul la una din chestiunile care era mai apropiată de preocupările și de pregătirea sa.

Sunt bucuros să aduc la cunoștința Majestății Voastre că delegațiunea română a lucrat în chipul cel mai armonios și a depus o activitate care s-a bucurat de o apreciere favorabilă din partea celorlalte delegațiuni.

Sunt cu cel mai adânc respect

Sire

Al Majestății Voastre

Prea plecat și prea supus servitor

Președintele Comitetului Național Român

Constantin Vișoianu

No 2/55

25 iulie 1955 ■

CONTENTS (Romanian History) T. Frățilă The contrasts of Bucharest • **P. Michelson, I. Ieronim**

Keith Hitchins (1931 – 2020), an American historian who deserves a place in the pantheon of foreigners who showed love and understanding to Romania • **I. Bolovan** The 1821 Revolution, between the social and the national • **D.-V. Pătrașcu** Tudor Vladimirescu – his family, childhood and memorial house • **M.E. Ionescu** Why Greater Romania fell • **M. Rădoi, Al. Tănase** A Romanian bank in London, in the 19th century • **S.A. Luca** The stylised Bovidae heads uncarved at Turdaș • **C. Urduzia** The story of the ruined tower which stood watch over the road between Wallachia and Transylvania on the Olt River Valley • **I. Schipor** The story of the NBR Treasure evacuated to Moscow in 1916 – 1917 and never returned. Russian and Soviet documents (IV) • **Gh. Birău** Romulus Roman, the head cashier of the National Bank of Romania, who was responsible for evacuating the Treasury to Tismana and returning it to Bucharest, 1944 – 1947 (II) • **M. Ștefan** The historian Ioan Scurtu has turned 80 • **S. Iosipescu** The story of the ship „Carolus Primus“ (II) • **M. Vasileanu** Father Paulin Lecca and the Burning Bush • **G. Roșu** Once upon a time, there was: the onion • **A.A. Proorocu** Family photographs • **A. Repede** Essay contest on the subject of the Great Union at the „Matei Basarab“ High School in Bucharest • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXVIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Т.Фрэцилэ Бухарест, город контрастов • **П. Майкельсон, И. Иероним** Кейт Хитчинс, американский историк, который заслуживает место

в пантеоне иностранцев, проявляющих любовь и понимание к Румынии (1931 – 2020) • **И. Болован** Революция 1821 г. между социальными и национальными целями • **Д.-В. Пэтрашк** Турдор Владимиреску – род, детство и мемориальный дом • **М.Е. Ионеску** Почему разошлась Великая Румыния • **М. Рэдой, Ал. Тэнасе** Румынский банк в Лондоне XIX в. • **С.А. Лука** Стилизованные головы рогатого скота, обнаруженные в селе Турдаш • **К. Урдузия** История руин башни, охраняющей дорогу между Валахией и Трансильванией в долине реки Олт • **И. Скипор** История казни Нацбанка, эвакуированной в Москву в 1916 – 1917 и ещё не вернувшейся домой. Российские и советские документы (IV) • **Г. Бирэу** Ромулус Роман, центральный кассир Нацбанка, ответственный за эвакуацию золотого запаса в Тисману и возвращение в Бухарест (1944 – 1947; II) • **М. Штефан** Историк Иону Скурту – 80 лет • **С. Иосипеску** Одиссея яхты «Каролус примус» (II) • **М. Василяну** Отец Паулин Лекка и Неопалимая Купина • **Дж. Рошу** Жили-были: лук • **А.А. Проороку** Семейные фотографии • **А. Репеде** Конкурс по теме Великого Объединения в лице «Матей Басараб» в Бухаресте • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXVIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.
Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa
Piața Valter Măcăineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702,
cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau
mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic,
RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008
(EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.
Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD.
Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista
și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

AMINTIRI DESPRE NICOLAE IORGA

Domnul RUS AUGUSTIN, mai vechi colaborator al revistei, ne-a transmis următoarele rânduri:

Vă felicit pentru inițiativa de a publica la rubrica *Album istoric* din numărul din noiembrie fotografii cu marele savant Nicolae Iorga, de la asasinarea căruia s-au împlinit la 27 noiembrie 80 de ani.

Îmi amintesc de faptul că, în anii studenției mele (1970 – 1973), prodecanul Institutului Pedagogic din București, prof. Matei D. Vlad, ne-a adus la o întâlnire extra-curriculară pe secretarul particular al marelui savant, Barbu Theodorescu (1905 – 1979). Deși au trecut de atunci 50 de ani, îmi amintesc că secretarul era un om mărunțel, foarte jovial și comunicativ, care ne-a încântat și impresionat descriindu-ne momente din viața și activitatea lui N. Iorga.

Domnul Theodorescu regreta că nu a reușit să pună de o parte mai multe cărți din uriașa bibliotecă a maestrului, care apoi s-a împrăștiat repede. Regret și eu că nu mi-am notat amănuntele de la această întâlnire, iar patina timpului le-a șters pe multe. Am văzut de asemenea la Institutul de Medicină Legală „M. Mino-

vici” expuse hainele lui Nicolae Iorga, cu urmele gloanțelor trase asupra lui.

PASIUNEA PENTRU ISTORIE DIN COPILĂRIE

Am primit la redacție următoarele rânduri din partea unor cititori, care își descriu sumar pasiunea pentru istorie și dragostea pentru revista noastră din copilărie:

Domnul MARIUS ILIE CRUDU, din Arad, jud. Arad, ne scrie: În primul rând, vreau să vă împărtășesc bucuria redescoperirii plăcerii de a lectura revista dumneavoastră. Anii de gimnaziu și apoi de liceu au fost anii în care dragostea pentru istorie, însoțită de un dascăl – bun român, bun pedagog – la orele de curs s-a intensificat și extins până pe tărâmul *Magazin istoric*, pe care l-am descoperit și care m-a cucerit de atunci.

În al doilea rând, consider că munca dumneavoastră, a întregii echipe *Magazin istoric*, admirabilă și folositoare se cuvine a fi răsplătită prin lectura magazinului, prin recomandarea lui unui cât mai mare număr de iubitori și căutători de adevăr istoric, dar și adresându-vă felicitări, urându-vă

succes și viață lungă!

Iar domnișoara POP MARIA DACIANA ne scrie: Sunt pasionată de istorie. Am doar 11 ani, însă îmi face o deosebită plăcere să citesc lunar *Magazin istoric*.

ERATĂ

Atent cititor al revistei, domnul ADRIAN-SILVAN IONESCU ne semnalează o greșeală apărută în numărul 10/2020, la pagina 48, în articolul doamnei Florentina Dolghin despre Diego Velazquez, greșeală pentru a cărei semnalare autoarea îi aduce mulțumiri. Din enumerarea celor cu care a corespondat pictorul trebuie eliminat Francisco Goya, care s-a născut... la 86 de ani după moartea lui Velazquez.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul ILIE POPESCU, din comuna Malu cu flori, jud. Dâmbovița, dorește să dea spre achiziție colecția Magazin istoric, din aprilie 1967 până în decembrie 2020. Revistele au fost „păstrate cu sfințenie” și se află într-o stare bună. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0745.244.004.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1–3, etajul 3, camerele 11–14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

